

**”Velat muuttuu saataviksi” –
MOTIVOIVAN HAASTATTELUN
PERIAATTEIDEN TOTEUTUMINEN
MIKKELIN VANKILAN PARITYÖNÄ
TOTEUTETUISSA PÄIHDEHAASTATTELUISSA**

Maria Rakkolainen
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalipsykologian ja
sosiologian laitos
Yhteiskuntatieteellinen
tiedekunta
Kuopion yliopisto
Kevät 2004

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUKSEN TAUSTAA	2
2.1	Rangaista vai kuntouttaa?	2
2.2	Mikkelin vankilan päihdehaastattelu	5
3	TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	7
3.1	Vuorovaikutuksen tutkiminen	8
3.2	Kohtaaminen dialogisessa vuorovaikutuksessa.....	9
3.3	Vuorovaikutussuhteet auttamistyössä.....	10
3.4	Riippuvuus - liiallinen mielihyvä?	12
3.5	Motivaatio osana elämänhallintaa	14
3.6	Transteoreettinen muutosvaihemalli.....	15
3.7	Motivoiva haastattelu.....	17
3.7.1	Motivoivan haastattelun mukaiset menetelmät	20
3.7.2	Motivoivan haastattelun vastaiset menetelmät	22
4	TUTKIMUSMENETELMÄT	24
4.1	Tutkimusongelma	24
4.2	Mikkelin vankilaan tutustuminen	24
4.3	Vankien päihdehaastattelut	24
4.4	Päihdehaastattelujen havainnointi	25
4.5	Vankien jälkihaastattelu.....	25
4.6	Motivoivan haastattelun toteutuksen arviointi	26
4.6.1	Haastattelijan vuorovaikutuskoodit	27
4.6.2	Haastateltavan vuorovaikutuskoodit	29
4.6.3	Koodausilmaisujen yhteenveto.....	31
4.7	Tutkimuksen reliabiliteetti ja validiteetti	32
4.8	Tutkimusluvut.....	33
5	TUTKIMUSTULOKSET	33
5.1	Havaintoja vankien päihdehaastatteluista	33
5.2	Vuorovaikutusanalyysi MISC :in pohjalta.....	35
5.2.1	Motivoivien ilmaisujen suhteellinen osuus	35
5.2.2	Motivoivan haastattelutaidon hallinnan arviointi	38
5.2.3	Vangin muutospuhe haastattelun vaikuttavuuden mittarina	40
5.3	Keskustelunäytteitä.....	40

5.4	Jälkihaastattelut	48
6	POHDINTA	49
7	KEHITTÄMISEHDOTUKSIA	53
	Liite 1	66
	Liite 2	67
	Liite 3	68
	Liite 4	69
	Liite 5	73
	Liite 6	81
	Liite 7	84
	Liite 8	85
	Liite 9	86
	Liite 10	87
	Liite 11	88
	Liite 12	89
	Liite 13	90
	Liite 14	92
	Liite 15	93

KUOPION YLIOPISTO, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Sosiaalipsykologian pääaine

RAKKOLAINEN MARIA: ”Velat muuttuu saataviksi” - Motivoivan haastattelun periaatteiden toteutuminen Mikkelin vankilan parityönä toteutetuissa päihdehaastatteluissa

Pro gradu -tutkielma, 80 sivua, 15 liitettä (30 s.)

Ohjaajat: professori Anja Koski-Jännes ja ma. yliassistentti Mikko Saastamoinen

Maaliskuu 2004

Motivoiva haastattelu, vuorovaikutustutkimus, MISC

Tutkimuksen tavoitteena oli arvioida, noudattavatko Mikkelin vankilan parityönä toteutetut päihdehaastattelut motivoivan haastattelun vuorovaikutusperiaatteita ja henkeä. Terapeutin vuorovaikutustyylin on todettu ennustavan asiakkaan myönteisen muutoksen todennäköisyyttä. Haastattelujen vaikuttavuutta arvioin analysoimalla, miten haastattelijan käyttämä vuorovaikutustyyli vaikuttaa vangin muutospuheeseen sekä missä määrin vanki vastustaa haastattelijaa.

Teoreettisina lähtökohtina tutkimuksessa olivat motivoiva haastattelu (Miller & Rollnick 2002) sekä motivoivaan haastatteluun läheisesti liittyvä transteoreettinen muutosvaihemalli (Prochaska, Norcross & DiClemente 1994). Tutkimukseni viitekehyksenä oli lisäksi vuorovaikutuksen dialogisuus ja auttamistyön vuorovaikutussuhteet (Mönkkönen 2002). Keskeisimmät käsitteet tutkimuksen kannalta olivat riippuvuus sekä motivaatio osana yksilön elämänhallintaa.

Toteutin tutkimuksen tutustumalla vankilan toimintaan, havainnoimalla ja videoimalla päihdehaastatteluja ja haastatteleamalla vankeja istuntojen jälkeen. Keskeisin tutkimusmenetelmäni oli haastattelijoiden vuorovaikutustyylin ja haastattelutekniikan arvioiminen motivoivan haastattelun arvioimiseen kehitetyn MISC (Motivational Interviewing Skill Code) -koodausmenetelmän avulla (<http://motivationalinterview.org/training/MISC.PDF>). Suomensin koodauskäsikirjan ja analysoin kuusi videoitua ja litteroitua päihdehaastattelua ohjeistuksen mukaan. Koodaustuloksista analysoin missä määrin ja missä suhteessa haastattelijoiden ja vankien merkityksellisiä vuorovaikutusilmaisuja esiintyi haastatteluissa.

Tutkimus osoitti, että haastattelijoiden motivoivan haastattelumenetelmän hallinnassa ja vuorovaikutustaidoissa oli merkittäviä eroja. Eniten puutteita haastattelijoilla ilmeni motivoivan haastattelun erityistaidoissa, kuten reflektioiden ja yhteenvedojen tekemisessä vangin puheesta sekä vangin muutosuskon vahvistamisessa. Tutkimustulokset myös tukivat oletusta siitä, että mitä enemmän haastattelijat konfrontoi vankia, sitä enemmän tämä vastusti haastattelijaa sekä muutosta. Vastaavasti motivoivan haastattelun menetelmillä vangin puhe oli muutosmyönteisempää.

Tulevaisuudessa tulisi tutkia, missä määrin päihdehaastattelu käytännössä vastaa motivoivan haastattelun periaatteita ja miten haastattelumenetelmää voidaan soveltaa ilman, että sen motivoiva elementti katoaa. Motivoivan haastattelun periaatteet tulee määritellä selkeästi, jotta käytännön työssä, koulutuksessa ja arvioinneissa tavoitellut vuorovaikutustaidot ovat yhtenevät ennen kaikkea menetelmän vaikuttavuutta arvioitaessa. Tutkimus osoitti, että motivoivien haastattelutaitojen arviointi ja henkilökohtainen palaute tulee sisällyttää menetelmän koulutukseen sekä säännölliseen työnohjaukseen.

1 JOHDANTO

”Vaarallisinta on se, jos ei ole mitään menetettävää.”
(Fintelligens, kappale .Kelaa sitä., albumilla ”Renessanssi”, 2000.)

Päihdetyön tekeminen on kärsivällisyyttä ja luottamusta vaativa tehtävä. Vankien päihdeongelmat ovat usein hyvin vaikeita ja monitasoisia. Päihdeiden käyttöön saattaa liittyä läheisesti myös rikollinen elämäntapa, mielenterveysongelmat, katkenneet ihmissuhteet, työttömyys, asunnottomuus tai velkaantuminen (Koski-Jännes 1995, 5.17). Vaikeassa tilanteessa pysähtyminen ja keskustelu ihmisen kanssa, joka ei syyllistä tai tuomitse, on monelle vangille itsessään vapauttava kokemus (Väkeväinen 2001). Haasteellisen työn edessä tulisi päihdetyöntekijän uskoa työnsä mielekkyyteen ja luottaa siihen, että vaikeimmatkin ongelmat ovat voitettavissa. Silloinkin, kun kaikki tärkeä vangin elämässä on vaihtunut päihteisiin ja tuntuu lähes mahdottomalta löytää asioita, joiden vuoksi hän tahtoisi ja pystyisi muuttamaan oman elämänsä suuntaa.

Mikkelin vankilassa toteutetaan yhtenä päihdetyön muotona vankien motivoivaa ja informoivaa haastattelua. Vangeille tehtävät päihdehaastattelut pohjautuvat Millerin ja Rollnickin (2002) motivoivan haastattelun periaatteisiin. Haastattelumenetelmää on sovellettu vankilaolosuhteisiin sopivaksi parityön muodossa ja työn ohjeistuksena käytettävässä käsikirjassa on otettu huomioon vankien päihdeongelmien erityisluonne (Riittinen 2001/2002; 2001). Mikkelin vankilan motivoivista päihdehaastatteluista on aikaisemmin tehty yksi tutkimus, jossa Nina Väkeväinen on selvittänyt vankien kokemuksia päihdehaastattelusta. Tutkimukseen osallistuneet vangit pitivät haastatteluissa tärkeinä asioina haastattelijoiden päihdetietämyksen lisäksi heidän vuorovaikutustaitojaan (Väkeväinen 2001, 93. 95, 125.126). Empatiakyky, asiakkaan hyväksyntä sekä oikea ymmärrys ovatkin lähtökohta ja edellytys motivoivan haastattelun toteutumiselle oikeassa hengessä (Miller & Rollnick 2002, 6.7, 33.42; Ackerman & Hilsenroth 2003).

Oman tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, noudattavatko Mikkelin vankilan päihdehaastattelijat käytännön työssään motivoivan haastattelun periaatteita. Analysoimalla haastattelijoiden puhetyyliä ja -tekniikkaa siihen kehitetyn koodausmenetelmän avulla pyrin selvittämään, miten paljon haastattelijat osaavat kuunnella ja reflektoida vangin puhetta sekä tukea häntä motivoivan haastattelun hengessä. Terapeutin vuorovaikutustyylin on todettu myös ennustavan asiakkaan myönteisen muutoksen todennäköisyyttä (Lehtovuori 2004; Ackerman & Hilsenroth 2003; Miller & Rollnick 2002, 7; Riittinen 2001/2002, 16; Miller 1998; 1985, 97.99).

Tutkimukseni on osa Rikosseuraamusviraston hanketta, joissa toimintatutkimusten avulla arvioidaan vankiloissa olevia päihdeohjelmia, niiden sisältöä ja käytännön toteuttamista. Tutkimusten tarkoituksena on varmistaa, että vangeille suunnitellut toimintaohjelmat ovat sisällöltään laadukkaita ja toimivat toivotulla tavalla (ks. Järvinen, Kuivajärvi & Suomela 2001). Oman tutkimukseni tarkoituksena on tukea Mikkelissä tehtävää motivoivaa päihdetyötä laadunvarmistuksen näkökulmasta ja kehittää menetelmiä työn arviointiin.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

2.1 Rangaista vai kuntouttaa?

Vankiloiden ensisijainen tehtävä on rikosten ennaltaehkäisy. Vankeusrangaistuksen perustarkoituksena on rikoksenteikijän yhteiskunnasta eristäminen, rikollisten tekojen estäminen ja muiden kansalaisten suojeleminen. Vapauden menetyksellään rikoksenteikijä myös sovittaa tekemäänsä vääryyttä ja palauttaa siten oikeudenmukaisuutta kärsimänsä vankeusrangaistuksen muodossa. Rankaisemisen periaate toimii yhteiskunnassa niin sanottuna yleisestävänä vaikuttimena, joka välittömänä vankeusrangaistuksen pelotteena sekä välillisenä, moraalialuovana normina ehkäisee kansalaistottelemattomuutta. (Laine 2002, 123.124.)

Kontrolli- ja rangaistuskäytäntöjen lisäksi nykyaikaisen vankilan tehtävänä on kuntouttaa rikoksenteikijöitä koulutuksen, työnteon ja erilaisten toimintojen avulla. Kuntoutuksen tarkoituksena on vähentää yksittäisen rikoksenteikijän rikoksen uusimisriskiä hänen vankilasta vapauduttuaan ja lisäämällä yhteiskuntakelpoisen elämän mahdollisuuksia. Vielä 1800-luvulla ajateltiin yleisesti, että vanki voidaan ankaran kurin, korkean moraalin, työn ja koulutuksen kautta parantaa rikolliselta uralta. (Laine 2002, 124.132; Tourunen 2002, 26.33.)

1900-luvun alkupuolelta 1960-luvulle saakka etsittiin erityisesti rikollisen toiminnan taustalla piileviä merkittäviä syitä ja vaikuttimia. Rikoksenteikijöiden taustoja kartoitettiin ja pyrittiin ymmärtämään niitä yksilö- ja sosiaalipsykologisia tekijöitä, joiden oletettiin vaikuttaneen rikolliseen käyttäytymiseen. Katsottiin, että ongelmakäyttäytymisen taustalla oli jokin henkilöhistoriallinen syytekijä, joka voitaisiin tieteellisesti tutkia ja kartoittaa sekä terapeuttisen kuntoutuksen avulla käsitellä ja hoitaa. Vankeja testaamalla ja haastattelemalla pyrittiin luokittelemaan erilaisissa kuntoutustarpeissa olevia vankiryhmiä. Käytännössä pyrittiin kehittämään erilaisia hoidollisia ja koulutuksellisia kuntoutusohjelmia miettimättä sen tarkemmin niiden hyödyllisyyttä. Tausta-ajatuksena oli, että kaikki toiminnat lopulta kehittäisivät vankeja. Vanki oli tässä kuntoutumisprosessissa lähinnä passiivinen vastaanottaja, objekti, johon kohdistettiin erilaisia toimia. (Laine 2002, 124.127.)

Toisen maailmansodan yhteiskuntakriittisissä jälkimainingeissa, 1960-luvun puolivälistä 1980puoliväliin asti, vankiloissa tehtiin paljon käyttäytymis- ja yhteiskuntatieteellistä tutkimusta, joissa arvioitiin eri interventioiden vaikutusta uusintarikollisuuteen. Tutkimustulosten valossa heräsi kiivas keskustelu siitä, toimiiko mikään kuntoutusohjelma toivotulla tavalla ja jos toimii, niin miten ja miksi. Huomattiin, että rikollinen toiminta ei niinkään liittynyt yksilön persoonallisuuspiirteisiin tai psykopatologiaan kuin siihen rikollisuutta ylläpitävään ympäristöön, epäsosiaalisiin arvoihin, asenteisiin ja pienryhmään kuulumisen vaikutukseen, mihin monet vangeista olivat sosiaalistuneet ja palasivat vankilasta vapauduttuaan. 1900-luvun lopulla alettiinkin kiinnittää erityishuomiota kuntoutusohjelmien laatuun, johdonmukaisuuteen ja vaikuttavuuteen. Rikoksenteikijästä tuli kuntoutusprosessissa itsestään ja käyttäytymisestään vastuullinen toimija ja ohjelmissa alettiinkin painottaa entistä enemmän sosiaalista oppimista sekä ajatusten, arvojen, asenteiden ja uskomusten uudelleenarviointia. (Laine 2002, 128.133; Suomela 2002, 221.238.)

Suomalaisessa vankeinhoidossa vankien kuntouttaminen tarkoitti vielä 70.80-luvuilla lähinnä koulutusta ja työnteoa. Rankan alkoholinkäytön ja rikollisen toiminnan välinen selvä syy-seurausyhteys tiedostettiin jo tuolloin, mutta ajateltiin, että vankila itsessään .kuivattaa.

katkaistessaan juomiskiirteen ja alkoholin käytön. 80-luvun lopulta 90-luvun lopulle Suomessa kehittyi sekä yhteiskunnallisesti että vankeinhoidollisesti hälyttävä tilanne, kun entisen alkoholikulutuksen lisäksi osa käyttäjistä alkoi muun muassa laman, työttömyyden ja Neuvostoliiton rajojen vapautumisen myötä päihtyä myös huumeaineista, kuten heroiinista. Vankien huumeiden käytössä tämä näkyi käytön lisääntymisenä ja tutkimuksissa yhä useampi vanki kertoi kokeilleensa tai käyttäneensä huumeita myös kiven sisällä. (Koski-Jännes, Mäki & Jungner 2003, 1.2.)

Päihteiden käytön räjähdysmäinen kasvu myötävaikutti monitasoisen ongelmakentän syntymisen. Sekä laittomat että lailliset päihteet aiheuttavat valtavia kansanterveydellisiä ja kansantaloudellisia menetyksiä ja pitkään käytettynä käyttäjälleen myös vakavia fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia. Suonensisäisten huumeiden käyttäjät levittivät hepatiittisekä hiv-tartuntoja ja myös vankeinhoidossa pelättiin mahdollista epidemiaa. Vankien mielenterveysongelmat, huonokuntoisuus ja työkyvyttömyys päihdeongelmien lisäksi johtivat tilanteeseen, jossa vankeinhoidossa alettiin vakavasti pohtia millaisiin toimiin tulisi ryhtyä ongelmien hoitamiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi. (Koski-Jännes, Mäki & Jungner 2003, 2; Mäki 2002, 239.249.)

90-luvun alussa vankeinhoitolaitoksen asettama työryhmä teki ehdotuksia vankiloiden päihdehuollon ja huumeiden torjunnan edistämiseksi. Näiden ehdotusten pohjalta ryhdyttiin 90-luvun lopulla myös käytännön toimiin. Vankiloiden huumevalvontaa lisättiin ja tehostettiin, jokaiselle vankilalle koordinoitiin omat päihdeyhdyshenkilöt ja uusia päihdekuntoutusohjelmia aloitettiin. Vuonna 1994 tehtiin lisäksi perusteellinen kartoitus siitä, mitä eri vankiloissa käytännön työn tasolla tehtiin päihdeongelmien vähentämiseksi sekä samalla kysyttiin työntekijöiden ajatuksia vankilan päihdekuntoutuksen kehittämiseksi. Huomionarvoista on, että myös lakiin kirjattiin vuonna 1995, että vangilla on opiskelun ja työn ohella oikeus osallistua kuntoutusohjelmiin. (Koski-Jännes 1995, 3, 21.)

Anja Koski-Jänneksen vuonna 1995 julkaisemassa vankeinhoitolaitoksen raportissa .Huppu silmiltä. tehtiin katsaus vankien päihdeongelmien senhetkiseen tilanteeseen sekä vankiloissa käytettyihin päihdekursseihin ja hoito-ohjelmiin. Raportti sisälsi myös esityksen muualla maailmassa toimivista ohjelmista sekä konkreettiset ehdotukset suomalaisen vankeinhoidon päihdekuntoutuksen kehittämiseen. Raportin mukaan kuntoutukseen oli tärkeää luoda johdonmukainen hoitojatkumo. Päihdehoidon tulee ensinnäkin vastata vangin tilaa ja tarvetta. Asianmukaisen arvioinnin jälkeen tulee motivoida vankia kuntoutukseen. Oppimiseen perustuvia sekä päihteiden käyttöä ennaltaehkäiseviä ohjelmia tulee olla riittävästi tarjolla. Vankeja tulee niin ikään tiedottaa erilaisista hoitovaihtoehdoista vankilan sisällä ja siviilissä. Päihteettömiä osastoja tulee lisätä ja kehittää. Lisäksi tarvittavan päihdehoidon tulee jatkua myös siviilissä, joten yhteistyötä vangin kotikunnan kanssa ei tule unohtaa. (Koski-Jännes 1995, 95.104.)

”Huppu silmiltä” -raporttia seuraavana vuonna 1996 niin sanotussa VP eli vankien päihdehuolto-projektissa vankeinhoitolaitoksen lisäksi eri yhteistyötahot alkoivat Raha-automaattiyhdistyksen avustuksella kehittää toimivia kuntoutusmalleja vankiloihin raportin kehitysehdotusten mukaisesti. Kehitystyössä merkittävää oli se, että koko vankeinhoidon henkilökunta vankilanjohdajista vartijoihin ja muihin alan ammattilaisiin sai ottaa osaa kehittämistyöhön. Jokainen vankila teki yksityiskohtaisen päihdestrategiansa, jossa esitettiin toimintamallit muun muassa vankilan sisäisestä huumekontrollista, riskien hallinnasta, päihteiden kysynnän vähentämisestä järjestämällä vangeille mielekästä toimintaa sekä vangin hoitojatkumon varmistamisesta siviilissä (ks. esim. Vankeinhoitolaitoksen suunnitelma, 1999).

Vankiloihin suunniteltiin ohjelmat vankien arvioinneista ja hoitoon ohjauksesta vieroitushoito-ohjelmiin, lyhyisiin motivointi ohjelmiin tai pidempikestoisiin hoitojaksoihin. Ohjelmista tehtiin käsikirjat, joista osa on jo käynyt läpi Rikosseuraamusviraston hyväksymismenettelyn (Järvinen ym. 2001). (Koski-Jännes, Mäki & Jungner 2003, 4; Koski-Jännes 1995, 95.104.)

Vankilan kaksoisrooli sekä rangaistus- että kuntoutuslaitoksena jakaa mielipiteet usein kahtia. Ihmiskäsityksestä, oikeudenmukaisuusperiaatteista tai henkilökohtaisista näkemyksistä riippuen painotetaan joko yksilön valinnanvapautta ja vastuuta teoistaan ja siten vankilan rankaisemisperiaatteita tai vastaavasti voidaan korostaa rikosentekijän huonoja kasvuolosuhteita, opittuja malleja ja perinnöllisiä heikkouksia, jolloin katsotaan, että yhteiskunnalla on velvollisuus hoitaa ja kuntouttaa väärille teille joutuneita rikosten tekijöitä. Keskustelua käydään myös siitä, voidaanko ylipäätään yhdistää kontrolloivat ja rankaisevat toimet hoitaviin ja kuntouttaviin toimintaperiaatteisiin. Vankila yhtäältä rankaisevana ja toisaalta kuntouttavana laitoksena sisältääkin osin ristiriitaisia toimintaperiaatteita, jotka edellyttävät sekä vangeilta että henkilökunnalta sopeutumista kahteen, ideologisesti erilaiseen toimintakulttuuriin ja näiden eri kulttuurien sisäistämistä ja soveltamista toiminnallisesti mielekkäällä tavalla. (Koski-Jännes, Mäki & Jungner 2003, 1; Laine 2002, 126; Tourunen 2002, 26.30.)

Uuden hoito- ja kuntoutusideologian ja sen sisältämän terapeutin kokonaisvaltaisuuden saavuttaminen rangaistuslaitosten sisällä ei ole ollut, eikä edelleenkään ole itsestäänselvyys, vaan se on vaatinut pitkäjänteistä työtä hallinnon ja henkilökunnan välillä. Se on edellyttänyt avointa keskustelua vankiloiden sisäisistä toimintaperiaatteista, organisaatorakenteesta, henkilökunnan rooleista ja vastuujaosta, sitoutumisesta yhteisöllisyyteen ja tiettyihin rajoihin kuntoutusohjelmien sisällä. Sosiaalinen tilaus ja jopa vaatimus toiminnan muutokselle vankeinhoidon sisällä oli suuri yhteiskunnallisesti ongelmallisen ja huolestuttavan päihdetilanteen takia. Samalla lakimuutokset ja tieteellisiin tutkimustuloksiin perustuvat rohkaisevat näytöt kuntoutuksellisista vaihtoehdoista, yhdessä vankeinhoidon johdon tuen, vankeinhoidon työntekijöiden, päihdekoordinaattorien ja kunnallisten päihdetyöntekijöiden sitoutuneisuuden sekä rahoituksen järjestymisen kanssa mahdollistivat tämän perusteellisen muutosproessin. Tätä nopeaa ja perusteellista muutosta vankien päihdekuntoutuksessa kuvaavat parhaiten käytännön kuntoutustoiminnasta kertovat Kriminaalihoito- ja vankeinhoidon vuosikertomuksen (1993, 2002) luvut, kun vuonna 1993 kuntouttavaan päivätoimintaan (jossa osana oli myös päihdeittämystä tukevia kursseja) osallistui keskimäärin 32 vankia päivittäin, vuonna 2002 yksin päihdekuntoutukseen osallistui kaiken kaikkiaan 2749 vankia. (Laine 2002, 132.135; Koski-Jännes, Mäki & Jungner 2003, 4.6.)

Tutkimustulokset eri kuntoutusohjelmien vaikuttavuudesta uusintarikollisuuteen ovat olleet osin kannustavia. Osin taas ongelmien monimuotoisuuden vuoksi vaikuttavuutta ei ole pystytty suoraan osoittamaan. Olennaista arviointitutkimuksissa on se, millä mittareilla rikollisten kuntoutumista mitataan. Optimaalinen tilanne vankeinhoidon kannalta olisi tietysti, että rikosentekijä ei enää uusisi rikoksiaan. Uusintarikollisuus on kuitenkin liian karkea mittari kuvaamaan kuntoutuksessa olevan yksittäisen rikollisen sisäistä muutosta ja elämälaatua. Kuntouttava toiminta ei tavoitteiltaan ole kuitenkaan yhteiskunnallisesti neutraalia, vaan siihen on sisään kirjoitettuna tietty muutostavoite. Kovaakin keskustelua käydään välillä siitä, voiko hoidon vaikuttavuutta tieteellisesti ylipäätään mitata. (Laine 2002, 131.132, 134.136.)

Eettisesti on kuitenkin kiistattoman perusteltua tutkia laadunvarmistuksen näkökulmasta, saako hoidettava tarvitsemaansa pätevää hoitoa. Myöskään hoidon tuloksellisuutta ei voida luotettavasti tutkia ja arvioida ennen kuin on varmistettu, että hoito on annettu asianmukaisella

tavalla. Yhtäällä työntekijälle on tärkeää tietää työnsä vaikuttavuudesta, jotta hän voi kehittää omaa ammatillisuuttaan tavoitteiden mukaisesti. (Vilkkumaa 1999, 71.89.)

2.2 Mikkelin vankilan päihdehaastattelu

Mikkelin vankilassa tutkintavankeudessa olevat vangit liikkuvat käräjäoikeuteen sekä mielentilatutkimukseen ja useat sijoitetaan tuomion jälkeen toiseen vankilaan tuomiota istumaan. Näissä olosuhteissa päihdeinformointi ja muutokseen motivointi ovat mielekkäitä työmuotoja, koska pidempiin hoitajaksoihin ei välttämättä ole mahdollisuutta vangin oman liikkuvuuden takia. Motivoivan päihdehaastattelun tarkoituksena on keskimäärin kolmen haastattelukerran aikana keskustella vangin päihteiden käytöstä, siihen liittyvistä haitoista ja muutosmahdollisuuksista. Päihdehaastattelun tavoitteena on motivoida vankia hänen päihteistä irtaantumisessaan ja tukea vankia sitoutumaan hoitojatkumoon vankeusaikana ja siviilissä. (Riittinen 2001/2002, 10.14; Miller & Rollnick 2002, 27.28.)

Vangeille tehtävät päihdehaastattelut perustuvat Millerin ja Rollnickin (2002) motivoivan haastattelun periaatteisiin. Haastattelumenetelmää on sovellettu parityön muodossa vankilaolosuhteisiin. Parityöskentelyyn päädyttiin Mikkelin vankilassa päihdetyöntekijöiden harjoittellessa haastattelutekniikkaa. Käytännön työssä huomattiin, että kahden haastattelijan läsnäolo tehostaa haastattelun tavoitteellisuutta ja suunnitelmallisuutta. Kaksi haastattelijaa täydentää toisiaan haastattelutilanteessa ja haastattelun jälkeen he voivat antaa toisilleen hyödyllistä palautetta. Vankia kahden haastattelijan läsnäolo auttaa erilaisten näkökulmien luomisessa ja oman asiansa tärkeäksi kokemisessa. (Riittinen 2001/2002, 22.30; Väkeväinen 2001, 67.68.)

Päihdehaastattelut toteutetaan haastatteluja koordinoivan kuntoutustyöryhmän voimin. Ryhmään kuuluu psykologi, sairaanhoitaja, sosiaalityöntekijä, pastori, opinto-ohjaaja sekä heidän kanssaan haastatteluja toteuttavat päihdetukihenkilöt valvontahenkilökunnasta ja vankien työnjohdosta. Päihdetukihenkilöt ovat saaneet motivoivan haastattelun koulutuksen Tyynelän kehittämisskeskukselta, jonka johtaja Seppo Sulkko on perehdyttänyt työntekijöitä haastattelumenetelmien käytössä ja konsultoinut haastattelumuodon soveltamista vankilaolosuhteisiin. Päihdehaastattelumenetelmä on kirjattu .Parityönä toteutettu päihdehaastattelu vankilassa. käsikirjaksi Rikosseuraamusviraston vankiloiden toimintaohjelmien hyväksymismenettelyn mukaisesti ja siten jokaisen päihdetyöntekijän käytettävissä työnsä tukena. (Järvinen, ym. 2001; Riittinen 2001/2002.)

Vangin päihdeongelma voi tulla esille monissa käytännön tilanteissa. Siksi on tärkeää, että vankien kanssa lähityötä tekeviä vartijoita koulutetaan motivoimaan vankeja päihdeettömyyteen (Riittinen 2001/2002, 16). Vartijoilla ja vankien työnjohtajilla on päihdehaastattelussa niin sanottu kaksoisrooli heidän toimiessaan sekä valvontahenkilökunnan että kuntoutushenkilökunnan edustajana. Väkeväisen (2001, 68.70) tutkimuksen mukaan vartijan läsnäolo päihdehaastattelussa saattaa häiritä joitain vankeja siten, että heidän on vaikea puhua päihteiden käytöstä vartijan läsnäollessa. Useimmat vangeista kuitenkin kokivat positiivisina eri ammattiryhmien edustajien erilaiset näkökulmat päihdeasioihin. Valvontahenkilöstön kaksoisrooli ei ole päihdehaastattelun onnistumisen este, jos vartijan läsnäolo ei ole haastateltavalle vangille ongelma ja hänelle selvitetään haastattelun luottamuksellisuus sekä tilanteet, joissa haastattelijat viran puolesta joutuvat puuttumaan asioihin. (Riittinen 2001/2002, 53.54.)

Motivoivan päihdehaastattelun tarkoituksena on keskustella vangin kanssa hänen päihteiden käytöstään. Keskeistä haastatteluissa on päihteiden käyttöön liittyvän ristiriidan eli ambivalenssin käsitteleminen. Toisaalla on halu ja tarve päihtyä, toisaalla huoli ja ymmärrys siitä, että käyttö johtaa vääjäämättä ongelmiin. Ongelmien ja ristiriitojen tunnustaminen ja käsitteleminen on vaikeaa. Päihteiden käyttö on saattanut olla juuri se tapa, jolla ongelmia ja ristiriitoja on vältetty kohtaamasta. Aidossa ja välittävässä ilmapiirissä vanki voi kuitenkin luottaa haastattelijoihin, keskustella ongelmistaan sekä tuntea tulleen hyväksytyksi virheistään, heikkouksistaan ja ongelmistaan huolimatta. (Riittinen 2001/2002, 7.8, 43.49; Väkeväinen 2001, 90.95; McMurrin 2001, 89.)

Päihdehaastatteluissa vankia tulee kuunnella empaattisesti ja hyväksyvästi. Keskusteluun nostetaan teemoja, jotka liittyvät vangin päihteiden käyttöön ja päihteiden aiheuttamiin ongelmiin esimerkiksi terveydessä, ihmissuhteissa, opiskelu- ja työelämässä sekä muussa elämänhallinnassa. Tärkeintä on työntekijän aito kiinnostus haastateltavan tunteita ja kokemuksia kohtaan. Haastattelussa edetään kiireettömästi. Olenaisempaa keskustelussa on yhden ongelma-alueen käsitteleminen ja kohtaaminen, kuin monien ongelma-kohtien pinnallinen läpivienti. Keskenään ristiriitaisia ajatuksia, arvoja ja toimintatapoja nostetaan haastattelussa esiin siten, että ristiriita käytön hyödyistä ja haitoista johtaisi muutosta puoltavaan ratkaisuun. Tarkoitus ei ole sormella osoittaa vangin ristiriitaisia ajatuksia, vaan että vanki itse oivaltaa tunteidensa ja ajattelunsa ristiriitoja. (Riittinen 2001/2002, 42. 62; Miller & Rollnick 2002, 13.26.)

On tärkeää, että vanki itse asettaa itse itselleen ne tavoitteet, jotka hän toivoo tulevaisuudessa saavuttavansa. Liian valmiit, ulkoa annetut ohjeet ja neuvot nostavat helposti vastarintaa ja siksi haastattelussa tulisi kiinnittää ensisijaisesti huomiota haastateltavan omiin epäilyihin ja huoliin käyttäytymisensä seurauksista (Rollnick, Heather & Bell 1992, 25). Haastattelijan tarkoituksena on herätellä vangissa muutospuhetta ja luoda uskoa hänen muutoskykyynsä. (Riittinen 2001/2002, 42.62; Miller & Rollnick 2002, 13.26.)

Päihdehaastattelussa haastattelijalla on annettava palautteen ensisijaisesti motivaatiota vahvistavina reflektioina. Vangin puhuessa päihteiden käytöstään haastattelijalla on reflektoida eli heijastaa vangin puhetta. Reflektioiden tarkoitus ei ole vain toistaa vangin puhetta sellaisenaan papukaijamaisesti, vaan etsiä ja korostaa puheesta merkittäviä aiheita ja teemoja. Yhteenvedoilla voidaan kartoittaa kerronnan kokonaisuuksia ”*Olet kertonut käyttäneesi ----- Haluaisitko vielä lisätä tähän jotain?*” ja samalla syventää keskustelua ”*Olemme nyt kartoittaneet päihdehistoriaasi --- Millaisia ajatuksia se herättää sinussa nyt?*” tai siirtää keskustelun kulkua seuraavaan aiheeseen. Reflektioissa voidaan käyttää yhteenvedojen lisäksi käsitteiden uudelleenmäärittelyä ja toisin ilmaisuja. Myös haastattelijoiden henkilökohtaiset ajatukset ja tunteet välittävät haastateltavalle ymmärrykseen pyrkimystä ja välittämistä, kuten ilmaisu: ”*Kuulostaa siltä, että sinulla on ollut todella rankkaa.*”. (Riittinen 2001/2002, 50.51.)

Haastattelun keskeisinä teemoina ovat päihteiden käytön ja päihdehistorian kartoitus, käytön myönteiset ja kielteiset puolet, muutostoiveet, muutoksen toteuttaminen ja siihen liittyvä muutoskeinojen ja riskien arviointi sekä haastateltavan arvio ja johtopäätökset omasta tilanteestaan. Vastuu muutoksesta ja vapaus olla muuttumatta on aina vangilla itsellään eikä se missään vaiheessa saisi siirtyä haastattelijan harteille. Vangin hyväksyntä ei tarkoita hänen käyttäytymisensä hyväksyntää, vaan sen hyväksymistä, että vanki itse vastaa teoistaan ja on vapaa toiminaan ja ajattelemaan parhaan ymmärryksensä mukaisesti. (Miller & Rollnick 2002; Riittinen 2001/2002, 52. 71; Väkeväinen 2001, 54.55.)

Motivoivaa haastattelua ja päihdehaastattelua yhdistää dialoginen ja asiakaskeskeinen vuorovaikutustekniikka. Päihdehaastattelu on painotukseltaan hieman lähempänä kognitiivista työtettä, ongelman tunnistamista, tiedostamista ja käsittelyä. Motivoivassa haastattelussa painotetaan vastaavasti päihdehaastattelua enemmän voimavarasuuntautuneisiin ja ratkaisukeskeisiin lähestymistapoihin muun muassa asiakkaan aktiivisen tukemisen ja muutospuheen vahvistamisen muodossa. (Riittinen 2001/2002, 7.9; Miller & Rollnick 2002, 11.139.)

Päihdehaastattelussa on ongelmien kartoittamisen lisäksi tarkoitus tukea vangin vaikutususkoa, pystyvydentunnetta ja valmiuksia muutokseen. Jos haastattelussa pyritään liian nopeisiin ratkaisuihin tai kohdataan asiakkaan ongelmia vastakkainasettelun eli konfrontaation kautta, on todennäköistä, että asiakas vetäytyy, puolustautuu, epäilee omaa muutosvalmiuttaan ja saattaa lopulta kieltäytyä muutoksesta. Motivoivassa haastattelussa asiakkaan vastarinta nähdään vuorovaikutuksessa esiin nousevana prosessina, jota haastatteli voi vuorovaikutustaidoillaan sekä ennaltaehkäistä että ohjata (Miller & Rollnick 2002; Lahti 2001, 8.9.) Mitä vastakkaisemmin haastatteli kohtaa asiakkaan, sitä todennäköisempää on, että vanki ei sitoudu hoitoon, ei muuta käyttäytymistään, eikä myöskään hakeudu jatkokuntoutukseen (Miller & Benefield & Tonigan, 1993; Ackerman & Hilsenroth 2001). Oikean hoitotuloksen takaamiseksi onkin ensiarvoisen tärkeää käyttää motivoivan haastattelun periaatteiden mukaista menetelmää ja terapeutista henkeä. (Riittinen 2001/2002, 43.69; Miller & Rollnick 2002.)

3 TUTKIMUKSEN TEORETTISET LÄHTÖKOHDAT

Esittelen tässä osassa tutkimukseni keskeiset teoreettiset lähtökohdat sekä tutkimukselliset viitekehykset. Miller & Rollnick (2002, 25) ovat määritelleet motivoivan haastattelun: .asiakaskeskeiseksi, ohjaavaksi menetelmäksi, jossa vahvistetaan asiakkaan sisäistä motivaatiota etsimällä ja ratkaisemalla asiakkaan ambivalenssia (myötä- ja vastatunteisuutta) muutosta kohtaan.. Esittelen motivoivan haastattelun menetelmän ja periaatteet sekä käsittelen yksityiskohtaisemmin motivoivan haastattelun mukaisia vuorovaikutustaitoja sekä motivoinnin vastaisia haastattelutekniikkoja.

Tutkimuksen keskeisimmistä käsitteistä pyrin avaamaan motivaation ja vuorovaikutuksen käsitteitä. Lähestyn tutkimuksen keskeisiä ongelmanasetteluja dialogisuuden kautta. Dialogisuus avaa asiakaskeskeisyyteen ja ohjaamiseen liittyviä käsitteitä sekä ongelmanasetteluja. Motivaatioteoriaa lähestyn elämänhallinnallisen kontekstin kautta. Teoreettisen viitekehyksen tarkoituksena on avata motivoivaan haastatteluun liittyvää käsitteistöä. Teoriaa seuraavassa aineistonanalyysissä etsin vastausta siihen, miten haastattelijoiden vuorovaikutustaidot vastaavat motivoivan haastattelun periaatteita.

Pelkät motivoivan haastattelun vuorovaikutusideologiset käsitteet ovat kuvailevan tutkimuksen kannalta liian karkeatekoisia, jotta voisin käydä tieteellistä keskustelua vuorovaikutukseen liittyvistä eri ilmiöistä. Liian läheltä on vaikea arvioida metsää puilta. (ks. esim. Peräkylä & Vehviläinen 1999, 340). Siksi valitsin dialogisen viitekehyksen tutkimukseni taustateoriaksi. Se sopii myös käytännön arviointitutkimukseni taustaksi käydessäni keskustelua niin tutkittavan toimintaympäristön, siihen liittyvän teorian, kuin käsitteidenkin kanssa. Käytännön asiakastyössä kovin teoreettiset pohdinnat eivät työntekijää tai työyhteisöä auta, tarvitaan käytännön teoriaa. Halusin kuitenkin jonkin verran avata dialogisen filosofian ja dialogisen

vuorovaikutuksen ajatuksia niiden vaikuttaessa motivoivan haastattelun teorian taustalla ja siten sisältyen myös vuorovaikutuksessa tavoiteltavaan henkeen.

Motivoiva haastattelu on menetelmällinen ja tarkoin määritelty haastattelutekniikka. Silti siitä puhuttaessa viitataan menetelmän takana vaikuttavaan henkeen. (engl. spirit), joka haastattelijan tulee sisäistää käyttäkseen vuorovaikutusmenetelmää tarkoituksenmukaisella tavalla. (Miller & Rollnick 2002, 33.42.) Koska tarkoitukseni on mitata, missä määrin haastattelijat ovat omaksuneet motivoivan haastattelun vuorovaikutustaidot ja sen hengen, on perusteltua, että pyrin myös määrittelemään, mikä tuo tavoiteltava henki on. Lähestyn tätä problematiikkaa dialogisen filosofian ja dialogisen vuorovaikutuksen viitekehyksestä sekä vuorovaikutusorientaatioista käsin.

3.1 Vuorovaikutuksen tutkiminen

Kommunikaatio ja vuorovaikutus on sosiaalipsykologian ydinkysymyksiä. Monipuolinen tutkimustieto minuuden ja toiseuden sekä minuuden ja muiden välisestä vuorovaikutuksesta on merkityksellistä, jotta voisimme paremmin ymmärtää itseämme ja toisiamme sekä niitä erilaisia toimintakulttuureja, joissa elämme. (Helkama & Myllyniemi & Liebkind 1998, 11.19.) Tiedon ja ymmärryksen avulla voidaan vähentää ei-toivottua toimintaa, kuten ennakkoluuloja ja konflikteja, ja lisätä siten ihmisten ja yhteisöjen elämänlaatua ja hyvinvointia.

Vuorovaikutuskulttuuri on noussut yhteiskunnassa yhä näkyvämmälle sijalle. Käytännön elämässä meiltä odotetaan tunneälyä, kuten empatiakykyä, itsehillintää, innostusta, motivaatiota sekä sosiaalista lukutaitoa. Yrityselämästä palveluelämään levinneet laadunarviointijärjestelmät mittaavat yhä useammissa hoito- ja kuntoutuspaikoissa palvelujen tehokkuutta ja vaikuttavuutta. Asiantuntijakeskeinen ammatillisuus on vaihtunut eri ihmissuhdealoilla asiakaskeskeisyydeksi ja dialogisuudeksi, jossa asiakasta pyritään ymmärtämään yksilönä ja hänen henkilökohtaiset tarpeensa huomioidaan. (Mönkkönen 2002, 11.17.) Sosiaalisia vuorovaikutustaitoja pidetäänkin avaimina yksityiselämässä menestymiseen (Rosenberg 2001; Goleman 1997; Kalliopuska 1995), mutta ennen kaikkea elintärkeinä auttamistyön työvälineinä (Halonen 2002, 37.82; Miller & Rollnick 2002; Faulkner & Maguire 1999; Ahonen 1992).

Sen lisäksi, että työkäytäntöjä arvioidaan taloudellisista intresseistä käsin, ihmissuhdealoilla on myös eettinen velvoite kehittää omaa työtään. Ei ole itsestään selvää, että työkäytännöissä toteutuvat toimintaan sisään kirjoitetut ideologiset tavoitteet. Toiminnan laatua ja vaikuttavuutta arvioimalla vahvistetaan myös työntekijän ammatillista osaamista ja työyhteisön oppimista. (Robson 2001, 21.30; Virjonen 1999.) Auttamistyöntekijöiden vuorovaikutustaitoihin kiinnitetään huomiota myös hoidollisesta näkökulmasta. Yksi yleinen terapeutin hoidon keskeyttämisen syy on nimittäin asiakkaan tunne siitä, että vuorovaikutus hoitajan tai terapeutin kanssa ei toimi. Vuorovaikutussuhteita tutkimalla annetaankin työntekijöille tärkeää palautetta toimivan vuorovaikutuksen periaatteista ja samalla edesautetaan merkittävällä tavalla työntekijän ja asiakkaan välistä hoitosuhdetta ja hoidon vaikuttavuutta. (Lehtovuori 2004; Ackerman & Hilsenroth 2003 ja 2001.)

Tutkimuskohteenani on motivoivan haastattelun vuorovaikutusideologian toteutuminen Mikkelin vankilan päihdehaastatteluissa. Tutkimus asettuu siten arviointi- ja toimintatutkimuksen sekä institutionaalisen vuorovaikutuksen tutkimisen kenttään, jossa vuorovaikutus on dialogista (haastattelijaa-haastateltava), kontekstisidonnaista (haastattelutilanne) ja erityisellä tavalla roolien sävyttämää (asiantuntija-asiakas, vanki-vartija).

(Berger & Luckmann.2002, 65.81; Mönkkönen 2002, 14.15, 48.51). Käyttämäni tutkimusmetodi, puheen sisällönanalyysi, on menetelmältään lähellä muita institutionaalisen vuorovaikutustutkimuksen menetelmiä, kuten diskurssianalyysiä sekä keskusteluanalyysiä. Koodausanalyysissä huomioidaan puheen jakautuminen kysymisen ja vastaamisen sekvensseihin sekä analysoidaan puheen funktionaalisuutta suhteessa päihdehaastattelun vuorovaikutusideologiaan. (ks. Engeström 1999, 64.73.)

Institutionaalista vuorovaikutusta ovat Suomessa viime vuosina tutkineet muun muassa Peräkylä, Raevaara ja Sorjonen, Haakana sekä Engeström, jotka ovat tutkineet yleislääkärin vastaanotossa tapahtuvaa lääkärin ja potilaan välistä vuorovaikutusta (Raevaara 2003; Raevaara & Sorjonen 2001, 49.70; Peräkylä 2001, 71.88; Haakana 2001, 135.160; Engeström 1999). Halonen (2002) on tutkinut terapeuttien vuorovaikutusta Myllyhoidon ryhmäterapiassa. Anssi Peräkylän johtamassa .Hoitoideologiat ja vuorovaikutus. hankkeessa on myös tehty ja on tekeillä useita tutkimuksia hoitoideologioiden ja vuorovaikutuksen eli teoreettisten mallien ja käytännön vuorovaikutuksen suhteesta (ks. esim. Raevaara, 2003; Peräkylä, tulossa). Arja Jokisen ja Eero Suonisen (2000) toimittamassa Auttamistyö keskusteluna -kirjassa tarkastellaan niin ikään vuorovaikutustutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta ja institutionaalisista käytännöistä. Vuorovaikutusta onkin tutkittu Suomessa sekä poikkitieteellisesti että menetelmällisesti monipuolisesti: puheen narratiivisuuden (Jokinen 2000) ja sisällönanalyysin, etnografian (Mönkkönen 2002), retoriikan ja argumentoinnin sekä diskurssianalyysin (Jaatinen 1996) ja keskusteluanalyysin (Halonen 2002) tavoin.

3.2 Kohtaaminen dialogisessa vuorovaikutuksessa

Vuorovaikutus ja ihmisten välinen kommunikaatio on inhimillisyytemme perusta. Kokemuksellinen minuus syntyy kielellisessä vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin. Todellisuuden sosiaalista rakentumista subjektiiviselle tietoisuudelle on sosiaalipsykologiassa lähestytty sosiaalisesta konstruktionismista käsin. Tässä lähestymistavassa mieli nähdään syntyperältään sosiaalisena ja siten vuorovaikutuksen ja kielellisten merkitysjärjestelmien tuotteena. Sosiaalisista suhteistamme dialoginen puhe ja ajattelutapa siirtyy omaan ajatteluamme ja kokemustapaamme niin sanotuksi sisäiseksi puheeksi. (Koski-Jännes & Hänninen 1998, 175.187.) Kielen avulla luomme historiallisia ja kulttuurisia tarinoita sekä yhteisesti jaettuja merkitysrakenteita. Ymmärtääksemme ihmistä meidän tulee tutustua niihin kielellisiin merkitysjärjestelmiin, joita hän vuorovaikutuksessa ylläpitää ja tuottaa. (esim. Jokinen & Suoninen 2000, 16.18; Helkama, Myllyniemi & Liebkind 1998, 69.76; Miller 1998, 169.)

Ajattelussa ja toiminnassa pyrimme johdonmukaisuuteen ja sitä kautta mahdollisimman ristiriidattomaan maailmankuvaan (Festinger 1957). Elämäkerrallisen tarinan myötä minuutemme kokee sekä jatkuvuutta että uudelleen rekonstruoitua, mukautuu ja sopeutuu muutoksiin. (Koski Jännes & Hänninen 1998, 175.178.) Mielen moniäänisyydestä, sisäisestä ja sosiaalisesta dialogista huolimatta meillä on tajunnallinen kokemus minuuden yhtenäisyydestä ja jatkuvuudesta. Minuuteen ja identiteettiin liittyvät käsityksemme ovat siten sekä subjektiivisia, jakamattomia kokemuksia että sosiaalisesti jaettuja ja koettuja merkityksiä. (Berger & Luckmann 2002, 29.57; Ronkainen 1999a, 26.55 ja 1999b).

Dialogin käsite tarkoittaa vuoropuhelua, kahdenvälistä keskustelua (Hankamäki 2003, 25; Mönkkönen 2002, 33; Saarinen 1995, 247). Dialoginen vuorovaikutus, ´dialogisuus´ on ideaalisesti määriteltynä prosessi, jossa etsimme uusia tulkintoja, luomme uusia merkityksiä ja

pyrimme ymmärryksen saavuttamiseen ja yhteiseen oppimiseen (Mönkkönen 2002, 33.34; Vierros 1998). Dialogisissa prosesseissa muokkaamme uusia näkökulmia vanhoihin ajatuksiimme tai jäsenämme ajatteluamme uudelleen. Uuden näkökulman avautuminen ja kokemuksellinen sisäistäminen onkin dialogisen työstämisen tulos. John Shotteria Kaarina Mönkkösen (2002, 34) mukaan lainaten kahdenvälisissä keskusteluissa saavutamme jaetun ymmärryksen vain hetkittäin. Niin sanotusti samalla aaltopituudella oleminen vaatii jaettuja merkityksiä ja kokemuksia, joita läheisimmissäkin ihmissuhteissa joudumme usein työstämään keskustelun kautta. Dialogiset kommunikaatiotaidot eivät siten takaa hyvää dialogista suhdetta. Se, että itse haluamme jakaa ajatuksemme toisen kanssa ei yksin riitä, vaan tarvitsemme keskustelukumppaniltamme luvan dialogiin (Mönkkönen 2002, 13, 34, 58). Molempien tulee suostua dialogiseen suhteeseen toistensa kanssa ja avoimuuteen kysymysten edessä, kuten: Kuka sinä olet?.

Sosiaalinen dialogisuus välittyy myös mielen sisäisiksi prosesseiksi, joissa kykenemme niin sanotun sisäisen puheen kautta työstämään minäkuvaamme sekä ympäröiviä merkityssuhteita. Puheen lisäksi myös sanaton viestintä voi olla dialogista. Ymmärryksen ja myötätunnon eleet, kuten hymy ja kyyneleet välittävät meille enemmän kuin sanat yksin pystyvät. Ne välittävät meille tunteen siitä, että meistä välitetään, ja että emme yksin tulleet kuulluksi, vaan myös ymmärretyksi. (Koski-Jännes & Hänninen 1998, 177.185.)

Dialogisen filosofian lähtökohtana on inhimillinen ja historiallinen minä, jolla on olemassaolon oikeutus ilman, että se sulatetaan mihinkään tiettyyn ennalta määriteltyyn normiin. Dialoginen filosofia asettuukin tietoisuuskeskeistä psykologismia universaalien subjektin filosofiaa vastaan. (Hankamäki 2003, 37.39; 60.65.) Dialogisuuden lähtökohta on toiseuden hyväksyminen ja siihen havahtuminen (Buber 1999). Vilpittön hämmästyminen ja ihmettely valmiiden määritelmien ja vastausten sijaan onkin aidon dialogisuuden lähtökohta (Mönkkönen 2002, 19-21).

Motivoiva haastattelu on perimmäiseltä luonteeltaan haastattelijan ja haastateltavan välistä dialogia. Sen yhtenä innoittajana on toiminut niin kutsuttu sokraattinen metodi. Sokrateelle kysyminen ja vastaaminen, keskusteleva dialogi oli ainoa tie totuuteen. Sokraattisessa metodissa kysyminen on vallan luovuttamista toiselle ja hänen totuutensa etsimistä. Se, mitä vastaaja keskustelussa argumentoi tulee peilatuksi vain suhteessa hänen omaan ajatteluunsa. Ihminen kohtaakin dialogisessa peilissä itsensä, oman totuutensa ja siksi Sokrateelle keskusteluun täytyy aina liittyä myös ethos, pyrkimys toisen parhaaseen. (Hankamäki 2003, 30.33; Saarinen 1995, 12.14.)

3.3 Vuorovaikutussuhteet auttamistyössä

Auttamistyön käsitykset vuorovaikutussuhteen luonteesta ja merkityksestä on muuttunut vuosien saatossa. Eri aikojen vuorovaikutuskulttuuria ovat leimanneet erilaiset työtavat, ammatillinen tietotaito sekä normatiivinen ja tulkinnallinen malli ammatillisen vuorovaikutuksen luonteesta. Vakiintuneita työtapoja ja vuorovaikutusorientaatiota voidaan tarkastella asiantuntijakeskeisen, asiakaskeskeisen ja dialogisen vuorovaikutusorientaation kautta. (Mönkkönen 2002, 13.14, 48.)

Asiantuntijakeskeisessä vuorovaikutusorientaatiossa asiantuntija ohjaa keskustelua omien ammatillisten tavoitteidensa ja tulkintojensa pohjalta. Katsotaan, että tieto-taitonsa puolesta asiantuntija ymmärtää ilmiöiden todellisen luonteen ja hänen tehtävänänsä on siirtää tämä ongelman tiedostaminen asiakkaalle, kuten lääkäri-potilas-suhteessa. Asiantuntijakeskeistä orientaatiota on kritisoitu eräänlaisesta psykologisesta determinismistä eli asioiden

yksinkertaistamisesta tiettyjen käsitteiden ja tulkintojen varaan. Esimerkiksi lääketieteellisellä ja psykologisella sanastolla ja syyhyteyksillä myös hallitaan ihmisiä ja tuotetaan heidän minuuttaan (ks. esim. Saastamoinen 1999). Asiantuntijakeskeistä orientaatiota on kritisoitu myös piilotetusta vallankäytöstä ja siihen liittyvästä ammattiaseman järkkymättömyydestä. (Mönkkönen 2002, 53.55).

Asiakaskeskeisen vuorovaikutusorientaation suunnannäyttäjäksi oli amerikkalainen Carl Rogers. Hänen humanistinen ihmiskäsityksensä korosti ihmisen yksilöllisyyttä, hänen luontaista aktiivisuuttaan ja luovuuttaan sekä pyrkimystä mielekkääseen nykyhetkessä elämiseen. Asiakaskeskeisessä orientaatiossa asiakas nähdään oman elämänsä asiantuntijana. Auttaja pyrkii olemaan suhteessa empaattinen kuuntelija. Keskeistä on asiakkaan kunnioittaminen ja hänen tarpeidensa huomioonottaminen. Asiantuntija ja auttaja toimii keskustelussa heijastavana peilinä ja keskustelussa käytetään asiakkaan retoriikkaa ja hänen konstruoimiaan käsitteitä keskustelun lähtökohtana. Asiakaskeskeisen orientaation ongelmaksi voi muodostua auttajan liiallinen mukautuminen asiakkaan ongelmiin. Siten vastaamattomuus ja neuvottomuus voivat johtaa suhteessa myös vastuun hämärtymiseen, eikä keskustelussa siten enää löydetä uusia näkökulmia ja ratkaisumahdollisuuksia. (Mönkkönen 2002, 55.56.)

Dialogisessa vuorovaikutusorientaatiossa keskeistä on vastavuoroinen toimijuus, jossa työntekijä yhdessä asiakkaan kanssa neuvottelee asiakkaan tilanteesta etsien yhteisymmärrystä ja mahdollista ratkaisua. Ratkaisu- ja voimavarakeskeisistä lähestymistavoista voidaan löytää dialogisen vuorovaikutuksen elementtejä (Lipponen 1998; Mönkkönen 2002, 25). Olennaista dialogisuudessa on jaettu toimijuus, jossa yhdessä rakennetaan merkityksiä. Ei ole olemassa oikeita tulkintoja, vaan erilaiset näkökulmat nähdään keskustelun voimavarana ja vastuu jaetaan dialogissa yhteisesti. Dialogisessa vuorovaikutuksessa valta ja vastuu voidaan keskustelun kautta tehdä suhteessa myös näkyviksi (Mönkkönen 2002, 16).

Dialoginen vuorovaikutustietoisuus tarjoaa myös ammatillisia välineitä reflektoida omaa työtään. Asiantuntija- ja asiakaskeskeisellä työskentelyotteella ongelmat nähdään varsin usein asiakkaan ongelmina. Dialogisessa suhteessa asiakkaan ongelmat tunnustetaan, mutta keskeisintä on oman ammatillisen vuorovaikutussuhteen reflektointi, kysymällä itseltään esimerkiksi: ymmärsinkö asiakasta, miten olisin voinut toimia siinä tilanteessa toisin. Dialogisessa vuorovaikutusorientaatiossa ei tule myöskään unohtaa työyhteisön vuorovaikutuskulttuuria. Työyhteisössä tulee olla tilaa ja oikeutusta moniäänisyyteen. (Mönkkönen 2002, 44.47, 56.59.)

Tutkimukseni keskeisin teoreettinen viitekehys, motivoiva haastattelu perustuu Rogersin asiakaskeskeisyydelle, mutta keskustelu on suunnatumpaa, kuten sokraattisessa dialogissa, joten vuorovaikutusorientaationa motivoiva haastattelu sijoittuu asiakaskeskeisyyden ja dialogisuuden välimaastoon. (Miller & Rollnick 2002, 24.26, 41.) Vuorovaikutusorientaatioiden avulla voidaan kuitenkin kuvata yleisempiä toimijuuksia, suhteita ja ilmiöitä. Institutionaalisen vuorovaikutustutkimuksen keskeisenä tarkoituksena onkin käsitteiden ja ongelmakohtien avaaminen ja vuorovaikutuskulttuurin kehittäminen avoimempaan suuntaan (Mönkkönen 2002, 59).

Jaana Jaatinen on tutkimuksessaan hyvin kuvannut terapeutista työskentelysuhdetta ja sitä, miten asiakkaan identiteetti ja ongelmat konstruoituvat eri diskursseissa asiantuntijatiedon ja asiantuntijavallan kautta (1996, 237.246). Hän lähestyy terapeutista vuorovaikutusta kokemuksellisuudesta käsin. Asiakkaan kokemuksellista ymmärrystä oli hänen tutkimissaan keskusteluissa pyritty korvaamaan terapeutin teoreettisella ymmärryksellä. Käytännössä

selitysmallit loivat etäisyyttä asiakkaan ja terapeutin välille (Jaatinen 1996, 244). Asiakkaan ymmärtämisen tulisikin olla auttamissuhteen lähtökohta ja vasta sitten tulisi miettiä, miten asiakasta ja hänen tilannettaan voitaisiin muuttaa parempaan suuntaan (Mönkkönen 2002, 85). Käytännön työssä, erityisesti konfrontoivissa työskentelyotteissa tilanne saattaa olla päinvastainen, kärjistäen sanottuna: *jos* sinä muutut, niin *sitten* minä ymmärrän sinua. Esimerkiksi AA-ideologiassa asiakkaalle tarjotaan viitekehystä, jossa hänen tulee täysin hylätä niin sanottu väärä identiteetti ja omaksua terapiassa uusi, hyväksyttävämpi ja parempi minuus. (ks. esim. Halonen 2002; Miller 1985, 84.85).

Jaana Jaatinen (1996, 244.245) on viitannut myös Seyla Benhabibin ajatuksiin. Hän on lähestynyt kohtaamattomuuden problematiikkaa ennen kaikkea kulttuurisena ongelmana. Benhabibin mukaan koko länsimaista kulttuuria hallitsee ihmisen kohtaaminen .yleistettynä toisena.. Tämä yleistetty toinen ei ole yksilöllinen, ainutlaatuinen tai kokemuksellinen persoona, vaan kuka tahansa toinen, ja siten ei oikeastaan kukaan. Benhabibin mukaan emme ole kulttuurisesti ohjattuja toisen kokemukselliseen kohtaamiseen, eikä se tule meille niin sanotusti annettuna.

Kohtaamamme *toinen* ihminen on ruumiillisesti ja kokemuksellisesti ainutlaatuinen. Valkoihoisena en voi tietää, mitä on olla musta. Terveenä en voi tietää, mitä on olla sairas. Päihdeettömänä en voi tietää, mitä on olla päihderiippuvainen. Ja niin edelleen. Huomaamattamme saatamme ajatella mielestämme tasa-arvoisesti, että olemme kaikki ihmisinä samanarvoisia, kun itse asiassa juuri silloin räikeimmin eriarvoistamme ihmisiä. (Hankamäki 2003.)

Onkin hyvä kysyä, miten käytännön diskursseissa mahdollistamme subjektin toimijuuden. On kovin helppoa rakentaa kielellisiä minuusprojekteja (ks. esim. Saastamoinen 2002; Jaatinen 1996, 237.246) ja utopioita esimerkiksi päihderiippuvuuden hoidossa unohtamalla subjektiivinen kokemuksellisuus sekä käytännön toimijuuden ulottuvuudet. Se, mitä auttajina pidämmemahdollisuuksina, saattaa autettavan kokemusmaailmassa olla kenties mahdotonta toteuttaa. Olennaista motivoinnin onnistumisen kannalta onkin se, että asiakas kohdataan omana itsenään, eikä esimerkiksi päihdeongelmaisena vankina yleensä.

3.4 Riippuvuus - liiallinen mielihyvää?

Addiktiivisella käyttäytymisellä tarkoitetaan toimintaa, joka on mielihyvähakuista aineellista tai toiminnallista riippuvuutta. Toimintaa leimaa tietty pakonomaisuus. Mahdollisista henkilökohtaisista, sosiaalisista sekä taloudellisista häirtävaikutuksista huolimatta ihminen jatkaa käyttäytymistään, eikä yrityksistään huolimatta kykene hallitsemaan itseään. (Koski-Jännes, Jussila & Hänninen 1998, 24.) Riippuvuustodellisuudessa elävät ihmiset ovat menettäneet terveytensä ja hyvinvointinsa tasapainon. Sisäinen tarve, halu ja pakko tiettyihin toimintoihin ajaa ihmisen loputtomaan oravanpyörään riippuvuuden ympärillä. Addiktiivisen käytöksen kautta ihminen hakee itselleen mielihyvää, psyykkistä tasapainoa ja pyrkii siten saamaan elämän hallintaansa. Lähtökohdat ja tavoitteet riippuvuuksien takana ovat hyvinkin yksilöllisiä. Yksi saattaa hakea äärimmäisiä tunnekokemuksia, toinen pyrkii pitämään itsensä niin sanotusti kasassa ja jotenkin normaalina, kolmannen helpottaessa vain piinaavan pahaa oloaan.

Kukaan ei tietoisesti aloita riippuvuuskäyttäytymistä. Vaikka riippuvuudesta olisikin merkkejä, ihminen kuvittelee inhimillisen kaikkivoivasti olevansa oman tilanteensa herra. Riippuvuudessa

keskeistä on harha, jossa elämä ja siihen liittyvät tuntemukset ovat hallittavissa, vaikka todellisuudessa niin ei ole. Addiktiivisen toiminnan avulla ihminen pyrkii muuttamaan psyykkistä tilaansa. Lopulta hän huomaakin olevansa itselleen täysin hallitsemattomissa tilanteissa ja koukussa omaan käytökseensä.

Päihderiippuvainen tarvitsee päihteitä toimiakseen normaalisti. On kuitenkin mahdollista olla riippuvainen, mutta ei addiktiivinen (lääkkeelliset hoidot, kuten epilepsialääkitys) ja vastaavasti addiktiivinen, mutta ei riippuvainen (kokaiinin käyttö). Lähtökohtaisesti addiktioon liittyvää problematiikkaa on pyritty ymmärtämään fysiologisesta riippuvuudesta käsin. Siten päihteen fyysisestä riippuvuudesta johtuvia vieroitusoireita vältetään päihteiden käytöllä. Elimistön myrkytyksestä johtuvat vieroitusoireet eivät kuitenkaan yksin selitä addiktiivista käyttäytymistä. Päihteitä käytetään sekä vieroitusoireiden välttämiseksi, mutta myös käytön positiivisten seurannaisvaikutusten takia. Päihtyminen itsessään on palkitsevaa. Katsotaankin, että positiiviset, mielihyvää tuottavat vaikutusten tavoittelu ja negatiivisten vieroitusoireiden välttely johtavatkin addiktioon syntyäkseen ja pitävät sitä yllä. Riippuvuuden syntyyn vaikuttaa kuitenkin myös yksilön geneettinen perimä, persoonallisuus, sosio-kulttuurinen ympäristö sekä aivojen neuro-kemia. (Wagner 1999, 125.128, 133.135.)

Riippuvuutta aiheuttavia aineita yhdistää niiden psyko-aktiivisuus. Fysiologisten vaikutusmekanismiensa johdosta ne muuttavat käyttäjänsä psyykkistä mielialaa ja mielentilaa (Wagner 1999, 122). Lääketieteen kansainvälisissä tautiluokituksissa addiktioista ei ole yhtenäistä diagnoosia, vaan riippuvuuden kriteerit täyttyvät useissa eri tautiluokissa. Selkeimmin on diagnosoitu alkoholin, lääkkeiden ja huumeiden väärinkäyttö, jolloin riippuvuus ilmenee muun muassa aineen sietokyvyn kasvuna, vieroitusoireina, käyttömäärien kasvuna, epäonnistuneina lopettamisyrityksinä sekä käyttöön liittyvinä psyko-fyysis-sosiaalisina ongelmina. (Wagner 1999, 123.135; Koski-Jännes, Jussila & Hänninen 1998, 29.)

Alkoholin liikkäyttö avasi 1800-luvulla kansallisen raittiusliikkeen ja lääketieteellisen ajattelun myötä keskustelun riippuvuudesta ja sen yksilöllisistä, sosiaalisista ja yhteiskunnallisista haitoista. Syitä riippuvuusongelman syntyyn on sittemmin etsitty päihdyttävistä aineista itsessään, perintötekijöistä, persoonallisuudenpiirteistä sekä yhteiskunnan rakenteesta. (Koski-Jännes, Jussila & Hänninen 1998, 25.27.) Riippuvuuksien hoitomuodot perustuvatkin osin edellä mainittuihin käsityksiin ja teorioihin kyseessä olevan addiktioon syntyperästä. Teoreettiset selitykset vaihtelevat geneettisestä alttiudesta ja taipumuksesta yksilöpsykologisiin ja sosiaalisen oppimisen teoriomalleihin. Ongelman moninaisuudesta johtuen hyvät hoitotulokset saavutetaan erilaisilla yhdistelmähoidoilla. Silloin hoidetaan mahdollisen kemiallisen riippuvuuden ja vieroitusoireiden lisäksi myös addiktioon liittyviä tunteita ja ajatuksia sekä opetellaan uutta elämäntapaa. (Stroebe & Stroebe 1996, 83.86, 107. 111, 124.133.)

Alkoholin liikkäyttö, tupakointi sekä ylipaino lisäävät riskiä sairastua muun muassa sydän- ja verisuonitauteihin, erilaisiin syöpiin, hengitys- ja vatsasairauksiin sekä kroonisiin sairauksiin. Yksittäisten terveystieteiden lisäksi addiktiivisten ihmisten elämäntavat ovat usein epäterveellisiä, johtaen huonoon yleiskuntoon ja sairausalttiuteen. (Stroebe & Stroebe 1996, 77.177). Lisäksi alkoholin ja päihteiden käyttö lisää riskiä joutua äkillisten onnettomuuksien tai väkivaltaisen kuoleman uhriksi (Stroebe & Stroebe 1996, 95.98). Addiktiivinen käytös vaikuttaa myös ihmisen psyykkeeseen, minäkuvaan, itsetuntoon ja identiteettiin. Riippuvuuden laadusta ja voimakkuudesta riippuen henkilö kokee syyllisyyttä ja häpeää, itseinhoa ja voimattomuutta, kontrollin menettämistä, masennusta ja ahdistusta, toivottomuutta sekä minuutensa ja identiteettinsä häilymistä. (Koski-Jännes, Jussila & Hänninen 1998, 28, 49, 166.167.)

Voidaankin pohtia, missä määrin mielenterveydenongelmat ovat riippuvuuden taustalla oleva laukaiseva syy-tekijä ja vastaavasti missä määrin ne ovat riippuvuudesta syntynyt seuraus.

Erilaisten nautintoaineiden, kuten kahvin, teen, suklaan, tupakan, alkoholin ja erilaisten huumausaineiden mielialavaikutusten löydyttyä nämä nautintoaineet ovat levinneet yleismaailmallisiksi kulutustuotteiksi ja ihmiset ovat sosiaalistuneet niiden käyttöön. Ihminen on oppinut tarvitsemaan mielihyvää tuottavia aineita, jopa siinä määrin, että kulttuurista riippuen aina jokin nautintoaine on yhteiskunnallisesti ja sosiaalisesti muita hyväksytympi, kuten Suomessa kansallisjuomamme kahvi sekä alkoholi. (Koski-Jännes, Jussila & Hänninen 1998, 35.) Määritelmällinen raja nautintoaineiden ja riippuvuutta aiheuttavien aineiden välillä onkin kuin veteen piirretty viiva.

Traditionaalisen yhteiskuntamallin purkautuessa ihmiset ovat olleet pakotettuja luomaan uuden individualistisen identiteettinsä. Siinä missä perinteisessä yhteiskunnassa on ollut tiukat yhteisölliset normit, jotka ovat sekä suojanneet ja tukeneet että rajoittaneet yhteisönsä jäseniä, on nyky yhteiskunnassa pakko luoda oma yksilöllinen moraalinsa ja normistonsa. Yleiskaupallinen kulutusyhteiskuntamalli on luonut myös toimivan harhakuvaan ihmisestä, jonka elämä olisi päivästä toiseen yhtä nautintoa. Nautintoon suhtaudutaan kuitenkin yhä melko kaksinaismoralistisesti. Nautinto on hyväksyttävää, tavoiteltavaa ja toivottavaa, mutta samalla sen tulee olla säädelyä ja hallittua käytöstä. Toisin sanoen emme saa jäädä kiinni liialliseen mielihyvään, riippuvuuteen. (Koski-Jännes, Jussila & Hänninen 1998, 26.27.)

Ihmisellä on luontainen tarve pyrkiä kohti fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista tasapainoa. Oma subjektiviteettimme ja itsemääräämisoikeutemme on meille kuitenkin jopa niin tärkeää, että olemme valmiit riskeeraamaan terveytemme oman elämämme herruudesta. (Eskola 1987, 60.73, 89.94). Järjettömimmänkin toiminnan takana on usein mieli ja tarkoitus, vaikka se olisikin matkalla kadonnut pakonomaiseen käyttäytymiseen ja siitä koettuun häpeän, syyllisyyden, valheiden ja pettymysten viidaksoon.

3.5 Motivaatio osana elämänhallintaa

Motivaatiopsykologia tutkii ihmisen toiminnan takana olevia vaikuttimia. Motivaatioon liittyy siten liikkeelle paneva voima, kuten fysiologiset tarpeet ja erilaiset toiminnalliset tavoitteet ja päämäärät (Wagner 1999, 2.7.) Motivaation käsitteeseen liittyy läheisesti myös ihmisen käyttäytymistä ohjaavat muut vaikuttimet, kuten arvot, arvostukset, asenteet ja intressit. (Deci & Ryan 1985, 3.) Käyttäytymistämme ohjaavat motiivit voivat olla joko tiedostamattomia tai tiedostettuja. Elämänkaaren vaihteluissa omat toimintamotiivimme näkyvät eräänlaisina sosiaalisina sormenjälkinä, henkilökohtaisina motiivipiirteinä. (Nurmi & Salmela-Aro 2002, 10.) Yksittäisten motiivien lisäksi toimintaamme ohjaa kokemuksen ja oppimisen myötä muokkaantunut ajattelu- ja toimintatapa eli strategia. Henkilökohtaisia motiivipiirteitä ja toimintastrategioita voidaan tarkastella yksilön elämänhallinnallisina ohjelmina, joihin vaikuttaa hänen pystyvyyden tunteensa, toimintamahdollisuutensa sekä se, miten hän aikaisemmin on selviytynyt samankaltaisissa tilanteissa. (Riittinen 1998, 5.8; Helkama, Myllyniemi & Liebkind 1998, 92.95.)

Klassisissa motivaatioteorioissa ihmisen käyttäytymistä ohjaavat motiivit nähdään pääsääntöisesti fysiologisperäisinä tarpeina (nälkä) ja vietteinä (seksuaalisuus). Psykoanalyttisessa teoriassa ihminen nähdään alitajuisen vietti- ja mielihyvähakuisen toiminnan uhrina. Vastaavasti behavioristisen teorian mukaan sosiaalisesti hyväksytyt ja palkittu käytös

johtaa toiminnan toistamiseen. Vasta Maslow toi tarvehierarkiassaan esille ihmisen korkeampia tavoitteita, kuten itsensä toteuttamisen tarpeen. (Nurmi & Salmela-Aro 2002, 11.12.)

1950- ja 1960-lukujen jälkeisissä motivaatioteorioissa heijastuivat kognitiivisen ja kulttuurihistoriallisen koulukunnan ajatukset ihmisestä toimintaansa ohjaavana ja suunnittelevana subjektina. Moderneille motivaatioteorioille on yhteistä, että motivaatiota, tavoitteita ja pyrkimyksiä tarkastellaan niissä lähinnä henkilökohtaisina projekteina ja ulkoiset puitteet nähdään niissä uhkina tai mahdollisuuksina näille projekteille. (Nurmi & Salmela-Aro 2002.) Käytännön elämästä tiedämme, että motivaatioon ja elämänhallinnan tunteeseen vaikuttavat hyvin monet seikat, kuten oma jaksamisemme, sosiaaliset suhteet, toimintaympäristö sekä maailma, jossa elämme (ks. esim. Riittinen 1998; Nurmi & Salmela-Aro 2002, 22).

Käytännön elämä vaatimuksineen ja sisäiset toiveemme siitä, millaista elämämme tulisi olla, eivät aina kohtaa. Tätä ongelmanasettelua on Deci lähestynyt sisäisen ja ulkoisen motivaation käsittein. Sisäisellä motivaatiolla hän tarkoittaa, että behaviorististen ulkoisten palkkioiden ja pakkojen lisäksi ihmisellä on tarve tehdä asioita, joita hän pitää itselleen mielekkäinä ja palkitsevina. Decin ja Ryanin mukaan ihmisillä on myös universaali, synnynnäinen tarve kokea autonomiaa eli itsemääräämisoikeutta, kyvykkyyttä sekä läheisyyttä. (McMurrin 2002, 19.20; Deci & Ryan 1985, 26.40; Nurmi & Salmela-Aro 2002, 16.17.) Niitämön mukaan sisäinen motivaatio voidaan määrittellä myös tunneperäiseksi ja ulkoinen motivaatio vastaavasti tietoperäiseksi motivaatioksi. Tunne- ja tietomotivaatiot ovat samanaikaisesti vaikuttavia, mutta toisistaan riippumattomia psyykkisiä prosesseja. (Niitamo 2002.)

Sisäisen ja ulkoisen motivaation käsitteiden pohjalta voidaan lähestyä myös vuorovaikutuksellisia prosesseja erilaisten kysymysten asettelujen kautta. Miten käytännön asiakastyössä mitataan tai arvotetaan asiakkaan motivaatiota? Asiakkaan ollessa päihdeongelmainen, tarkoittaako se, että hän on sekä sisäisesti että ulkoisesti huonosti motivoitunut? Jos hän on mielestämme huonosti motivoitunut, mitä silloin ajatteleme hänestä? Esittäessä näitä ja muita mieleen tulevia kysymyksiä huomaa, miten suhteellisia teoreettiset käsityksemme ovat ja miten suhteessa toisiimme erilaiset käsitykset muotoutuvat.

Sijoitamme ihmisen kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti tiettyyn normatiiviseen kenttään, jossa hänen käyttäytymisensä on joko hyväksyttävää tai tuomittavaa. Auttaja saattaa törmätä monenlaisiin motiivi- ja arvokonflikteihin asiakkaan kanssa käydyissä keskusteluissa. Se, miten hän näihin konflikteihin puolestaan reagoi, riippuu hänen henkilökohtaisesta ihmiskäsityksestään sekä hänen ammatillisesta vuorovaikutusideologiastaan. Erilaiset ihmiskuvat ja hoidolliset ideologiat kohtaavatkin asiakkaan motivaation, sekä sen puutteen eri tavoin. Keinot päämäärän saavuttamiseksi vaihtelevat, mutta tavoite, asiakkaan hyvinvointi ja hänen elämänhallintansa parantaminen, on kuitenkin kaikilla hoitoideologioilla sama. (Virjonen 1999; Downie & Telfer 1980.)

3.6 Transteoreettinen muutosvaihemalli

James Prochaska ja Carlo DiClemente ovat kehittäneet transteoreettisen muutosvaihemallin (Transtheoretical Model of Change, TTM), joka kuvaa käyttäytymisen muutosta erilaisten muutosvaiheiden, kognitiivis-kokemuksellisten ja behavioraalisten prosessien sekä systeemisten tasojen käsittein. Päämäärään pyrkiminen on luonnollinen kehitysprosessi, jonka aikana ihminen työstää muutoksen mahdollisuutta syklisten vaiheiden kautta. Ennen muutokseen ryhtymistä

ihminen pohtii erilaisten systeemisten tasojen kautta muutoksen kannattavuutta, kuten miten muutos vaikuttaa hänen terveyteensä ja minäkuvaansa sekä ihmissuhteisiin ja elämänlaatuun. Sisäisen prosessoinnin, kuten tunteiden, ongelman tunnistamisen ja sen käsittelyn lisäksi muutosvaatimukset peilautuvat myös ympäristöstä. (Prochaska, Norcross & DiClemente 1994; 1992.)

Muutosvaiheiden voidaan kuvata seuraavan toisiaan eräänlaisena muutoksen pyöränä tai portaikkona. Muutoksenpyörä tai portaikkomalli kuvaavat muutosprosessin eri valmiusvaiheita. Esiharkinta-, harkinta-, valmistelu-, toiminta-, ylläpito- ja päätösvaiheet kuvaavat näitä muutosvalmiuden eri kehitysvaiheita. Muutosprosessi ei yllensä etene suoraviivaisesti, vaan ihminen saattaa joutua useastikin toistamaan eri muutosvaiheita ottaen askeleita välillä muutosta kohti, välillä siitä pois päin. Muutosvaihemallissa niin sanottu retkahdus vanhoihin tottumuksiin, yritys ja erehdys, epävarmuus ja ristiriidat kuuluvatkin luonnollisena osana itse muutosprosessiin, eikä niitä tulisi nähdä patologisina ilmiöinä ongelmakäyttäytymisenkään yhteydessä. (Prochaska, Norcross & DiClemente 1994; Miller & Rollnick 1991, 14.18.)

Muutosvaiheet kuvaavat ihmisen motivaatiotilaa eli valmiutta muutokseen. Esiharkintavaiheessa ongelmaa tai sen laajuutta ei tunnisteta, eikä muutostarvetta koeta välttämättömäksi. Jollain tasolla muutostoiveita voi olla, mutta nämä toiveet eivät johda käytännön toimintaan. Tässä vaiheessa muutospainee tulevat yleensä ulkoapäin ja näihin viesteihin vastataan vastustamalla, kieltämällä tai vähättelemällä ongelmaa. Ongelmaa ei oteta vakavasti harkintaan, eikä sen ratkaisemiseen sitouduta. (Prochaska, Norcross & DiClemente 1994, 73.108.)

Ongelma tiedostetaan ja sille etsitään ratkaisuvaihtoehtoja harkintavaiheessa. Muutoksen etuja ja haittoja pohditaan vakavasti, mutta muutosta kohtaan tunnetaan ambivalenssia eli ristiriitaa. Tulevaisuus koetaan ennakoimattomaksi ja epävarmaksi, kun taas vanha käyttäytyminen on tuttua, ennakoitua ja siten turvallista. Harkintavaiheeseen voi niin sanotusti juuttua hyvinkin pitkäksi aikaa. Muutosta voidaan siirtää hyvinkin pitkälle, jos ristiriitaisiin tunteisiin ja ajatuksiin ei saada selvyttä. (Prochaska, Norcross & DiClemente 1994, 109.144.)

Harkintavaihetta seuraavassa valmisteluvaiheessa ihminen on sitoutunut muutokseen lähitulevaisuudessaan. Hän edelleen työstää ristiriitaisia ajatuksiaan ja pyrkii ennakoimaan tulevaa käyttäytymistään sisäistämällä muutokseen vaadittavia uusia toiminta- ja ajattelutapoja. Valmisteluvaiheessa työstetään erilaisia toimintastrategioita ja pohditaan, minkälaisin askelein muutokseen voitaisiin edetä ja millaista tukea eri vaiheissa mahdollisesti tarvitaan. (Prochaska, Norcross & DiClemente 1994, 145.171.)

Riittävän hyvin pohjustetun valmisteluvaiheen jälkeen voidaan olla valmiita siirtymään toimintavaiheeseen. Tavoitteellisia muutosaskelia suunnitellaan lähitulevaisuuteen ja ongelmaa aletaan työstämään psyykkisellä ja käytännön ongelmien tasolla. Muutokseen myös sitoudutaan ja takaiskuihin, retkahduksiin valmistaudutaan ennakoimalla ongelmatilanteita. Toimintavaiheesta siirrytäänkin sen ylläpitovaiheeseen, jos käyttäytymisen muutosta on kyetty ylläpitämään riittävän kauan, noin 3.6 kuukautta. Ylläpitovaiheesta uusi toiminta voi integroitua minäkuvaan, identiteettiin ja elämäntapaan siten, että muutosprosessin voi todeta päättyneen. (Prochaska, Norcross & DiClemente 1994, 172 .280.)

Muutosprosessit kuvaavat muutoksen kognitiivisia, behavioraalisia, kokemuksellisia ja humanistisia kehitysehtoja. Muutosvaihemallin on todettu kuvaavan muutosprosessia monissa erilaisissa käyttäytymisen muutoksissa. Käyttäytymisen muutostavoite voi siis olla hyvinkin erilainen, kuten tupakoinnin, alkoholin ja huumeiden käytön tai uhkapelaamisen lopettaminen,

ruokavalion muutos tai liikunnan lisääminen ja silti muutosprosessi niiden takana näyttää olevan samankaltainen. (Miller & Rollnick 2002, 202.) Transteoreettinen muutosvaihemalli onkin ottanut vaikutteita useista psykoterapeuttisista teorioista, joissa muutokseen pyritään tiettyihin muutosprosesseihin keskittymällä, terapeutin käyttämien spesifien tekniikkojen avulla. Muutosvaihemallin mukaan ihminen käyttää luonnostaan erilaisia prosesseja muuttuakseen. Tietoisuuden herääminen, ongelman käsittely ja uudelleen määrittely, itsensä ja ympäristön uudelleen arviointi, tunteiden kohtaaminen ja niistä vapautuminen, vastatoimiin ryhtyminen ovat vain osa niistä monista prosesseista, joita muuttuaksemme käytämme. Muutoksen eri vaiheissa prosessoimme asioita eri tavoin ja siten eri muutosvaiheissa olevat tarvitsevat erilaisia vuorovaikutustekniikkoja muutoksen motivointiin. (Miller & Rollnick 2002, 201.216; Prochaska, Norcross & DiClemente 1994, 21.69.)

Päihteiden käytön lopettaminen on suuri elämänmuutos, joka toteutuakseen vaatii sekä halua että pystymistä. Muutoshalukkuus ja motivaatio kaatuvat omaan mahdottomuuteensa, jos joko ulkoisista tai sisäisistä tekijöistä johtuen pystyvyyden tunnetta ja muutossuskoa ei ole riittävästi (Helkama ym. 1998: 147.163). Realistinen muutosmahdollisuus saattaa syntyä pitkänkin harkintavaiheen jälkeen, ennen kuin riittävä valmius, halukkuus ja kyvykkyys mahdollistavat päihteistä vapautumisen. (McMurran 2002, 17.21; Miller & Rollnick 2002, 10.12, 53). Seuraavaksi tarkastellaankin lähemmin miten muutosvalmiutta, halukkuutta ja pystyvyyttä päihteettömyyteen voidaan motivoivassa haastattelussa tukea.

3.7 Motivoiva haastattelu

Motivoiva haastattelu on menetelmä, jonka on kehittänyt William R. Miller alkoholiongelmaisten parissa saatujen hoitokokemustensa ja tutkimustensa pohjalta. Vuonna 1983 Miller kirjoitti aiheesta ensimmäisen artikkelin, jossa hän kirjoitti auki lähestymistapansa keskeisiä ajatuksia: keskustelussa on tärkeää olla leimaamatta asiakasta, kannustaa hänen vastuuntuntoaan ja herättää ristiriitaa hänen nykyisen tilanteensa ja ihanteidensa välillä. Keskeistä hänen lähestymistavassaan oli ajatus siitä, että motivaatiota ei tarkasteltaisi niinkään yksilöllisenä ominaisuutena tai syy-tekijänä, vaan vuorovaikutuksen yhtenä elementtinä, johon terapeutti voi omalta osaltaan vaikuttaa sekä positiivisesti, neutraalisti tai negatiivisesti. Artikkelin herätti laajalti kiinnostusta ja Miller alkoi tutkia tarkemmin, mikä riippuvuushoidon vuorovaikutuskäytännöissä todella toimii ja mikä ei. (Miller 1983.)

Vuonna 1991 William R. Miller kirjoitti yhdessä Stephen Rollnickin kanssa kirjan motivoivasta haastattelusta riippuvuusongelmien hoidossa. Motivoivan vuorovaikutuksen periaatteet ja niiden vastaiset tekniikat ovat syntyneet käytännön työstä saatujen kokemusten ja oivallusten kautta. Miller on käytännön työnsä puolesta erikoistunut päihdeongelmaisten motivointiin ja Rollnick on vastaavasti soveltanut motivoivia periaatteita terveysneuvontaan sekä muihin hoitotilanteisiin. Siten alkoholiongelmaisten hoidosta lähtenyt motivointi menetelmää on vuosien kuluessa sovellettu myös narkomaanien, HIV-positiivisten sekä seksuaalirikollisten hoitoon ja motivointiin. Samoja periaatteita on sovellettu myös muun muassa terveysneuvontaan ja myös rikosten ehkäisyyn. (Miller & Rollnick 2002, 1991; McMurran 2002.)

Motivoivassa haastattelussa kaikkein keskeisintä on käsitys motivaatiosta, mikä siihen vaikuttaa sekä siitä, miten siihen vaikutetaan. Motivaatio nähdään perinteisessä mielessä usein henkilökohtaisena piirteenä tai taipumuksena, johon voidaan ulkopuolelta vaikuttaa varsin vähän. Tällöin voidaan vain todeta, että henkilö joko on tai ei ole motivoitunut muuttumaan. Hoitotilanteissa motivaatiota onkin usein mitattu sillä, miten myöntäväinen tai vastahakoinen

asiakas on suhteessa annettuun hoitoon. Asiantuntijan neuvoille myöntäväinen asiakas on siten nähty motivoituneena ja vastaavasti vastusteleva ja väittelevä asiakas on ilmentänyt huonoa motivaatiotasoa, ongelman kieltämistä tai kovapäistä luonnetta. Erityisesti vaikeissa päihdeongelmissa voitaisiin näin olleen asiakkaan huonoon motivaatiotasoon törmätessä nostaa kädet toivottomina pystyyn odottaen, että asiakas vakavoituu tai .putoaa pohjalle.. Toisaalta voitaisiin yrittää laittaa niin sanotusti kova kovaa vastaan, jotta asiakkaan olisi pakko muuttua. (Miller 1985, 84.85). Motivoivassa haastattelussa motivaatiota lähestytäänkin vuorovaikutuksellisenä elementtinä. Työntekijä voi vuorovaikutustaidoillaan vaikuttaa asiakkaan sisäiseen motivaatioon positiivisesti. Vastaavasti väärät odotukset sisäisestä motivaatiosta estävät asiakkaan empaattista, avointa ja reflektiivistä kuuntelua sekä luottavaista asennetta tämän muutosmahdollisuutta kohtaan. (McMurrin 2002,15.28; Miller & Rollnick 2002, 4.29; Ackerman, & Hilsenroth, 2001; Saunders & Wilkinson 1990.)

Motivoivassa haastattelussa motivaatio määritellään subjektiivisena kokemuksena ja sisäisen motivaation tilana. Tämä sisäinen motivaatio ei kuitenkaan ole yksilön pysyväisluonteinen piirre, vaan dynaaminen, muutoksessa oleva sosiaalipsykologinen prosessi, johon voimme itse vaikuttaa ja jota myös ympäristömme voi muokata. Sisäisen motivaation lisäksi olemme myös ulkoisesti eri tavoin motivoituneita toimimaan odotetulla tai toivotulla tavalla. Ulkoisesta motivaatiosta syntyneet muutokset eivät kuitenkaan usein kestä, jos sisäinen motivaatio on käyttäytymisemme vastainen. Motivoivan haastattelun mukaan vuorovaikutusprosesseissa vaikuttamme toistemme motivaatioon positiivisesti, neutraalisti tai negatiivisesti. Ulkoa annetut hyvätkin neuvot ja ohjeet saattavat aiheuttaa meissä vastareaktioita ja psykologista reaktanssia. Emme ehkä niinkään vastusta hyviä neuvoja sinänsä, vaan sitä, että meidän autonomista valinnanvapauttamme jollain tavalla rajoitetaan. Motivoivassa haastattelussa asiakkaan sisäinen motivaatiotasoa on koko haastattelun lähtökohta. Dialogissa pyritään etenemään siten, että itse vuorovaikutus ei aiheuttaisi asiakkaassa tarpeetonta vastarintaa muutosta vastaan, vaan keskustelussa käytetyt argumentit nousisivat asiakkaan omasta, sisäisestä muutosajattelusta. (McMurrin 2002,15.28; Miller & Rollnick 2002, 4.29; Saunders & Wilkinson 1990.)

Motivoivan haastattelun terapeuttinen tyyli on asiakaskeskeinen, mutta silti muutostavoitteeseen ohjaava. Työskentelytavassa keskeistä on haastattelijan empaattinen ja hyväksyvä haastattelutapa sekä asiakkaan tavoitteita, näkemyksiä ja arvoja kunnioittava työskentelyote. Vastahakoisia ja lähtökohdiltaan niin sanotusti huonosti motivoituneita asiakkaita ei lähestymistavassa nähdä niinkään mahdottomuuksina, vaan ennen kaikkea haasteena työntekijän vuorovaikutustaidoille. Menetelmällä on saavutettu hyviä hoitotuloksia myös niin sanottujen vastahakoisten asiakkaiden sekä vaikeidenkin riippuvuuksien ja käyttäytymisongelmien hoidossa. (Miller & Rollnick 2002, 1991; McMurrin 2002, 17.21.)

Transteoreettinen muutosvaihemalli on vaikuttanut motivoivan haastattelun kehittämistyöhön. Sekä transteoreettisissa muutosvaihemallissa että motivoivassa haastattelussa terapeuttisen muutosprosessin nähdään heijastavan ihmisen luonnollista muutosprosessia. Muutoksen todennäköisyys ja mahdollisuus kuitenkin kasvaa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Motivoivassa haastattelussa käytetään muutosvaihemallia asiakkaan muutosvalmiuden arvioimiseen ja haastattelutekniikan valitsemiseen. Muutosprosessin eri vaiheissa olevat ihmiset lähestyvät ongelmaansa erilaisin valmiuksin ja siten työntekijän tulee haastattelussa huomioida asiakkaan muutosvalmius, jotta hän voi oikeanlaisella haastattelutekniikalla motivoida asiakasta. Haastattelijan tarkoituksena on tukea ja vahvistaa asiakkaan muutospyrkimystä, kiirehtimättä muutoksenprosessissa asiakkaan edelle. .Motivoimattomaksi. tai .vastahakoiseksi. leimattu asiakas saattaa itse asiassa viestiä työntekijälle, että tämä lähestyy häntä vääränlaisella haastattelutekniikalla. (Miller & Rollnick 2002, 202.204; 1991, 14.19; Lipponen 1998, 40.55.)

Muutoksen eri vaiheissa haastattelijalla on erilaisia tehtäviä. Esiharkintavaiheessa tulee herättää asiakkaassa epäilyä, siten että asiakas pohtisi nykyiseen käyttäytymiseensä liittyviä riskejä ja ongelmia. Harkintavaiheessa ristiriitaisia ajatuksia tulee käsitellä muutosmyönteisesti tuomalla esille muuttumattomuuden riskejä, vahvistamalla asiakkaan ilmaisemia muutostarpeita ja vahvistamalla hänen muutosuskoaan. Valmistelu- ja päätösvaiheessa olevien asiakkaiden kanssa tulee suunnitella muutosta seuraavia strategioita. Toimintavaiheessa asiakasta tulee tukea muutosaskeleiden ottamisessa. Ylläpitovaiheessa pyritään tunnistamaan tarpeelliset strategiat retkahdusten ennaltaehkäisemiseksi. Retkahdusvaiheessa asiakasta tulee tukea uudelleen palaamaan harkinta-, valmistelu-, ja toimintavaiheisiin, jotta hän ei lannistu tai menetä uskoaan muutokseen. (Miller & Rollnick 2002, 204.216; 1991, 15.18)

Suurin este käyttäytymisen muutokselle on samanaikaisesti ilmenevä muutosmyönteinen ja muutosvastainen ajattelu, ambivalenssi. .En voi elää sen kanssa, mutten voi elää ilmankaan sitä. kuvaa parhaiten lähestymis-välttämiskonfliktiin liittyvää ajatusten, tunteiden ja käyttäytymisen ristiriitaa. Ambivalenssia voi kuvata myös keinulautana, jossa ihminen pyrkii valitsemaan kahden hyvän, kahden huonon tai hyvän ja huonon vaihtoehdon välillä. Elämäntapaan liittyvissä kysymyksissä ambivalenssia on usein erityisen vaikea käsitellä. Senhetkisessä elämäntilanteessa ja tulevaisuudenkuvassa on sekä hyviä että huonoja puolia, joita kaikkia ei edes voi ennakoita. Ambivalenssi synnyttääkin emotionaalista epämukavuutta, ahdistusta ja stressiä ja siksi päätöstä pyritään usein välttelemään ja siirtämään mahdollisimman kauas. (Miller & Rollnick 2002, 13.19.)

Motivoivan haastattelun tavoite, asiakkaan muutokseen motivointi tapahtuu työstämällä asiakkaan ambivalenssia ja tästä sisäisestä ristiriidasta syntyvää muutosvastaisuutta. Asiakkaan ambivalenssin ymmärtämisessä on hyödyllistä tarkastella, miten hän asettaa eri asioita tärkeys- ja arvojärjestykseen ja myös, miten luottavainen tai varma hän on omasta muuttumiskyvystään. Yksinkertaistettuna motivoivassa haastattelussa selvitetään yhdessä asiakkaan kanssa, mikä hänelle on todella tärkeää ja tuetaan hänen itseluottamustaan. (Miller & Rollnick 2002, 52.55.)

Ambivalenssia käsitellään siten, että asiakkaan ristiriitaiset ajatukset nostetaan asiakkaan puheesta esille refleктоimalla ja ambivalenssin muutosmyönteisiä ajatuksia vahvistetaan. Asiakkaan puhe toimii motivoivassa haastattelussa myös itseään motivoivasti, mikäli hänet saadaan argumentoimaan muutoksen puolesta. Ambivalenssin käsittelyssä motivaatio on hyvin keskeisesti vuorovaikutuksellinen ilmiö, johon työntekijä omalla puheellaan ja käytöksellään vaikuttaa. (Miller & Rollnick 2002, 20.26.)

Motivoivan haastattelun edetessä ihanteellisesti haastattelijan ja haastateltavan välistä vuorovaikutusta voi kuvata paritanssina. Vastaavasti, jos työntekijä ja asiakas tuntuvat käyvän keskenään jatkuvaa painiottelua, haastattelu ei suju tarkoitetulla tavalla. Sujuvaa haastattelua voi kuvata myös konsonanssin (sopusoinnun) ja hankalasti sujuvaa haastattelua dissonanssin (riitasoinnun) käsitteellä. Ihmisten ajaessa keskustelussa erilaisia ajatuksia ja asioita tai heidän ollessaan epäselvissä rooleissa, syntyy helposti valtataistelua ja dissonanssia. Motivoivan haastattelun mukaan työntekijän tehtävänä on tunnistaa keskustelussa ilmenevä dissonanssi ja hänen tulee myös ohjata keskustelu pois vastakkainasettelusta refleктоimalla tilannetta. Itse asiassa motivoivan haastattelun on todettu soveltuvan erityisen hyvin vihaisiin ja puolustautuviin asiakkaisiin, koska motivoivassa tekniikassa ei konfrontoida näitä piirteitä. (Miller & Rollnick 2002, 43.51, 98.110.)

Ambivalenssin lisäksi motivoivassa haastattelussa pyritään nostamaan esille asiakkaan vaikutususkoa muutokseen. Ristiriidan käsittely ei vielä motivoi asiakasta muutokseen, jos hänellä ei ole riittävästi uskoa itseensä ja omiin muutoskykyihinsä. Siksi muutostavoitteet asetetaan aina asiakkaan tahdon, kyvykkyyden ja pystymisen ehdoilla. Muutoksiin sopeutuminen ja vastuun kantaminen on kuitenkin aina asiakkaan, eikä koskaan työntekijän harteilla. Haastattelijan omalla vaikutususkolla asiakkaan muuttumiseen on hyvinkin merkittävä vaikutus motiivintyön kannalta, jos haastattelija ei usko asiakkaan muuttuvan, miksi hän tekisi myöskään kovasti työtä tämän kanssa. (Miller & Rollnick 2002, 13.24, 40.41, 111.125.)

Yhteistyön onnistumisen kannalta merkitsevin tekijä on haastattelijan keskustelussa käyttämä vuorovaikutustyyli. Keskeisimmät vuorovaikutustaidot, joita haastattelijan tulee noudattaa haastattelun kulussa ovat aidon empatian välittäminen, ristiriidan kehittäminen, vastarinnan kiertäminen ja asiakkaan vaikutususkon vahvistaminen. Haastattelijan tulee myös suhtautua asiakkaaseen aidossa, tasavertaisessa yhteistyöhengessä ja hänen itsemääräämisoikeuttaan kunnioittaen. Itse haastattelun tarkoituksena on sokraattisen menetelmän avulla herätellä asiakkaan motivaatiota ja muutospuhetta. (Miller & Rollnick 2002, 33.42.)

Motivoivan haastattelun ensimmäisessä vaiheessa on erityisen tärkeää osata haastattelun mukaiset ja vastaiset menetelmät, joilla vahvistetaan asiakkaan sisäistä muutosmotivaatiota. Haastattelun toisessa vaiheessa asiakas on sitoutunut muutokseen ja tehnyt itselleen toimintasuunnitelman, jolloin haastattelussa keskeistä on ongelmatilanteiden ennakointi ja päätökseen sitouttaminen. (Miller & Rollnick 2002, 52.) Mikkelin vankilan päihdehaastatteluissa vangit ovat yleensä ensimmäisissä muutosvaiheissa, jolloin keskeisintä motiivintyön kannalta on ambivalenssin ratkaiseminen ja sisäisen muutosmotivaation vahvistaminen. Keskeisimmät menetelmät. Motivoivan haastattelun teoriassa haastattelijasta käytetään yleisnimitystä terapeutti ja haastateltavasta käytetään vastaavasti nimitystä asiakas, mutta koska nämä nimitykset sopivat huonosti Mikkelin päihdehaastattelutilanteeseen olen pyrkinyt käyttämään neutraalimpia haastattelijan ja haastateltavan nimityksiä sekä työntekijän ja asiakkaan synonyymejä.

3.7.1 Motivoivan haastattelun mukaiset menetelmät

Motivoivassa haastattelussa on viisi keskeistä menetelmää, joilla työntekijä luo edellytykset asiakkaan muutospuheelle haastattelutilanteessa. Menetelmät ovat: *avointen kysymysten esittäminen*, asiakkaan puheen heijastaminen eli *reflektointi*, *yhteenvedojen tekeminen* asiakkaan puheesta sekä asiakkaan muutosvalmiuksien *vahvistaminen ja tukeminen*. Nämä neljä menetelmää eivät yksin kuitenkaan auta asiakasta ambivalenssin ratkaisemisessa ja muutosaskeleiden ottamisessa, vaan lisäksi haastattelijan tulee tarkentavilla kysymyksillä niin sanotusti *houkutella* esiin *muutospuhetta* asiakkaassa. (Miller & Rollnick 2002, 65.83.)

Motivoivan haastattelun alkuvaiheessa on erityisen tärkeää luoda hyväksyvä ilmapiiri, jossa asiakas voi avoimesti tuoda julki huolen aiheitaan. Käytännössä suurimman osan ajasta tulisi asiakkaan olla äänessä työntekijän kuunnellessa asiakasta tarkkaavaisesti ja rohkaisevasti. Taitavia haastattelijaita analysoitaessa on huomattu, että asiakas puhuukin haastatteluissa enemmän kuin puolet käytetystä puheajasta. Keskeisin keino asiakkaan puheen lisäämiseksi on työntekijän tekemät avoimet kysymykset, joihin asiakas ei voi vastata lyhyesti muutamalla sanalla. Avoimiin kysymyksiin vastaamalla asiakas pohtii avoimemmin omia vaikuttamia ja ilmaisee usein samalla myös ristiriitaisia ajatuksiaan. Suljetut kysymykset: ”Mitä päihteitä olet

käyttänyt?” tai ”*Minkä ikäisenä aloitit?*”, johtavat helposti tilanteeseen, jossa asiakas vastaa kysymyksiin mekaanisesti pohtimatta sen tarkemmin vastauksiaan. Vastaavasti avoimet kysymykset, kuten: ”*Mikä sai sinut tulemaan tänne tänään?*”. tai ”*Miksi pidät juomisesta?*” vievät keskustelua eteenpäin ja laittavat asiakkaan pohtimaan omia motiiveja ja tarpeitaan.(Miller & Rollnick 2002, 65.67.)

Asiakkaan puheen heijastaminen eli *reflektointi* on keskeisimpiä ja vaikeimpia motivoivan haastattelun menetelmiä. Monissa ammatillisissa hoitotilanteissa asiakkaan kuunteleminen tarkoittaa sitä, että auttaja on vain hiljaa asiakkaan puhuessa, kuunnellen tämän puhetta myötäillen ja tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä tehden. Motivoivassa haastattelussa reflektioivan puheen tarkoitus on viestiä asiakkaalle, että työntekijä pyrkii ymmärtämään asiakasta ja on hänen puolellaan. Samalla haastattelija myös tarkentaa ja vahvistaa kuulemaansa. Voisi ajatella, että reflektion voi korvata myös tarkentavalla kysymyksellä. Tunteita tai merkityksiä koskevilla kysymyksillä on kuitenkin taipumus etäännyttää vastaaja näistä kokemuksistaan. Esimerkiksi kysymys: ”*Olet vihainen ystävällesi?*” toimii eri tavalla, kuin sama ilmaisu reflektiona: ”*Olet vihainen ystävällesi*”. Vaikka ero vaikuttaa hiuksen hienolta reflektio viestii suoraa ymmärrykseen pyrkivää ajatusta, vastaavasti kysymyksen voi helposti kuulija tulkita myös kyseenalaisena, kenties syyttävänäkin viestinä. Reflektioiden tekeminen edellyttää myös reflektioivaa ajattelua. Haastattelijan ei tule olettaa, että hänen oletuksensa ja uskomuksensa kuulemastaan automaattisesti vastaisi haastateltavan vastaavaa merkitystä kertomastaan. Reflektioita voidaan tehdä yksinkertaisesti vahvistamalla asiakkaan merkityksellistä puhetta sanasta sanaan, ilmaisemalla sama asia toisin sanoin tai käyttämällä monimutkaisempia reflektiota, kuten selventäviä tai yhteenvetäviä reflektioita. (Miller & Rollnick 2002, 67.73.)

Motivoivassa haastattelussa *yhteenvetojen tekeminen* asiakkaan puheesta on yhtä keskeinen menetelmä kuin yksinkertaisten reflektioiden käyttö. Yhteenvetojen kautta haastattelija kokoaa haastateltavan puheesta merkittävimmät teemat. Samalla asiakas kuulee omaa muutospuhettaan keskustelussa kolmatta kertaa. Keskeisten teemojen yhteen kerääminen antaa haastateltavalle mahdollisuuden tarkastella tilannettaan kokonaisuutena ja samalla voidaan keskustelussa siirtyä seuraaviin aiheisiin, jos yhteen osa-alueeseen ei ole mitään lisättävää. Haastattelija voi käyttää myös eri keskusteluteemoja yhdistävää yhteenvetoa, jolloin hän voi kerätä haastateltavan puheesta merkittäviä aihealueita myös esimerkiksi aikaisemmilta haastattelukerroilta. Reflektioivaa yhteenvetoa voi käyttää myös haastattelujen alussa ja lopussa eräänlaisena siirtymävaiheena toiseen aihealueeseen tai haastattelun päättymiseen. (Miller & Rollnick 2002, 74.76.)

Haastattelun aikana on tärkeää, että haastattelija osoittaa myös *tukea* haastateltavaa kohtaan sanomalla esimerkiksi: ”*Kiva, kun tulit tänne tänään*”. ja rohkaisee häntä, vaikka sanomalla: ”*Hienoa, että halusit jutella näistä asioista. Niiden käsitteleminen ei varmasti ole sinulle helppoa*”. Pienetkin rohkaisevat, tukea antavat ja vilpittömät palautteet vahvistavat asiakkaan muutosvalmiuksia ja hänen vaikutususkooaan vaikeuksista selviytymiseen. (Miller & Rollnick 2002, 73.)

Avointen kysymysten, reflektioiden, yhteenvetojen ja vahvistavien ilmaisujen käyttö ovat asiakaskeskeisen motivoivan haastattelun perusmenetelmät ja haastattelutaidot, jotka haastattelijan tulee omaksua. Näiden menetelmien käyttö ei kuitenkaan vielä auta asiakkaan ambivalenssin ratkaisemisessa ja siksi motivoivassa haastattelussa on viides, ohjaava menetelmä. Haastattelijan tulee *houkutella* asiakkaasta esiin muutospuhetta. Keskustelussa ei siis yksin tarkastella haastateltavan ristiriitaisia ajatuksia, vaan haastattelijan tulee vahvistaa

muutospuhetta siten, että asiakas voisi vapautua ambivalenssistaan. Muutospuheen vahvistaminen ei tarkoita asiakkaan manipuloimista muutokseen, vaan hänen *todellisen muutostoiveensa vahvistamista* selventämällä yhdessä muutokseen liittyviä tunteita, ajatuksia, arvoja ja tavoitteita. (Miller & Rollnick 2002, 76.83.)

3.7.2 Motivoivan haastattelun vastaiset menetelmät

Motivoivan haastattelun tarkoituksena on vahvistaa ristiriitaisen asiakkaan muutospuhetta ja kiertää tämän vastarinta konfrontoimatta ongelmia. On tarpeellista, että motivoivan haastattelun mukaisten haastattelumenetelmien hallitsemisen lisäksi työntekijä tiedostaa motivoivien vastaiset tekniikat, jotta hän osaa välttää tavallisimmat haastatteluissa esiintyvät ansat ja karikat. Erityisesti ammatillisuuteen liittyvä asiantuntijuus tulee esittää motivoivan haastattelun hengessä. Neuvomisessa, huolien esittämisessä ja informaation annossa tulee kunnioittaa haastateltavan autonomiaa pyytämällä häneltä lupa neuvojen ja tiedon välittämiseen. Asiakkaan on helpompi ottaa palaute vastaan, kun hän tuntee, että hänellä on valinnan vapaus ja häntä kunnioitetaan. Itse asiassa neuvoja ja asiantuntijatiedon välittämistä usein turhaan vältetään motivoivassa haastattelussa. Oikeassa tilanteessa ne tukevat haastateltavan muutosmotivaatiota, kunhan kiinnitetään erityistä huomiota siihen tapaan ja tyyliin, jolla ne esitetään. (Miller & Rollnick 2002, 116, 131.133.)

Motivoivan vuorovaikutussuhteen kompastuskiviä ovat tilanteet, joissa haastattelija lankeaa kysymys-vastausansaansuljetuilla kysymyksillä, konfrontaatio-kieltoansaansargumentoimalla muutoksen puolesta. Asiantuntija-ansassa haastattelija pyrkii määrittelemään tai ratkaisemaan asiakkaan ongelman. Työntekijä saattaa myös leimata tai luokitella asiakkaan narkomaaniksi ja alkoholistiksi, jolloin asiakas saattaa aloittaa aiheesta tarpeettoman väittelyn. Vastaavasti ennenaikaisen keskittämisen ansassa haastattelija määrittelee ongelman asiakkaan puolesta ja keskittyy siihen haastateltavan vastahakoisuudesta huolimatta, jolloin hän todennäköisesti puolustautuu ja passivoituu. Viimeinen ansa, johon haastattelija saattaa langeta on syyttely-ansa. (Miller & Rollnick 2002, 54.63.)

Suljetut kysymykset voivat olla keskustelussa avoimuuden esteenä. Suljetulla kysymyksellä tarkoitetaan kysymyksiä, joihin haastateltava voi vastata vain hyvin lyhyesti, yhdellä tai muutamalla sanalla, kuten .kyllä. tai .ei.. Kysymys-vastausansassa haastateltava ajautuu passiiviseen rooliin, eikä hänellä ole mahdollisuutta tarkastella motivaatiotaan tai tarjota muutospuhettaan, siksi avoimet kysymykset ovat haastattelussa tärkeitä. Haastattelun kulussa haastattelija saattaa kokea tarvetta yksityiskohtien lähempään tarkasteluun, mutta suljetuista kysymyksistä ei saisi muodostua tilannetta, jossa haastattelija kontrolloi keskustelua. Jos tarkempia yksityiskohtia halutaan tietää, voidaan asiakasta pyytää täyttämään myös kyselylomake ennen haastattelun alkua, jolloin aikaa jää avoimeen keskusteluun. Haastattelijan tulee muistaa avokysymysten lisäksi reflektoida asiakkaan puhetta, myös näin vältetään kysymysansaansjoutuminen. (Miller & Rollnick 2002, 55.56.)

Auttamistyön käytännöissä esiintyy paljon hyvää tarkoittavaa ohjaamista, opettamista, suostuttelua, neuvomista tai argumentointia. Ristiriitaisen asiakkaan ongelmien kohtaamisessa ja käsittelyssä nämä menetelmät eivät kuitenkaan toimi, vaan asiakas käyttäytyykin .vastahankaisesti. ja totuutta .kieltävästi.. Auttajan muuttaessa taktiikkaansa toisenlaisiin neuvoihin, tilanne vain pahenee, asiakas vastustaa ja kieltää vielä ponnekkaammin. Käytännössä ilmiö kuvastaa hyvin asiakkaan ambivalenssia, johon haastattelija vastaa konfrontaatiolla. Kun haastattelija ottaa ambivalenssin muutosta puoltavan puolen, asiakas vastaavasti tuntee tarvetta

tuoda esiin ambivalenssin toisen puolen: .Niin. Mutta.... Samalla hänen kokemansa ristiriita vahvistuu. Tässä onfrontaatiokieltoansassa asiakas alkaa usein vähätellä ongelmiaan ja puolustaa muuttumattomuuttaan. Siksi motivoivassa haastattelussa vältetään konfrontaatio tilanteita, joissa haastateltava puolustaisi ja vahvistaisi muuttumattomuuttaan. Tiettyjen ammattiryhmien tulee erityisesti kiinnittää huomiota opettamisen, suostuttelun ja neuvomisen .ammatti-tauteihin. heidän harjoittaessaan motivoivaa haastattelua. (Miller & Rollnick 2002, 20.26.)

Asiantuntija-ansa kuvaa tilannetta, jossa haastatteliija määrittelee haastattelun alkuvaiheessa asiakkaan ongelman ja alkaa .hoitaa. sitä, vaikka hänen tulisi vahvistaa asiakkaan sisäistä motivaatiota. Kuten kysymys-vastausansassa asiakas ajautuu näin passiiviseen rooliin. Motivoivassa haastattelussa asiakas nähdään tilanteen asiantuntijana ja haastatteliija on hänen rinnalla kulkijansa pikemmin kuin valmiiden vastausten ja neuvonantajana tai tilanteen korjaajana. Oma asiantuntijuus tulee osoittaa haastateltavaa kunnioittaen, pyytämällä lupaa neuvojen ja omien näkökulmien antamiseen. Asiakkaan on myös helpompi ottaa neuvot vastaan, jos hän kokee, että on lopulta kyse hänen mielipiteestään ja päätöksestään. (Miller & Rollnick 2002, 60,111.125.)

Muutokseen motivoitumisen kannalta eivät leimaamiset ja nimitykset ole motivoivan haastattelun mukaisia. Joskus ongelman oivaltaminen ja nimeäminen voi auttaa haastateltavaa, mutta haastattelijan tarjoamat nimitykset johtavat usein tarpeettomaan väittelyyn haastateltavan puolustautuessa nimityksiä ja leimoja vastaan. Olennaisempaa kuin se, mitä haastatteliija ajattelee asiakkaan ongelmasta tai miten hän sen nimeää, on se, mitä asiakas itse ongelmastaan ajattelee ja miten hän siihen reagoi. (Miller & Rollnick 2002, 60.62; Lipponen 1998, 41.45.)

Leimaamista ja konfrontointia välttävä haastatteliija voi lisäksi joutua enneaikaisen keskittämisen ansaan. Haastattelijan tarkastellessa ulkopuolelta haastateltavan tilannetta, hänen saattaa olla helppoa tehdä tilanteesta nopea ongelma-analyysi ja sitten pyrkiä tuon ongelman ratkaisemiseen. Asiakkaalle sama ongelma voi vastaavasti olla hyvin pieni ongelma hänen kokonaistilanteessaan, jota hän haluaisi tarkastella. Liian aikaisen keskittämisen ansassa haastateltava vastustaa haastattelijan ongelman määrittelyä ja puolustautuu sitä vastaan, jolloin keskustelun tavoitteista syntyy ristiriitaa. Haastatteliija voi välttää enneaikaisen keskittämisen ansan keskittymällä kuuntelemaan haastateltavan senhetkisiä huolia ymmärtävästi ongelmien ratkaisuyritysten sijaan. (Miller & Rollnick 2002, 62.63.)

Viimeiseltäkin keskustelun ansalta eli syyttely-ansalta haastatteliija välttyy, jos hän tekee haastateltavalle heti haastattelun alussa selväksi, että keskustelussa ei haeta syyllisiä, vaan tarkoitus on keskustella haastateltavan huolenaiheista. Keskustelussa kuluu turhan paljon aikaa ja energiaa haastateltavan puolustellessa itseään ja käytöstään tai hänen selitellessä ja syyttäessä muita ongelmistaan. Syyllisyyden pohtiminen ei vie muutosta eteenpäin, tärkeintähän on pohtia, miten vaikeuksista päästään voitolle. (Miller & Rollnick 2002, 54.63.)

Suurimmat vuorovaikutuksen esteet syntyvät, kun haastatteliija ei kuuntele asiakasta, vaan käskää, varoittaa, neuvoo kysymättä, vetoaa tunteisiin tai järkeen, kasvattaa, moralisoi, väittelee, nolaa, vähättelee, analysoi, epäilee, mielistelee, vakuuttaa, vitsailee tai vaihtaa puheenaihetta. Toisin sanoen haastatteliija ei kuuntele asiakasta, eikä pyri ymmärtämään tämän näkökulmaa, vaan viestii hänelle: .Kuuntele vain minua, kyllä minä tiedän parhaiten miten sinun asiasi hoidetaan!. Vastaavasti motivoivan haastattelun mukaisilla menetelmillä haastateltavalle viestitään: .Sinä tiedät parhaiten, miten sinun asiasi hoidetaan. Olen tässä auttamassa sinua, jos tarvitset apuani. .(Miller & Rollnick 2002, 68.)

4 TUTKIMUSMENETELMÄT

4.1 Tutkimusongelma

Tutkimuksen tarkoituksena ja tavoitteena on arvioida Mikkelin vankilan parityönä toteutettuja päihdehaastatteluja sen selvittämiseksi, missä määrin niissä käytännössä toteutettiin motivoivan haastattelun henkeä ja menetelmiä. Toteutin tutkimuksen tutustumalla vankilan toimintaan, havainnoimalla päihdehaastatteluja paikan päällä, haastattelemalla vankeja istuntojen jälkeen sekä analysoimalla osan tutkimusaineistoni päihdehaastatteluista vuorovaikutuksen sisällönanalyttisellä koodausmenetelmällä. Keskeisin tutkimusmenetelmäni oli päihdehaastattelujen vuorovaikutuksen analyysi motivoivan haastattelun arvioimiseen kehitetyn MISC -koodausmenetelmän avulla (Miller 2000a). Haastattelujen havainnointia ja vankien jälkihaastattelua käytin tämän menetelmän täydentäjänä sekä arvioidakseni tulosten vastaavuutta.

4.2 Mikkelin vankilaan tutustuminen

Tutustuin Mikkelin vankilaan ja henkilökunnan työhön 23. . 27.9.2002 välisenä aikana. Tutustumisviikon aikana kerroin tapaamilleni työntekijöille, että olin tutkimassa päihdehaastattelua. Päihdehaastatteluja tekeväälle työryhmälle järjestettiin infotilaisuus, jossa kerroin, että tutkimuksen tarkoituksena on haastattelijoiden vuorovaikutustaitojen arvioiminen ja tutkimus on Rikosseuraamusviraston rahoittama. Koin, että ulkopuolisen tarkkailijan roolissani minuun suhtauduttiin alussa varauksellisesti. Pyrin purkamaan tätä jännittyneisyyttä kertomalla, että tutkimustarkoitukseni ei ole työn arvosteleminen negatiivisessa mielessä, vaan työskentelytapojen tukeminen ja kehittäminen. Suurin osa päihdehaastatteliijoista ilmaisikin itse halukkuutensa tutkimukseen osallistumiseen infotilaisuuden jälkeen. (ks. esim. Grönfors 1982, 77.80.) Tutustumisviikon aikana myös keskustelin henkilökunnan kanssa ja seurasin heidän työskentelyään muun muassa päihdeinfotilaisuudessa ja kuntoutustyöryhmän palaverissa. Sain siten hyvän käsityksen eri työtehtävistä ja toimista vankilan sisällä.

4.3 Vankien päihdehaastattelut

Vankien päihdehaastattelut valikoituivat tutkimukseeni siten, että minulla oli vankilassa yhteyshenkilöinä neljä päihdehaastattelijaa. Heidän kanssaan sovimme haastattelujen mahdollisesta aikataulusta ja he kysyivät vangeilta alustavan suostumuksen tutkimukseen osallistumiseen. Vangit valikoituivat tutkimukseen siinä järjestyksessä missä päihdehaastattelut heidän kohdallaan olisi ilman tutkimustakin toteutettu. Aikatauluja sovitimme yhteen kuitenkin siten, että mahdollisuuksien mukaan päihdehaastatteluja sovittiin samalle päivälle useampia minun matkustaessa kauempaa tutkimuspaikalle.

Päihdehaastattelut toteutettiin vankilan perhetapaamishuoneessa, jonka pöydän ympärillä haastattelijat ja vanki istuivat vastakkain. Toinen haastatteliijoista toimi aktiivisen haastattelijan roolissa. Toinen haastattelijat toimi pääsääntöisesti kirjuriina laittaen ylös haastattelussa esiin tulleita asioita. Tarvittaessa hän osallistui myös haastatteluun tarkentavilla kysymyksillä. Haastattelujen kesto vaihteli puolesta tunnista kolmeen varttiin. Kaikki tutkimukseen

osallistuneet haastattelijat ja vangit suostuivat sekä tutkijan läsnäoloon että videokameran tai ääninauhan käyttöön haastattelun aikana. Seurasin haastatteluja huoneen kulmassa istuen, viistosti vankiin ja haastattelijoiden nähden. Videokamera oli istuntojen aikana vangin takana niin, ettei vanki näkynyt kuvassa. Videokameran ollessa rikki käytin ääninauhaa, joka oli haastattelujen aikana pöydällä.

Ensimmäinen tutkimuksessa osallisena ollut vanki näkyi videokuvassa omasta tahdostaan. Minulle tuli haastattelun aikana tunne, että videokameran näkeminen häiritsi häntä hieman ja siksi seuraavissa haastatteluissa päätin siirtää kameran vankien taakse. Tutkimusongelman kannalta videoinnin ensisijainen tavoite olikin haastattelijoiden vuorovaikutustaitojen kuvaaminen.

4.4 Päihdehaastattelujen havainnointi

Havainnoin Mikkelin vankilassa 11 päihdehaastatteluistuntoa ja seurasin kaiken kaikkiaan kahdeksan päihdetyöntekijän työskentelyä, joista viisi toimi haastatteluissa aktiivisessa roolissa. Päihdetyöntekijät muodostivat keskenään seitsemän erilaista haastatteluparia. Päihdehaastatteluihin osallistuneita vankeja oli yhteensä 6. Heistä kahta seurasin kolmen haastatteluistunnon ajan, yhtä kahden ja kolmea yhden istunnon ajan. Kaksi sovittua päihdehaastattelua peruuntui, kun molemmat vangeista muuttivat mielensä juuri ennen haastattelun alkua.

Päihdehaastatteluistunnot havainnoin ja nauhoitin 8.10.2002 - 29.1.2003 välisenä aikana. Havainnoin erityisesti haastattelujen tunnelmaa sekä haastattelujen nonverbaalista viestintää. Tutkimuspäiväkirjaani kirjasin päällimmäisiä havaintojani ja tuntemuksiani haastattelujen jälkeen.

Ajallisesti katsottuna 16 päivän havainnointijaksoni vankilassa oli lyhyt, mutta tutkimuksen kannalta merkityksellinen. Päihdetyöntekijöihin henkilökohtaisesti tutustumalla sain käsityksen heidän persoonallisuudestaan sekä henkilökohtaisesta työskentelyotteestaan. Samalla loin myös luottamuksellisen suhteen tutkittaviin. (ks. Eskola & Suoranta 1999, 99.111).

4.5 Vankien jälkihaastattelu

Haastattelujen jälkeen haastattelin vankia vapaamuotoisesti niistä tunnelmista, joita haastattelu hänessä herätti. Olin tehnyt jälkihaastattelua varten valmiin haastattelurungon, mutta se ei toiminut käytännön haastattelutilanteessa. Kysymykseni olivat liian tiivisti kytkettyjä motivoivan haastattelun teoriaan ja siten myös vaikeaselkoisia. En toisaalta halunnut kysyä liian yksityiskohtaisia kysymyksiä haastattelun kulusta tai vangin muutosmotivaatiosta, koska en halunnut keskustelumme vaikuttavan seuraaviin päihdehaastatteluihin. (ks. Grönfors 1982, 98.99, 82).

Jälkihaastattelut olivat lopulta hyvin vapaamuotoisia. Keskustelimme haastattelun jälkeisistä tunnelmista ja päihdehaastattelun liittymisestä aikaisempiin hoitokokemuksiin. Osa vangeista halusi jutella pidempään ja keskustelu rönsyili koskemaan myös muita elämänalueita, kuten asunnottomuutta, ryyppy- ja narkkauskavereita, tulevaisuuden haaveita tai pelkoja, sekä tehtyjä rikoksia. Vapaamuotoisuus oli mielestäni kaiken kaikkiaan paras haastattelumuoto. Vangit

saivat kertoa haastattelukokemuksistaan vapaasti, ja vaikka kysyin joitain tarkentavia kysymyksiä, en ohjannut haastattelua liikaa, niin että haastattelusta olisi tullut väkinäinen.

4.6 Motivoivan haastattelun toteutuksen arviointi

Tutkimukseni aineiston analyysi poikkeaa perinteisemmistä institutionaalisen vuorovaikutuksen tutkimuksista siten, että käytin vuorovaikutuksen arvioimiseen valmista vuorovaikutuksen koodausluokitusta (vrt. esim. Jokinen & Suoninen 2000). Motivoivan haastattelun teoriaan pohjaavan käyttäytymisen arvioinnin ja koodausanalyysin avulla tutkin, miten haastattelijoiden vuorovaikutustekniikat vastaavat motivoivan haastattelun ideologiaa. Haastattelijoiden vuorovaikutustaitojen arvioimiseen käytin Motivoivan haastattelun koodaus -lomaketta (MISC), joka on kehitetty juuri motivoivan haastattelun periaatteiden arviointia varten. Koodauskäsikirjan on laatinut motivoivan haastattelun kehittänyt William R. Miller työryhmineen (Miller ym. 2000a). Sain koodauskäsikirjan ohjeistuksineen motivoivan haastattelun internetsivuilta (<http://motivationalinterview.org/training/MISC.PDF>) ja suomensin sen kokonaisuudessaan ennen aineiston analyysiä. Litteroin aineiston sanatarkasti ennen toista kuuntelukertaa koodaustarkkuuden varmistamiseksi.

Tein MISC -vuorovaikutusanalyysiin kuudesta videoidusta päihdehaastattelusta ohjeistuksen mukaisesti kolmeen kuuntelukertaan (Liitteet 3.14). Videokuvasta sain hyvän käsityksen haastattelun ilmapiiristä ja kulusta. Haastattelijoiden vuorovaikutusanalyysiin osallistui seitsemän haastattelijaa ja heidän haastateltavanaan oli kaiken kaikkiaan neljä vankia. Haastattelijat muodostivat keskenään viisi erilaista työparia (H1 ja H2, H1 ja H5, H4 ja H4, H5 ja H6 sekä H5 ja H7). Kaksi vankia oli yhdessä päihdehaastattelussa (1.1 ja 4.1) ja kaksi vankia kahdessa haastattelussa (2.1 ja 2.2 sekä 3.1 ja 3.2). Aktiivisen haastattelijan roolissa oli tutkittavista viisi haastattelijaa (H1, H3, H4, H5 ja H7) toisen haastattelijan toimiessa pääasiassa kirjurina ja tarvittaessa keskustelun täydentäjänä. Kahden haastattelijan (H2 ja H6) puhe-aika jäi alle 10 minuutin (n. 5 ja 7 min), joten heidän vuorovaikutustaitojaan ei ollut mielekästä koodata erikseen.

Ensimmäisellä kuuntelukerralla arvioin 7-pisteisen Likert -asteikon avulla haastattelijoiden yleistä vuorovaikutustyyliä MISC: in arviointilomakkeelle (liite 8). Tässä vaiheessa arvioin koko istunnon ajalta, missä määrin haastattelijat ilmensivät seuraavia motivoivan haastattelun peruspiirteitä: hyväksyntää, tasavertaisuutta, empatiakykyä, aitoutta, ystävällisyyttä ja motivoivan haastattelun henkeen virittäytymistä. Haastateltavien käytöksestä arvioin vastaavasti yhteistyökykyä, sitoutuneisuutta, tunne- sekä muuta itseilmaisua. Yleisarvio haastattelusta muodostui yhteistyöstä ja keskustelun edistymisestä. (Liitteet 4 ja 8.)

Toisella kuuntelukerralla tein haastattelijoiden ja haastateltavien tarkat käyttäytymiskoodaukset (liitteet 5 ja 6, 9 ja 10). Koodasin lomakkeelle jokaisen erillisen ilmaisuuden sille kuuluvaan luokkaan ja mahdolliseen alaluokkaan. Koodausohjeistuksen mukaan ilmaisuus tarkoittaa puheenvuorossa ilmenevää kokonaista ajatusta. Ilmaisusarja on keskeytymätön ilmaisuus tai ilmaisujen sarja toiselta keskustelun osapuolelta ennen toisen osapuolen puheenvuoroa. Samaa vuorovaikutuskoodia ei myöskään koskaan käytetä kahdesti saman ilmaisusarjan aikana. Peräkkäisten ajatusten merkityksessä eri koodeja (esimerkiksi haastattelijan reflektio, josta seuraa kysymys), merkitään ne siten eri ilmaisuiksi. Haastateltavan vastaus lopettaa aina haastattelijan ilmaisuuden ja haastattelijan seuraava ilmaisuus on uusi koodausresponsi.

Koodasin haastattelijat sekä haastateltavan eri vaiheissa. Aloitin koodauksen aktiivisesta haastattelijasta, kävin hänen ilmaisunsa ja haastateltavan responsit läpi koodaten kuitenkin vain hänen puheenvuoronsa. Seuraavaksi koodasin toisen haastattelijan ilmaisut ja viimeiseksi haastateltavan vangin ilmaisut. Yhden ilmaisun päättyessä arvioin ensin, mihin vuorovaikutuksen kategoriaan se kuuluu. Tarvittaessa arvioin myös, mihin alaluokkaan ilmaisu pääkategorian sisällä kuuluu. Käytännössä kävin toisen kuuntelukerran koodauksen kolmesta viiteen kertaan läpi koodaustarkkuuden varmistamiseksi. (Liite 5.) Kolmannella kuuntelukerralla mittasin haastattelijoiden ja haastateltavien välisiä puheenvuoroaikoja (liitteet 7 ja 11).

4.6.1 Haastattelijan vuorovaikutuskoodit

Motivoivan haastattelun koodauksessa haastattelijan vuorovaikutuksen pääluokat ovat: neuvominen, vahvistaminen, konfrontaatio, käskeminen, vastuun painottaminen, kehottaminen, tiedon välittäminen, kysyminen, huolen esittäminen, reflektio, näkökulman muuttaminen, tuen antaminen, suunnitelman tekeminen ja varoittaminen. Haastatteluissa esiintyi jonkin verran asiakkaan ohittamista ja puhetta, joka ei sopinut neuvomisen, tiedon välittämisen tai konfrontaation luokkiin, joten lisäsin alkuperäiseen MISC -käsikirjaan sivuuttamisen ja kasvattamisen luokat. Johanna Ruokolainen (2002) käytti omassa vuorovaikutustutkimuksessaan MISC :in tapaista vuorovaikutuksen koodausta ja myös hän lisäsi alkuperäiseen koodausluokituksen terapeutin vuorovaikutuksen arviointiin sivuuttamisen luokan. Hän myös huomioi omassa tutkimuksessaan ilmenneen terapeutin kasvattavan puheen, vaikka ei lopulta lisännyt sitä koodaussysteemiinsä omaksi luokakseen (henkilökohtainen tiedonanto 29.2.2004). Esittelen lyhyesti haastattelijan vuorovaikutuskoodien luokat, tarkempine kuvauksineen ja ohjeistuksineen ne ovat luettavissa liitteissä 5 ja 9.

Neuvominen. Haastattelija antaa neuvon, tekee ehdotuksen, tarjoaa ratkaisun tai mahdollisen toimintatavan. Tämä voidaan todeta usein jo puhetavasta, joka viittaa neuvojen antamiseen: .sinun pitäisi., .mikset sinä., .sinä voisit., ja niin edelleen. Neuvomisen koodaus vaatii alaluokituksen sen määrittämiseksi, annettiinko neuvo haastateltavan suostumuksella vai ilman sitä.

Vahvistaminen. Haastattelija sanoo haastateltavalle kohteliaisuuden tai antaa positiivista palautetta hänestä. Vahvistamista voi olla arvostuksen osoittaminen, jolloin haastattelija antaa myönteistä palautetta haastateltavan luonteenpiirteestä, ominaisuudesta tai vahvuudesta. Arvostusta voidaan osoittaa myös asiakkaan vaivannäköä kohtaan ("Arvostan sitä, että tulit tänään tänne."). Haastattelija voi myös vahvistaa haastateltavan vaikutususkoa osoittamalla kommentteissaan luottamusta haastateltavan muutoskykyyn ja vahvistaen hänen itseluottamustaan. Haastattelija voi myös rohkaista tai osoittaa hyväksyntää haastateltavalle positiivisella palautteella, kuten sanomalla rohkaisevasti: "Hienosti hoidettu tilanne!" .

Konfrontaatio. Työntekijä on avoimesti eri mieltä haastateltavan kanssa, hän väittelee, korjaa, häpäisee, syyttää, kritisoi, tuomitsee, leimaa, moralisoi, pilkkaa, yrittää taivutella haastateltavaa tai epäilee tämän rehellisyyttä. Konfrontaatioon luetaan kysymyksen tai reflektion muodossa esitetyt ilmaisut, jotka viestivät haastateltavalle eriarvoista valtasuhdetta, paheksuntaa ja kielteisyyttä häntä kohtaan ja painokkaan äänensävyensä kautta synnyttävät vuorovaikutukseen esteen haastateltavan ja haastattelijan välille.

Ohjeiden antaminen. Haastattelija antaa käskyn, määräyksen tai ohjeen. Ilmaisua annetaan käskymuodossa: "Älä sano noin!" tai "Mene ja hanki itsellesi työpaikka." Käskemiseen

sisältyvät myös sanat, joilla on käskävä sävy: " Sinun täytyy.", "Sinun tulisi." "Haluan sinun." "Sinun on pakko." "Et voi."

Hallinnan painottaminen. Haastattelija painottaa haastateltavan valinnanvapautta, kykyä tehdä päätöksiä sekä hänen henkilökohtaista vastuuntuntoa ja myöntää avoimesti haastateltavan itsemääräämisoikeuden. Asian voi viestiä myös negatiivisesti, tyyliä " Kukaan muu ei voi saada sinua muuttumaan kuin sinä itse". Viesti ei saisi olla sävyiltään syyllistävä tai syyllistä etsivä. Vastuun painottamiseen koodataan myös ilmaisut, joilla tuetaan haastateltavan kykyä saada jotain aikaan. Kannustaminen. Näillä yksinkertaisilla lausahduksilla viestitään asiakkaalle hyväksyntää ja rohkaistaan häntä puhumaan. Viestimällä .kuuntelen sinua, kerro lisää., kuten ilmaisuihin: .Mm., .Hmm., .Aivan., .Kyllä., "Ymmärrän". Lyhyet lausahdukset kuulostavat kysymyksiltä, mutta toimivat silti kannustuksina: "Niinkö teit?" "Ihanko totta!" ellei äänensävy selkeästi viesti konfrontoivaa sarkasmia ("Ai teit vai, niin varmasti").

Täydennys. Tämä on koodi niille ilmaisuille, jotka eivät täytä muiden koodiluokkien kriteerejä. Esimerkiksi leikkiliset huomautukset ja keskeytyneet ilmaisut merkitään tähän. Täydennyskoodausta ei tule käyttää kovin useasti.

Tiedon välittäminen. Haastattelija välittää haastateltavalle tietoa, selittää asioita tai antaa hänelle palautetta. Tiedon välittäminen vaatii alaluokituksen, kuuluuko se henkilökohtaiseen palautteeseen, haastattelijan itseilmaisuuksiin vai yleisen tiedon välittämiseen.

Kysyminen. Haastattelija kysyy kysymyksen saadakseen haastateltavalta tietoja, ymmärtääkseen häntä ja saadakseen hänet kertomaan tarinansa. Yleensä nämä ilmaisut alkavat kysyvillä sanoilla: Miksi, Milloin, Miten, ja niin edelleen. Kysymyksen luokkaan koodattavat ilmaisut vaativat alaluokituksen sille, oliko esitetty kysymys suljettu vai avoin. Suljettu kysymys tuottaa yleensä vain lyhyen vastauksen, kuten .kyllä. tai .ei., tietty tosiasia tai muu lyhyt ilmaisu. Avoin kysymys jättää haastateltavan vastaukselle ajatteluvapauden ja liikkumisvaran. Haastattelija saattaa avata puheenvuoronsa avoimella kysymyksellä ja jatkaa sitä esimerkkien sarjalla ennen kuin asiakas ehtii vastata esitettyyn kysymykseen. Tällainen kysymysten sarja eli niin sanotut kasautuneet kysymykset (ennen kuin haastateltava on ehtinyt vastata) koodataan vain yhdeksi avoimeksi tai suljetuksi kysymykseksi.

Huolen ilmaisu. Haastattelija nostaa esille mahdollisia ongelmia koskien haastateltavan tavoitteita, suunnitelmia tai aikoja. Huolen ilmaisu koodataan alaluokkaan sen mukaan, käsittelee haastattelija huolen aiheita haastateltavan luvalla vai ilman lupaa. Luvan sopiminen on voinut lähteä haastateltavan aloitteesta hänen kysyessään esimerkiksi: .Mitä mieltä olet suunnitelmastani?.. Haastattelija voi myös pyytää haastateltavan suostumusta huolien ja mahdollisten ongelmakohtien käsittelyyn, esimerkiksi: .Sopiiko sinulle, että kerron sinulle yhden asian, joka huolestuttaa minua suunnitelmassasi?.. Suostumusta voidaan pyytää myös epäsuorasti siten, että haastattelija antaa haastateltavan ymmärtää, että hän voi jättää huolenaiheen halutessaan huomioimatta: "Tämä saattaa huolestuttaa sinua, tai sitten ei, mutta minua mietityttää suunnitelmassasi."

Reflektio. Haastattelija heijastaa sisällöltään sekä merkitykseltään samankaltaisen ilmaisun kuin mitä haastateltava on hänelle aiemmin sanonut, useasti välittömänä responsina hänen ilmaisuunsa. Reflektion alaluokkia ovat: toisto, toisin ilmaiseminen, selventävä reflektio sekä yhteenveto reflektio. Toisto reflektio ei lisää mitään siihen, mitä haastateltava on sanonut. Toisin ilmaisevat reflektiot sanovat saman asian hieman toisin sanoin. Selventävät reflektiot muuttavat haastateltavan ilmaisua merkittävällä tavalla päätelläkseen hänen puheensa tarkoituksen.

Haastattelija sanoo asioita, joita haastateltava ei ole vielä suoraan ilmaissut. Hän voi tehdä sen esimerkiksi sanottua liioittelemalla, ajatusketjua jatkamalla, kielikuvaa käyttämällä tai pukemalla sanoiksi haastateltavan ilmaiseman tunteen. Yhteenvedo reflektiot keräävät yhteen vähintään kaksi haastateltavan ilmaisua. Ennen kuin reflektio koodataan sille kuuluvaan luokkaan, arvioidaan sisälsikö reflektio suoraa viittauksia haastateltavan tunteisiin.

Näkökulman muuttaminen. Haastattelija ehdottaa haastateltavan kertomalle kokemukselle uutta merkitystä esittämällä saman asian uudessa valossa. Tällä on usein se vaikutus, että negatiivisiin tunnekokemuksiin ja ajattelutapoihin löydetään vastapainoksi positiivisia merkityksiä (esimerkiksi nalkutuksen näkeminen huolenpitona) ja vastaavasti positiivisiin tunnekokemuksiin ja ajattelutapoihin tuodaan esille niiden negatiivisia merkityksiä, kuten "viinan kestäminen" terveydellisenä riskitekijänä. Tuen antaminen. Nämä ovat tukea antavia ja ymmärtäviä kommentteja, jotka eivät ole koodattavissa vahvistamiseksi tai reflektoinniksi. Tuen ilmaisulle on tunnusomaista senhetkisen tilanteen kommentointi tai selkeä ilmaus siitä, että haastattelija on haastateltavan puolella, kuten ilmaisussa: "Ymmärrän, mitä tarkoitat." "Se on varmasti ollut hyvin vaikeaa sinulle", "Kuulostaa hirveältä".

Työskentelysuunnitelman tekeminen. Nämä ovat kommentteja, joissa selvitetään haastateltavalle, mitä istunnossa tulee tapahtumaan, selvitetään osa-alueesta toiseen siirtymistä ja autetaan haastateltavaa ennakoimaan tulevaa keskustelunkulkua, ja niin edelleen.

Varoittaminen. Haastattelija antaa haastateltavalle varoituksen tai uhkauksen ja antaa hänen ymmärtää, mitä kielteisiä vaikutuksia seuraa, jos haastateltava ei muuta toimintaansa. Uhka saattaa perustua haastattelijan mahdollisuuteen toteuttaa se (esim. kielteisen seurauksen täytäntöönpano) tai ennusteeseen ikävistä seurauksista, jos haastateltava päättää valita tietyn toimintalinjan.

Sivuuttaminen. Haastattelija vähättelee haastateltavan puhetta tai sivuuttaa tämän ilmaisun. Haastattelija puuttuu haastateltavan puheeseen ja keskeyttää hänet odottamatta sopivaa taukoa tai hiljaisuutta.

Kasvattaminen. Haastattelija antaa elämänohjeita. Hän saattaa joko suorasti tai epäsuorasti vedota haastateltavan järkeen, tunteisiin tai moraliin. Haastattelija osoittaa haastateltavalle tietä mihin suuntaan tämän tulee elämässään kulkea tai miten hänen tulee asioihin ja tapahtumiin suhtautua.

4.6.2 Haastateltavan vuorovaikutuskoodit

Toisella kuuntelukerralla koodasin haastateltavan ilmaisut luokkiin kysymyksen esittämien, neutraali keskustelun seuraaminen sekä muutosmyönteinen ja muutosvastainen puhe. Vangin muutosvastaisesta puheesta koodasin myös alkuperäisestä koodauskäsi kirjasta poiketen alaluokan sen mukaisesti vastustiko hän muutosta vai haastateltavaa. Motivoivan haastattelun mukaanhan on merkityksellistä erottaa, milloin haastateltava vastustaa haastattelijaa, milloin taas on kyse muutoksen vastustamisesta (Miller & Rollnick 2002, 39.51, 98.100). Esittelen lyhyesti haastateltavan vuorovaikutuskoodien luokat. Ohjeistuksineen ne ovat luettavissa liitteissä 6 ja 10.

Haastateltavan vuorovaikutus luokitellaan neljään toisensa vastavuoroisesti poissulkevaan luokkaan. Muutoksen vastustaminen koodataan myös alaluokkaan sen mukaisesti, vastustiko haastateltava muutosta vai haastattelijaa. Haastateltavan responsien koodausluokat ovat: kysyminen (?), *seuraaminen* (0), *muutoksen vastustaminen* (.), *haastattelijan vastustaminen* (T.) ja *muutospuhe* (+).

Kysyminen. Haastateltava pyytää tietoa, kysyy kysymyksen tai pyytää haastattelijan mielipidettä tai neuvoa. *Seuraaminen ja neutraalius.* Haastateltavan vastaus seuraa keskustelunkulkua, mutta ei ole muutoksen vastaista (muutoksesta etäännyvää), eikä muutosmyönteistä (muutokseen hakeutuvaa) puhetta. *Seuraaminen ja neutraalius* luokka pitää sisällään lyhyet lausahdukset, kuten "selvä," "aivan," ja niin edelleen.

Muutoksen vastustaminen. Haastateltavan vastaus ei ole muutoksen suuntainen ja kuvastaa hänen haluavan pois muutoksesta. "Muutos" tässä yhteydessä viittaa tiettyyn päämäärähakuiseen muutokseen eikä mihin tahansa muutokseen. Ongelmajuomisen hoidossa muutospuhe ja muutoksen *vastustaminen* viittaavat juomisen muuttamiseen. Haastateltavat voivat käyttää muutospuhetta muista aiheista (esimerkiksi parisuhteesta), mutta näitä ei koodata elleivät ne suoraan liity kohteena olevaan käyttäytymisen muutokseen. Muutoksen vastustamisen ei tarvitse ilmaista erimielisyyttä, eikä siinä tarvitse olla tunnelatausta. Avain on siinä, että haastateltavan puhe suosii *muuttumattomuutta* ja on tässä mielessä muutokselle vastakkaista. Vastustaminen koodataan alaluokkaan sen mukaan suhtautuuko haastateltava kielteisesti muutokseen (kieltäminen) vai haastattelijaan (väittely, keskeyttäminen tai tavoittamattomuus).

Muutosvastaisissa vastauksissa haastateltava ilmentää kyvyttömyyttä tunnistaa ongelmaa tai haluttomuutta yhteistyöhön, vastuunkantamiseen, neuvojen seuraamiseen tai muutokseen. Ne ovat sisällöltään *muutoskielteisiä* ja siten itseään motivoivien lauseiden vastakohtia, kuten syiden antaminen sille, miksi muutosta ei voi tapahtua tai annettu ehdotus ei voi toimia, muiden ihmisten syyttäminen ongelmista, haastattelijan ehdotusten vastustaminen, tekosyiden keksiminen omalle käytökselle, negatiivisten seurausten väittäminen vaarattomiksi, vahingonuhkien ja vaarojen minimointi, pessimismi, vastahakoisuus ja haluttomuus muutokselle sekä siihen liittyville aikeille. Useiden eri vastausten sarjassa jokainen erillinen kieltävä vastaus lasketaan.

Haastateltavan vastustusmuotoja ovat: väittely, keskeyttäminen ja tavoittamattomuus. Väittelyssä haastateltava on haastattelijan kanssa erimieltä, asettaa suoraan kyseenalaiseksi hänen sanomansa paikkansapitävyyden, kyseenalaistaa hänen henkilökohtaista arvovaltaa tai ammatillisuutta tai osoittaa avointa vihamielisyyttä haastattelijaa kohtaan. Väittelyyn sisältyvät: "Niin, mutta." vastaukset.

Keskeyttäminen. Haastateltava puuttuu haastattelijan puheeseen ja keskeyttää hänet puolustavalla tavalla puhumalla hänen päälle, odottamatta sopivaa taukoa tai hiljaisuutta. Tai sitten haastateltava puuttuu haastattelijan puheeseen saadakseen sen katkeamaan: "Odotas nyt hetki."

Tavoittamattomuus. Haastateltava ei seuraa keskustelua, ei vastaa tai osoittaa muulla tavoin, ettei ole mukana keskustelussa. Tähän liittyy tarkkaamattomuus (ei seuraa, mitä haastatteliija sanoo), kysymyksiin vastaamatta jättäminen, puhumattomuus vastatessa tai puheenaiheen kääntäminen pois suunnasta, johon haastatteliija on halunnut mennä.

Muutospuhe. Haastateltava ilmaisee joko suorasti tai epäsuorasti puheessaan ominaispiirteitä, jotka viittaavat muutokseen ja ilmentävät vähintään yhtä seuraavista neljästä luokasta: ongelman tunnistaminen, huolestuminen, muutoshalu ja/tai aikomus tai muutosoptimismi. Muutospuheen sisällön ei tarvitse olla sidottuna siihen, minkä haastattelija tai koodaaja katsovat olevan "ongelman". Jokainen erillinen itseä motivoiva ilmaisu otetaan huomioon, useiden itseä motivoivien lauseiden sarjaa ei koodata vain yhdeksi muutospuhe -vastaukseksi.

Ongelman tunnistamisessa haastateltava myöntää haittatekijät, vaarat, kielteiset vaikutukset itselleen ja muille, ottaa henkilökohtaisen vastuun negatiivisista seurauksista, ja niin edelleen. Haastateltava voi myös ilmaista huolta senhetkisestä tilanteestaan. Haastateltava voi myös ilmaista muutoshalua ja aikomustaan muuttua, sekä osoittaa optimistisuutta omaa muutostavoitettaan kohtaan ja uskoo kykenevänsä muutokseen (joko ääneen lausutun muutoshalun kanssa tai ilman sitä).

4.6.3 Koodausilmaisujen yhteenveto

Motivoivan haastattelun koodaussysteemin pohjalta on kehitetty ohjeistus, missä määrin ja missä suhteessa mitäkin toisen kuuntelukerran vuorovaikutusilmaisuja tulee esiintyä haastattelussa, jotta voitaisiin katsoa, että haastattelu noudattaa motivoivan haastattelun periaatteita ja henkeä. Laskin jokaisen koodausluokan yhteenvetopisteet sille kuuluvalla kohdalla koodausluokassa. Koodausluokkien arvojen perusteella laskin motivoivan haastattelun vuorovaikutusta mittaavat suhdeluvut.

Vuorovaikutusta kuvaavien suhdelukujen avulla voidaan tarkemmin analysoida vuorovaikutuksen kulkua. Motivoinnin mukaiset ilmaisut kuvaavat missä suhteessa haastattelija on käyttänyt: neuvomista luvan kanssa, vahvistamista, hallinnan painottamista, avoimia kysymyksiä ja näkökulman muuttamista. Haastattelijan motivoinnin vastaisista ilmaisuista voidaan katsoa, miten paljon haastattelija on istunnon aikana: neuvonut ilman lupaa, konfrontoinut, antanut ohjeita, esittänyt huolia ilman lupaa, varoittanut, kasvattanut ja sivuuttanut haastateltavaa. Motivoinnin mukaisista ja vastaisista ilmaisuista voidaan myös laskea suhdeluku, joka kuvaa, kuinka paljon prosentuaalisesti haastattelija on käyttänyt motivoivan haastattelun mukaisia haastattelumenetelmiä. (Liitteet 13.14.)

Motivoivan haastattelun vuorovaikutuksen kriteerit mittaavat haastattelijan yleisiä vuorovaikutustaitoja sekä tarkemmin haastattelun kulkua: reflektioiden ja kysymysten suhdetta, avointen kysymysten ja monimuotoisten reflektioiden prosentuaalista osuutta, reflektioiden osuutta 10 minuuttiin, edellä esiteltyä motivoivan haastattelun mukaisten responssien määrää sekä haastattelijan puheajan prosentuaalista osuutta haastattelun kokonaispuheajasta. Näistä vuorovaikutuksen mittareista on Miller työryhmineen tehnyt suosituksen, missä määrin ja missä suhteessa eri ilmaisuja tulisi vuorovaikutuksessa ilmetä, jotta se olisi motivoivan haastattelun mukaista. (Liitteet 13.14). Haastateltavan muutosmyönteisistä ja muutosvastaisten ilmaisuista lasketaan suhdeluku, joka kuvaa, missä määrin vanki on haastattelun aikana puhunut muutosmyönteisesti. Haastateltavan puheesta voidaan myös nähdä, miten paljon hänellä on haastattelun aikana ilmennyt haastattelijaa vastustavia ilmaisuja.

4.7 Tutkimuksen reliabiliteetti ja validiteetti

Tutkimuksen reliabiliteetin varmistamiseksi rinnakkaiskoodauksen suoritti Johanna Ruokolainen. Hän on omassa pro gradu -työssään (2002) käyttänyt vastaavaa koodaussysteemiä, joten se oli hänelle osin tuttu. Hän teki yleisarvion kolmesta haastattelusta, koodasi osan neljästä haastattelusta ja yhden haastattelun kokonaan. Toisensa poissulkevilla koodausluokilla rinnakkaiskoodauksen tulos oli 67% eli kaksi kolmasosaa koodauksistamme oli samassa koodausluokassa ja yksi kolmannes koodausluokkamme oli eriävä.

Tulosten erilaisuutta selittää se, että koodasimme ilmaisia eri tarkkuudella, jolloin jokaisesta niin sanotusta lisäkoodauksesta tuli eriävä koodaus. Ilmaisusarjoissa koodasin jokaisen erillisen ilmaisun sille kuuluvalla luokalla, ja jos rinnakkaiskoodauksessa sama ilmaisusarja oli koodattu vain yhteen tai kahteen luokkaan, nämä ylimääräiset koodaustulokset olivat eriäviä tuloksia. Osa reflektio- ja konfontaatioluokkien alaluokista oli myös rinnakkaiskoodauksessa eriäviä.

Rinnakkaiskoodaus tehtiin osin ainoastaan litteroidusta tekstistä ja siten muun muassa merkityksellisten äänenpainojen puuttuminen heikensi arvioinnin luotettavuutta. Kävin myös aineiston läpi kolmesta kuuteen kertaan, kun rinnakkaiskoodaus tehtiin yhdellä tai kahdella koodauksella, joten koodaukset ovat saattaneet vaikuttaa koodaustarkkuuteen.

Rinnakkaiskoodaus osoitti, että koodauksen pääluokat olivat hyvin luotettavat ja tulkinnanvaraisuutta oli vähän. Vastaavasti alaluokkien koodauksessa oli hieman epätarkkuutta, mutta koska pääluokat olivat yhtenevät koodaustuloksen reliabiliteettiä voidaan pitää melko hyvänä. Vuorovaikutuksen yleisarviot sekä koodaustulokset olivat riittävän yhteneviä, jotta voidaan katsoa niiden mitanneen vuorovaikutusta tarkoitettulla tavalla.

Motivoivan haastattelun koodausmenetelmä on sisäiseltä validiteetiltään kattava, vaikka siinä ilmeni joitain puutteita koodauksen yhteydessä. Koodausluokissa on edustettuina keskeiset motivoivan haastattelun teorian mukaiset ja vastaiset menetelmät. Puutteita koodausmenetelmässä oli haastateltavan muutosmyönteisen ja muutosvastaisen ilmaisun kriteereissä, joissa oli liiallista tulkinnanvaraisuutta. Esimerkiksi ongelmasta puhuminen ei vielä tarkoita ongelman myöntämistä. Koodaajan tulee ennen haastateltavan puheen koodausta määrittää, mitkä ovat asiakkaan muutospuheen kriteerit. Käytin koodauksessa muutosmyönteisenä puheena vain selkeästi ongelman tiedostavia ilmaisuja.

Lisäsin myös haastateltavan muutosvastaisuuden luokkaan haastattelijan vastustamisen luokan. Motivoivan haastattelun haastattelutekniikan mukaisesti haastateltavan puheen avulla voidaan mitata myös haastattelijan konfrontaatiota. Olisikin vuorovaikutustutkimuksen kannalta virheellistä koodata haastateltavan haastattelijaa vastustava puhe muutosvastaisuudeksi. Vuorovaikutuksessa syntyneet konfliktit ja haastateltavan muutosvastaisuus onkin tärkeää erottaa niin käytännön työssä kuin myös tutkimuksessa.

Haastattelijan vuorovaikutuskoodeista puuttui myös sivuuttamisen eli asiakkaan ohittamisen luokka sekä niin sanottu kasvattamisen luokka. Haastatteluja arvioidessani huomasin, että joissain haastatteluissa ilmeni haastattelijan pitkiä puheenvuoroja, joita ei voinut koodata suoraan ohjaamisen, neuvomisen tai tiedon välittämisen luokkaan. Näillä ilmaisulla haastattelijalla vetoaa haastateltavan tunteisiin, järkeen tai moraaliin ja pyrkii siten kasvattamaan ja neuvomaan häntä muutokseen, tyyliin:

.Näinhän tämä asia elämässä menee. Sinunkin tulisi miettiä tarkemmin näitä asioita ja muuttaa elämäsi.. (ks. esim. Jokinen & Suoninen 2000, 110, 118, 120.) Tämän tapainen opettaminen on kuitenkin motivoivan haastattelun mukaan yksi konfrontaation muoto ja samalla haastateltava ajautuu usein passiiviseen rooliin haastattelutilanteessa.

4.8 Tutkimusluvut

Tutkimusluvan sain Rikosseuraamusvirastolta tutkimustarjouksen hyväksynnän yhteydessä. Tutkimukseen osallistuneilta päihdetukihenkilöiltä sain sekä suullisen että kirjallisen suostumuksen heidän työnsä arviointiin (liite 2). Vangit saivat kirjallisen ja suullisen selvityksen tutkimuksen tarkoituksesta ennen haastattelujen alkua (liite 1). Kirjallisessa tiedotteessa kerroin tutkimuksen tarkoituksesta ja tiedotteen lopuksi tutkimuksessa osallisena olleet vangit allekirjoittivat videointi- ja nauhoitusluvan (liite 2). Kaikilta tutkittavilta haastatteliijoilta ja haastateltavilta sain luvan osallistua haastattelun havainnointiin paikan päällä.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Havaintoja vankien päihdehaastatteluista

Tein ensimmäistä tutkimustani, olin ensimmäistä kertaa vankilassa sekä tutustuin ensimmäistä kertaa päihdetyöhön, joten olin herkkä havainnoimaan itselleni vierasta maailmaa. Koin olevani vapaa mahdollisesti rajoittavista teoreettisista tulkinnoista ja viitekehysistä tutkimuskohdettani kohtaan. Käytännön havaintoja tehdessäni tiedostin kuitenkin oman subjektiivisen ja rajoittuneen kokemusmaailmani. Tätä ulkopuolisuutta pystyin kuitenkin hyödyntämään keskustellessani vankien ja työntekijöiden kanssa. Olin aidosti kiinnostunut ja ihmeissäni kysellessäni kaikesta vankeihin, vankilaan, työntekijöihin, rikoksiin ja päihteisiin liittyvästä. (ks. esim. Mönkkönen 2002, 68.72.)

Oma tulkintakehykseni vaihteli tutkimuksen kuluessa. Ennen vankilaan menoa minua jännitti, millainen maailma se olisi. Tutustumisviikon aikana olin ilahtunut siitä, miten hyvin sekä vangit että työntekijät ottivat minut vastaan. Odotin paljon itse päihdehaastattelujen havainnointia. Jo opintojeni alussa olin toivonut pääseväni tutkimaan käytännön vuorovaikutusta. Ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa minua kiinnostaa erityisesti ihmisten välinen kohtaaminen. Ennen motivoivaan haastatteluun ja siihen kehitettyyn koodausanalyysiin sekä vuorovaikutustutkimuksiin tutustumista, en tosin tiennyt, enkä uskonut, että tätä .kohtaamista. voisi riittävän tarkoilla tutkimusmenetelmillä tarkastella.

Minulle syntyi ennen tutkimuksen alkua ideaalinen mielikuva siitä, millaisia päihdehaastattelut voisivat olla. Ajattelin, että haastatteluissa käsiteltäisiin vangin senhetkisiä muutostavoitteita ja vangit olisivat myös halukkaita muuttamaan jotain käyttäytymisessään. Toisin sanoen toivoin motivoivan päihdehaastattelun avaavan konkreettisia muutosmahdollisuuksien ovia ja että haastattelutilanteessa koettaisiin oivalluksen hetkiä ja pystyvyyden tunteita.

Päihdehaastattelujen alkaessa ideaaliset mielikuvani muuttuivat ja sain realistisen kuvan päihdehaastattelujen toteutuksesta. Vankien päihdeongelmat olivat pääsääntöisesti hyvin vaikeita. Yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta heillä oli takanaan monien vuosien alkoholin-, huumeiden- tai sekakäyttöhistoria, jonka lisäksi osalla oli työttömyyttä, asunnottomuutta, sekä päihdeistä johtuvia sairauksia kuten C-hepatiittia, ahdistuneisuutta ja masennusta sekä pelkotiloja. Lisäksi rikoksiin oli syyllistytty hyvin usein päihdeiden vaikutuksen alaisena. Kaksi haastateltavaa ilmoitti päihdehaastattelun aikana istuvansa sillä hetkellä syytettynä päihtyneenä tehdystä taposta. Havainnointivaiheessa kiinnitin huomiota myös siihen, että päihdehaastatteluissa käsiteltiin pääsääntöisesti päihdehistoriaa ja käytön myönteisiä ja kielteisiä puolia, mutta motivoivia haastattelumenetelmiä, kuten reflektioita tai muutospuheen vahvistamista ei haastatteluissa käytetty paljon. Hyvin vähän keskityttiin myös vangin senhetkiseen tilanteeseen ja siten myös mahdolliset muutostavoitteet jäivät keskustelussa etäälle.

Haastatteluja aluksi havainnoidessani ja vankien kanssa jutellessa huomasin siirtyneeni katselemaan maailmaa hyvin pitkälti heidän näkökulmastaan. Minulla oli halu ja tarve ymmärtää sekä päihderiippuvuuden sekä vankilassa olon kokemusta. Millaista on olla tutkintavankeudessa ja odotella tuomiota, miten päihdeet liittyvät elämäntapaan, kuten rikollisuuteen tai asunnottomuuteen ja niin edelleen. Pohdin myös vangin näkökulmasta, miten henkilökohtaista kohtaaminen vankilan eri toimintakulttuureissa ja institutionaalisissa käytännöissä on. Vaikka kysymykseni eivät liittyneet suoranaisesti tutkimusongelmaani, pohdin, miten motivoivan haastattelun tavoitteena oleva kohtaaminen on mahdollista vankilakontekstissa ja vaikuttaako vankeus ja rangaistuslaitoksen luonne sekä sen tuottama vangin toiseus päihdehaastattelun vuorovaikutukseen.

Muutamia haastatteluja havainnoituani katsoin haastattelutilannetta vastaavasti ikään kuin henkilökunnan silmin. Päihdehaastattelujen kulku vaihteli suuresti haastattelijan tyylistä riippuen. Kolmessa vartissa saatettiin käydä läpi lähes kaikki elämänkriisit ja päihdeiden käyttötilanteet, nopealla tempolla sukellettiin syvälle. Vastaavasti vangin elämänkaaren tapahtumat ja riippuvuuden syntyminen saatettiin käydä läpi pääpiirteittäin ja vain joitain tapahtumia sieltä kartoittaen. Päihdeongelman lisäksi useilla vangeilla oli muitakin vakavia ongelmia elämässään, joten haastattelutilanteessa käsiteltävät asiat olivat henkisesti hyvin raskaita. Lisäksi osa vangeista viesti päihdehaastattelussa haluttomuutta kohdata ja muuttaa senhetkistä elämäntilannettaan. Se tuntui haastattelujen jälkeen turhautavalta ja ahdistavalta. Myös haastattelijat kertoivat haastattelujen jälkeisissä keskusteluissa, että he kokivat haastateltavien ongelmat useasti hyvin vaikeasti lähestyttävänä. Päihdeongelma oli kaikilla vangeilla kietoutunut muihin elämän ongelmiin, joten myös näitä aiheita haastattelutilanteessa sivuttiin tai otettiin käsittelyyn.

Havainnointijakson aikana myös maailmankuvani muuttui, mitä tietoisemmaksi tulin asunnottomuuden, päihdeiden käytön ja rikollisuuden kaltaisista sosiaalisista ongelmista. Kaupungilla kulkiessani kohtasin ensimmäistä kertaa myös huumeiden käyttäjät. Aikaisemmin olin vain kävellyt kadulla tiedostamatta ja miettimättä koko huumeidenkäytön maailmaa. Väkivaltatarinoita kuunnellessani ajattelin välillä ironisesti, että olin paremmassa turvassa vankilan sisä- kuin ulkopuolella. Kesti jonkin aikaa ennen kuin sopeuduin vanhan todellisuuden kuvani järkkymiseen ja hyväksyin muuttuneen maailmankuvaani.

Havainnointijakson loppuvaiheessa kokemuksiani reflektoidessa myönsin, että vangin päihdeongelmaan liittyvää monimutkaisesta ongelmakenttää en pysty oman ajattelukykyäni ja kokemuspohjani kautta ymmärtämään. Voisi kuvitella, että tämä päätelmä syntyy helposti ja itsestään selvästi. Kuitenkin eri teorioiden ja kohtaamisten avulla etsin ymmärrystä,

huomatakseni lopulta, että parhainkaan tieto ei korvaa henkilökohtaista ja ainutlaatuista kokemusta päihdeistä tai vankeudesta. En ole myöskään itse työskennellyt vankilassa, joten en myöskään todella ymmärrä haastattelijan kokemusta haastattelutilanteesta tai omasta työstään. Kysymysteni ja havaintojeni kautta olen vain raapaissut pintaa näistä kokemuksista suodattaen niitä mahdollisimman objektiivisesti oman kokemusmaailmani läpi. Havainnoissani pyrin lähestymään päihdehaastattelua kokonaisuutena kysymällä itseltäni tutkimusongelman mukaisesti, miten haastattelijat käyttävät motivoivan haastattelun menetelmiä ja lisäksi, miten vanki tulee haastattelutilanteessa kohdatuksi. Olen siten pyrkinyt kuvaamaan havaintoni sellaisina kuin ne tietyissä tilanteissa ja asiayhteyksissä ilmenivät, välttäen tarpeetonta yliymmärtämistä tai havaintojeni tulkitsemista. (ks. Grönfors 1982, 174.179.)

5.2 Vuorovaikutusanalyysi MISC :in pohjalta

Motivoivan haastattelun koodaustuloksia analysoidaan sen selvittämiseksi, missä suhteessa merkityksellisiä vuorovaikutusilmaisuja esiintyy haastattelussa. Koodaustuloksista on tehty ohjeistus, jonka mukaan voidaan arvioida, miten motivoivat periaatteet toteutuvat haastattelun aikana.

Vuorovaikutusta kuvaavien suhdelukujen avulla voidaan tarkemmin analysoida vuorovaikutuksen kulkua. Jokaisen erillisen koodausluokan yhteenvedopisteiden perusteella laskin yhden päihdeistunnon motivoivan haastattelun vuorovaikutusta mittaavat suhdeluvut. Laskin motivoivan haastattelun mukaiset ja vastaiset ilmaisut sekä motivoivan haastattelun mukaisten menetelmien prosentuaalisen osuuden haastattelun aikana. Motivoivasta haastattelusta hallinnan kriteereistä laskin suhdeluvut, jotka kuvaavat missä määrin haastattelijat osasivat päihdehaastattelun aikana käyttää motivoivan haastattelun mukaisia vuorovaikutustaitoja. Viimeiseksi laskin vangin muutosvastaisesta ja haastattelijan vastaisesta sekä muutosmyönteisestä puheesta hänen muutospuheen prosentuaalisen osuuden koko päihdehaastattelun ajalta.

5.2.1 Motivoivien ilmaisujen suhteellinen osuus

Motivoivan haastattelun mukaiset ilmaisut (MHM) tukevat ja motivoivat asiakasta muutokseen. MHM -ilmaisuja ovat: neuvominen luvan kanssa, vahvistaminen, hallinnan painottaminen, avoimet kysymykset, näkökulman muuttaminen ja tukeminen. Esittelen haastattelijoiden motivoivan haastattelun mukaisten ilmaisujen yhteenvedot taulukossa 1. Haastattelujen numeroinnit kuvaavat seitsemän haastattelijan (H1.H7), neljän eri vangin (1.4) motivoivia päihdehaastatteluja ja heidän haastattelukertojaan (1.1.4.1). Jos ilmaisuja on yhden haastattelijan kohdalla hyvin vähän, tuleekin huomioida, että haastattelija on mahdollisesti toiminut haastattelussa toisena haastattelijana ja ollut siten passiivisemmässä roolissa haastattelun aikana. Olen käyttänyt alleviivausta ja lihavoitinta niiden haastattelijoiden kohdalla, jotka ovat toimineet kyseisessä haastattelussa päähaastattelijan roolissa.

Taulukko1. Motivoivan haastattelun mukaiset ilmaisut

Vanki / haastattelu	1.1	3.2	1.1.	2.1	2.2.	2.1.	2.2	3.1	3.2.	4.1.	3.1.	4.1	
Haastattelija	<u>H1</u>	<u>H1</u>	H2	<u>H3</u>	H3	H4	<u>H4</u>	<u>H5</u>	H5	H5	H6	<u>H7</u>	Yht
1. Neuvominen, luvan kanssa	0	1	0	0	3	0	1	0	0	0	0	0	5
2. Vahvistaminen	11	6	3	1	1	1	8	2	0	0	1	1	35
3. Hallinnan painottaminen	12	11	0	1	10	0	8	0	0	0	2	0	44
4. Avoimet kysymykset	33	37	11	14	7	2	11	22	2	8	2	35	184
5. Näkökulman muuttaminen	3	3	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	8
6. Tuen antaminen	6	3	0	2	3	0	4	0	0	0	0	0	18
Yhteensä	65	61	15	18	25	3	32	24	2	8	5	36	18

Motivoivan haastattelun mukaisia ilmaisuja oli eniten avointen kysymysten luokassa. Kysymysten kautta haastattelijat vie keskustelua eteenpäin, joten on luonnollista, että avoimet kysymykset nousevat motivoivan haastattelun mukaisten ilmaisujen suurimmaksi luokaksi. Seuraavaksi eniten ilmaisuja oli hallinnan painottamisen (haastattelijat 1, 3 ja 4) sekä vahvistamisen (haastattelijat 1 ja 4) luokassa. Jonkin verran oli myös tuen antamista (haastattelijat 1 ja 4, sekä 3). Huomion arvoista kuitenkin on, että jos avokysymysten luokka jätetään huomioimatta, haastatteluissa näyttää esiintyneen hyvin satunnaisesti tukea antavia, rohkaisevia ja motivoivia ilmaisuja.

Motivoivan haastattelun vastaiset ilmaisut (MHV) ovat selkeästi kiellettyjä motivoivassa haastattelussa. MHV -ilmaisuja ovat neuvominen ilman lupaa, konfrontaatio, ohjeiden antaminen (käskeminen), huolien esittäminen ilman lupaa, varoittaminen, sivuuttaminen ja kasvattaminen. Esittelen pähdehaastattelijoiden motivoivan haastattelun vastaisten ilmaisujen yhteenvedot taulukossa 2.

Taulukko 2. Motivoivan haastattelun vastaiset ilmaisut

Vanki / haastattelu	1.1.	3.2.	1.1.	2.1.	2.2.	2.1.	2.2.	3.1.	3.2.	4.1.	3.1.	4.1	
Haastattelija	<u>H1</u>	<u>H1</u>	H2	<u>H3</u>	H3	H4	<u>H4</u>	<u>H5</u>	H5	H5	H6	<u>H7</u>	Yht.
1. Neuvominen, <i>ilman lupaa</i>	8	11	3	0	2	0	2	0	0	0	1	0	27
2. Konfrontaatio	24	18	9	2	3	0	0	1	1	0	0	0	58
3. Ohjeiden antaminen	2	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
4. Huolien esittäminen, <i>ilman lupaa</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5. Varoittaminen	2	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
6. Kasvattaminen	22	13	1	0	0	0	3	0	0	0	0	0	39
7. Sivuuttaminen	2	3	1	2	2	0	2	0	0	0	2	0	14
Yhteensä	60	52	14	4	7	0	7	1	1	0	3	0	149

Motivoivan haastattelun vastaisia ilmaisuja oli määrällisesti eniten konfrontaation, kasvattamisen ja luvatta neuvomisen luokissa. Tosin näitä motivoivan haastattelun vastaisia ilmaisuja on lähinnä haastattelija numero 1:llä (H1) ja ne painottuvat siten vain kahteen päihdehaastatteluun (1.1 ja 3.2) tutkitusta kuudesta. Jonkin verran ilmeni myös vangin sivuuttamista (viidellä haastattelijasta seitsemästä). Haastattelija H7 oli ainut päihdehaastattelija, jolla motivoinnin vastaisia ilmaisuja ei esiintynyt lainkaan, mutta myös haastattelija H5:llä oli kolmen haastattelun aikana vain kaksi konfrontoivaa ilmaisua. Motivoinnin vastaisia ja konfrontoivia ilmaisuja esiintyikin haastattelijoilla harvoin, (lukuun ottamatta ensimmäistä haastattelijaa ja myös toista haastattelijaa H2 hänen toimiessaan toisena haastattelijana).

Motivoivan haastattelun mukaisten ilmaisujen suhteellinen osuus (% MHM) on suhdeluku, joka kuvaa edellä esitettyjen motivoivan haastattelun mukaisten ja motivoivan haastattelun vastaisten ilmaisujen suhdetta koko haastattelun osalta. Osoittajana on istunnon kaikki MH -mukaiset ilmaisut (MHM) ja nimittäjänä on haastattelun kaikkien MH -mukaisten (MHM) sekä MH -vastaisten (MHV) ilmaisujen summa. Taulukossa 3 on esiteltyinä taulukoiden 1 ja 2 haastattelijoiden motivoivan haastattelun mukaiset (MHM) ja motivoivan haastattelun vastaiset (MHV) luvut, jotka kuvaavat motivoivien ilmaisujen suhteellista osuutta koko istunnon aikana (% MHM).

Taulukko 3. Motivoivien ilmaisujen suhteellinen osuus

Vanki / haastattelu	1.1.	3.2.	1.1.	2.1.	2.2.	2.1.	2.2.	3.1.	3.2.	4.1.	3.1.	4.1.	Yht.
Haastattelija	<u>H1</u>	<u>H1</u>	<u>H2</u>	<u>H3</u>	<u>H3</u>	<u>H4</u>	<u>H4</u>	<u>H5</u>	<u>H5</u>	<u>H5</u>	<u>H6</u>	<u>H7</u>	
Yhteensä MHM	65	61	15	18	25	3	32	24	2	8	5	36	294
Yhteensä MHV	60	52	14	4	7	0	7	1	1	0	3	0	149
Yhteensä	125	113	29	22	32	3	39	25	3	8	8	36	443
% MHM	52	54	52	82	78	100	82	96	67	100	62	100	66

Motivoivan haastattelun mukaisten ilmaisujen osuus (% MHM) on monilla haastattelijalla korkea, motivoinnin vastaisia ilmaisujen esiintyessä viidellä haastattelijalla seitsemästä hyvin harvoin. Edelleen, motivoinnin mukaisista ilmaisuista avointen kysymysten luokka jättää varjoonsa muut motivoivan haastattelun kannalta tärkeät ilmaisut, kuten haastateltavan vahvistaminen ja tukeminen, uusien näkökulmien ilmaisut sekä vangin neuvomisen luvan kanssa (ks. taulukko 1). Keskusteluissa on lopulta melko vähän motivoinnin mukaisia (taulukko 1) sekä motivoinnin vastaisia ilmaisuja (taulukko 2), josta voidaan päätellä, että päihdehaastattelussa keskustelu ei tämän tulkinnan pohjalta ole ollut tyyliltään konfrontoivaa, mutta ei myös motivaatiota vahvistavaa. Osassa haastatteluista asiakkaalle on annettu jonkin verran positiivista palautetta ja painotettu vangin itsemääräämisoikeutta (taulukko 1: haastattelut 1.1, 2.2 ja 3.2), mutta häntä on osin samoissa haastatteluissa myös neuvottu ilman lupaa ja kasvatettu muutoksen kohtaamiseen (taulukko 2: haastattelut 1.1 ja 3.2).

5.2.2 Motivoivan haastattelutaidon hallinnan arviointi

Motivoivan haastattelutaidon yhteenvetopisteet ja MISC: in vuorovaikutuksen kriteerit mittaavat, missä määrin haastattelijalla on omaksunut motivoivan haastattelun vuorovaikutusperiaatteet. Haastattelijan yleisarvio on ensimmäisen kuuntelukerran vuorovaikutuksen koodauksesta ja kuvaava keskiarvo siitä, missä määrin hän on omaksunut esimerkiksi empatiakykyä, hyväksyntää, tasavertaisuutta ja motivoivan haastattelun henkeä. Tämän yleisarvion jälkeen siirrytään toisen kuuntelukerran vuorovaikutustaitojen arviointiin.

Motivoivan haastattelun vuorovaikutustaitojen kriteereiksi on valittu yleisarvosanan lisäksi kuusi arviointiluokkaa, joiden tarkoituksena on antaa yleisarvio siitä, missä määrin haastattelijalla hallitsee motivoivan haastattelun menetelmän. Tämän kokonaisarvoin tein päähaastattelijan roolissa olleista neljästä haastattelijasta, joiden kokonaispuheaika oli riittävä arvioinnin suorittamiseksi. (Liitteet 12 ja 14; taulukko 4.)

Reflektoinnin ja kysymysten suhde (R/K) mittaa reflektoitujen vastausten lukumäärän ja kaikkien esitettyjen kysymysten määrän välistä suhdetta. Avointen kysymysten prosentit (% AK) on suhdeluku, jossa osoittaja on kysytyjen avokysymysten lukumäärä ja nimittäjä kaikkien esitettyjen kysymysten summa (avoimet + suljetut). Monimuotoisten reflektioiden prosentti (%)

MR) on suhdeluku, jossa osoittaja on selventävien ja yhteenveto reflektioiden summa nimittäjän ollessa kaikkien reflektioiden kokonaissumma. Haastattelijoiden puheaika prosentti (% TPA) on suhdeluku, jonka osoittajana on haastattelijoiden puheaika minuutteina (TPA) ja nimittäjänä on haastattelijoiden ja haastateltavan puheajojen summa. Haastattelijan kokonaispuheajan mittaamisella voidaan saada valaisevaa tietoa haastattelun kulusta. Tässä otetaan huomioon koko koodattavassa istunnossa käytetty puheaika. Voidaan esimerkiksi laskea reflektointiin käytetyn puheajan suhdetta muuhun istunnossa käytettyyn puheaikaan jakamalla kaikki reflektioivat vastaukset kokonaispuheajasta (haastattelijaa + haastateltava). Tämä voidaan standardoida luvuksi, joka kuvaa reflektoinnin määrää aina kymmenen minuutin sisällä (RR10). (Taulukko 4.)

Taulukko 4. Motivoivan haastattelun vuorovaikutuskriteerit

Vanki/haastattelu	1.1.	3.2.	2.1.	2.2.	2.2.	3.1.	4.1.	Riittävä hallinta	Asiantuntija hallinta
Haastattelijaa	H1	H1	H3	H3	H4	H5	H7		
Terapeutin yleisarvosana	3	4	5	-	4	5	6	>5.0	>6.0
Reflektioiden ja kysymysten suhde	0.33	0.42	0.49	0.48	0.82	0.21	1.5	>1.0	>2.0
Avointen kysymysten %-osuus	27 %	36 %	25 %	21 %	50 %	42 %	69 %	>50%	>70%
Monimuotoisten reflektioiden %-osuus	33 %	55 %	19 %	50 %	6 %	18 %	64 %	>40%	>50%
Reflektioiden määrä /10 min	8	8	8	4	4	3	18	>10	>15
Motivoivan haastattelun mukaisten responssien määrä	52 %	54 %	82 %	78 %	82 %	96 %	100%	>80%	>90%
Terapeuttien puheajan %-osuus	71%	58%	54%	63%	63%	37%	58%	<60%	<50%

Taulukosta voidaan lukea, että yhdellä haastattelijasta, H7 (4.1) oli asiantuntijatasoinen hallinta kaikilla vuorovaikutuksen mittareilla lukuun ottamatta terapeutin puheajan % -osuutta sekä reflektioiden ja kysymysten suhdelukua, joissa hänellä oli kuitenkin riittävä hallinta ja nekin olivat hyvin lähellä asiantuntijatasoa. Haastattelijalla H3 ja H5 oli yleisarvosanana riittävä hallinta yleisiä vuorovaikutustaitoja, kuten hyväksynnän ja tasavertaisuuden viestimistä. Nämä haastattelijoiden hyvät yleisarvosanat osoittavat, että päihdehaastatteluja toteutetaan motivoivan haastattelun mukaisella pohjalla, siten että vankien vaikeissa elämäntilanteissa haastattelijat kohtaavat heidät hyväksyvästi.

Neljä haastattelijaa reflektoi aivan liian vähän, kun riittävä hallinta on >1.0 ja vastaavasti >10 reflektiota 10 minuuttiin eli, että haastattelijaa reflektoisi yhtä usein kuin esittää kysymyksen. Avokysymyksiä kysyi riittävästi vain kaksi viidestä haastattelijasta. Monimuotoisia reflektioita, kuten selventäviä reflektioita ja yhteenvetoja vangin puheesta teki kolme haastattelijaa viidestä. Motivoivan haastattelun mukaiset responssit esiteltiin tarkemmin edellä, taulukoissa 1.3. Neljä haastattelijaa viidestä antoi haastattelussa vangille riittävästi puheaikaa, mutta kaksi heistä ylitti suositun puheajan toisessa istunnossaan. (Taulukko 4.)

5.2.3 Vangin muutospuhe haastattelun vaikuttavuuden mittarina

Vangin vastauksista voidaan myös mitata motivoivan haastattelun vaikuttavuutta. % AMP on suhdeluku, jonka osoittaja on haastateltavan muutospuheen (+) kokonaissumma jaettuna haastateltavan muutospuheen (+) ja muutoksen vastaisen (-) puheen summalla. Taulukossa 5 on esitetty haastatteluissa esiintyneet vankien muutospuheet. Huomion arvoista on, että haastatteluissa, joissa oli paljon motivoivan haastattelun vastaisia ilmaisuja, on myös paljon vangin muutosvastaisuutta sekä haastattelijan vastustamista. Vastaavasti ihanteellisesti motivoivan haastattelun osaavan haastattelijan (4.1) haastateltavalla on ryhmässä eniten muutospuhetta ja vähiten terapeutin vastustamista. (Taulukot 4 ja 5.) Tuloksissa myös ilmenee, että kaikki vangit kokivat päihteidenkäytöstään voimakasta ristiriitaa muutospuheen vaihdellessa 37.67 % välillä (taulukko 5).

Taulukko 5. Vangin muutospuhe

Vanki/haastattelu	1.1.	3.2.	2.1.	2.2.	3.1.	4.1.	
Haastattelija	H1	H1	H3	H4	H5	H7	Yht.
1. Muutospuhe	29	31	40	53	16	43	212
2. Muutosvastaisuus	30	31	28	32	21	21	163
3. Terapeutin vastustaminen	20	35	6	20	5	3	89
Yhteensä	79	97	74	105	42	67	464
% AMP	37 %	32 %	54 %	50 %	38 %	64 %	46%

Päihdehaastattelussa tulisikin entistä paremmin selkiyttää, mikä on vangin tavoitteena oleva käyttäytymisen muutos ja miten hänellä on haastattelujen edetessä kykyä, halua, syitä, tarvetta ja sitoutuneisuutta muuttua, sekä millaisia konkreettisia askeleita hän aikoo ottaa tavoitteensa saavuttaakseen. Tärkeää motivoinnissa on, että haastateltava itse määrittää tavoitteena olevan käyttäytymisen muutoksen ja että häntä tuetaan tähän muutokseen houkuttelemalla hänestä esiin muutospuhetta ja vahvistamalla sitä. (Miller & Rollnick 2002; Miller, Moyers, Ernst & Amrhein 2003; Miller 1985, 90.91.)

5.3 Keskustelunäytteitä

Monissa tutkimuksen haastatteluissa vangin päihteiden käytöstä ja elämänhistoriasta keskusteltiin, mutta käytetty haastattelutapa oli neutraali, ei motivoiva, eikä konfrontoiva. Nämä keskustelut omalta osaltaan varmasti auttavat ongelman käsittelyssä, mutta motivoivan haastattelun menetelmän mukaisia ne eivät varsinaisesti ole. Reflektioiden ja yhteenvetojen, sekä muutospuheen ja vangin vaikutususkon vahvistaminen kuuluvat kuitenkin hyvin tärkeinä menetelminä motivoivan haastattelun tekniikkaan. Olen valinnut tutkimuksen tähän osaan muutamia havainnollistavia keskusteluja, jotta lukija saa jonkinlaisen käsityksen tutkittavien

päihdehaastattelujen kulusta. Keskustelunäytteiden kautta pyrin havainnollistamaan päihdehaastatteluissa käytyjä keskusteluja sekä niissä ilmenneitä haastattelijoiden konfrontoivia ja refleктоivia haastattelutyylejä. Peilaan vankien muutospuhetta ja haastattelijan vastustamista näissä keskustelukonteksteissa. Liitteestä 15 voi halutessaan katsoa, miten osa keskustelunäytteistä on käytännössä koodattu.

Yksi haastatteliijoista harjoitti osin motivoivan haastattelun vastaista haastattelutyylä. Hänellä oli haastattelussa asiantuntijarooli, jonka kautta hän konfrontoi, luokitteli ja keskittyi ennen aikaisesti vangin ongelmiin. Tulee kuitenkin huomioida, että hän oli myös kaikkein kannustavin ja antoi vangille tukea painottaen hänen omaa vastuuta ja valinnan mahdollisuutta. Vaikka haastattelussa oli konfrontointia ja kasvattamista, vangit eivät jälkihaastatteluissa kertoneet kokeneensa haastattelua haitallisena. He kertoivat tottuneensa samanlaiseen haastattelutyylisiin käymisiin hoitopaikoissa. Motivoivien menetelmien lisäksi tulisikin kiinnittää huomiota myös siihen, miten yleisimmät ansat voitaisiin välttää ja siten estää tarpeettomat vuorovaikutukselliset esteet. Seuraavassa haastattelukatkelmassa huomataan, miten vastakkainasettelu johtaa vangin puolustelemaan puheeseen.

Katkelma haastattelusta 1.1/8.10.2002:

- 1 Haastatteliija: Joo, aivan, ja sit siinä oli käräjiä ja muuta semmosta, ni tota, missäs
- 2 kunnossa sä tulit tänne?
- 3 Vanki: Aika romuna
- 4 Haastatteliija: Aika huonossa kunnossa, aivan, aivan eli tota sä oot niin kun siitä
- 5 taaksepäin ajateltuna, ni ryypänny?
- 6 Vanki: No, siis, en voi sanoo, et oisin ryypänny. Otin yhen kerran ja siit tuli tapon
- 7 yritys, et se, sitä ei voi sanoa niin ku, et oisin ryypänny koko ajan
- 8 Haastatteliija: Aivan että se oli---
- 9 Vanki: En mie oo juonu moneen vuoteen, mie oon vetäny vaan rojua!
- 10 Haastatteliija: Aivan, aivan, kyllä, kyllä, joo, kuitenkin tämmöstä sekakäyttöö, eiks
- 11 nii?
- 12 Vanki: No en mie tiä onk se omast mielestäni sekakäyttöö jos mie otan yhen kerran
- 13 viinaa monee vuoteen, jo loput veän-
- 14 Haastatteliija: Aivan, mitäs se roju on nimeltään?
- 15 Vanki: Aineita!
- 16 Haastatteliija: Kyllä, mutta että, siin on amfetamiinia plus sitten?
- 17 Vanki: Siin on ihan amfetamiini ja heroini.
- 18 Haastatteliija: Joo, ajattelin vaan ihan sitä että, jos on niinku yhen aineen käyttäjä
- 19 niin sitten käyttää sitä, mut et jos siin on näin monta, vaikkei ne meniskään ihan
- 20 samanaikaisesti niin kuitenkin siinä on tänä päivänä tuota ja huomenna tuota, eri
- 21 merkkiä, niin se on sekakäyttöö.
- 22 Vanki: Ei se miun mielestä oo sekakäyttöö! et se on niin ku huumeet ja alkoholi,
- 23 mummielest on ihan eri juttu. ainakin niin mie oon sen työstäny päässäni.

Haastattelukatkelmasta huomataan, että keskustelu juuttuu haastattelijan ongelman määrittelyyn. Aluksi tilanteen kartoituksessa haastatteliija tekee oletuksen, että vangilla on ollut ryypyputki takana (rivit 4.5). Vanki vastustaa tätä oletusta (rivit 6.7). Seuraavaksi vanki kertoo, että hänen ongelmansa ei ole alkoholi, vaan huumeet (rivi 9). Haastattelijan tulkitsee, että vanki on alkoholin ja huumeiden sekakäyttäjä ja yrittää myös nimetä ongelmaa (rivit 10.11). Vanki vastustaa tätäkin oletusta ja puolustautuu omassa näkemyksessään (rivit 12.13). Edelleen haastattelijalla on oma viitekehyksensä ja tulkintansa tilanteesta ja hänelle on tärkeää ongelman

määrittelemine ja nimeäminen: vanki on hänen mielestään sekakäyttäjä (rivit 18.21). Vanki kertoo jälleen oman tulkintansa tästä määrittelystä (rivit 22.23). Katkelma kuvaa erityisen hyvin tilannetta, jossa asiantuntija on joutunut leimaamis- ja ongelmanmäärittelynsä ja keskustelu pyörii väittelynä tämän leiman ja asiantuntijan asettaman ongelmanmäärittelyn ympärillä. Edelleen huomataan, että vangin kielteisyys kohdistuu haastattelijaan, eikä niinkään ongelmaan. Vanki haluaisi puhua huumeiden käytöstään ja haastattelijaa vangin alkoholin ja huumeiden käytöstä, jolloin heille on syntynyt siten myös eturistiriita keskustelun aiheesta. Konfrontoivalla haastattelutyylillä ei näin ollen päästä käsittelemään vangin senhetkistä ongelmaa ja muutosmotivaation kannalta keskustelu on juuttunut epäolennaisesta väittelyyn. (ks. Miller & Rollnick 2002, 20.26, 60 .63, 111.125.)

Koodaustulokset tukivat motivoivan haastattelun teoreettista oletusta siitä, että motivoivat menetelmät, kuten reflektiot, avoimet kysymykset ja yhteenvedot auttavat asiakasta ambivalenssin ratkaisemisessa ja vastaavasti konfrontoiva haastattelutyylillä johtaa vastakkainasetteluun ja asiakkaan puolustavaan ja ongelmaa vähättelevään käytökseen. Seuraavassa haastattelukatkelmassa voidaan huomata, miten yhteenvedo vangin puheesta paperille yhteen koottuna auttaa häntä arvioimaan omaa tilannettaan objektiivisesti ja samalla keskustelussa päästään käsiksi vangin kokemaan ristiriitaan. Katkelma haastattelusta 4.1./2.12.2002:

1 Haastattelijä: Joo. Aivan. Joo. No haluaisit sä kattoa tätä, mitä tänne on saatu, miltä

2 tää näyttää tää sun tilanne tässä?

3 Vanki: Voin mä kattoo, joo.

-----

4 Haastattelijä: No, miltä se susta tossa näyttää? Jos sä ajattelet, ku sä katot tätä.

5 Vanki: No, ei se nyt niin, hirveen pahalta näytä.

6 Haastattelijä: Mm.

7 Vanki: Mut kyllä, vois paremminkin olla!

8 Haastattelijä: Joo. Mikä siin on semmosta mikä, tuntuu siltä, et ei näytä hirveen

9 pahalta? Mikä niin ku sun kannalta?

10 Vanki: No, et mä oon näinkin pitkään pysyny noista kovista huumeista erossa.

11 Haastattelijä: Mm-m.

12 Vanki: Mull on aika vähästä toi käyttö, et en oo täysin alkoholisoitunu, enkä oo

13 mitään kovia aineita esimerkiks käyttäny.

14 Haastattelijä: Mm, et sä oot käyttäny kauan, mut se on kuitenkin pysyny sikäli

15 rajoissa että, sä et oo siirtyny koviin huumeisiin. Pitäny alkoholin käyttöönkin

16 aisoissa. Sulla on niitä raittiita jaksoja, ja arvioit riippuvuutta sillä tavalla, että se

17 ei oo mikään semmonen, ajankohtainen asia.

18 Vanki: Niin. Et ehkä ihan, toi alkoholin käyttöönkin on ehkä ihan normaali, must

19 ainakin vaikuttaa siltä..

20 Haastattelijä: Mm-m, joo. Sit toisaalta viittasit, mites sä ilmasitkaan sen? Sä viittasit

21 näihin vaikeuksiin, mitä täst on tullu.

22 Vanki: Niin, et ei niin pahalta näytä, mut vois olla paremminkin.

23 Toinen haastattelijä: Mm.

24 Haastattelijä: Joo, joo. Mitä sä ajattelet siinä kohtaa, et vois olla paremminkin?

25 Vanki: Lähinnä sitä, ku tohon alkoholin käyttöön liittyy niitä, tilanteita. Et löytäis

26 itelleen jotain ratkasumalleja, mitä vois käyttää, ettei niinku ryssis kaikkia hommia

27 aina humalapäissään.

28 Haastattelijä: Mm.

29 Vanki: Säilyis kontrolli itteensä.

- 30 Haastattelija: Joo. että haluaisit hallita ne tilanteet paremmin, jossa käytät alkoholia
 31 niinkö? Vai niinkö, että et käyttäis alkoholia, että et joutuis niihin tilanteisiin?
 32 Kuinka päin sä koet sen?
 33 Vanki: ...No, kumminkin päin ois tietysti ihan hyvä.
 34 Haastattelija: Pääasia, et ratkaisu löytyy?
 35 Vanki: Niin.
 36 Haastattelija: Mm, joo.... Joo, tota... Milt sust se, että päihteiden käyttöön liittyvät
 37 asiat ei liity siihen, mikä sun suhde on päihteisiin, vaan se, miten sä alat käyttäytyä
 38 päihtyneenä?
 39 Vanki: Se on lähinnä
 40 Haastattelija: Joo.
 41 Vanki: Se, pääpointti.
 42 Haastattelija: Mm. Mitä sulle seuraa siitä, käytöstä. Joo. Joo. No tossa katotaaks me
 43 tota keskimmäistä saraketta... Käyttötilanteista. Sä oot maininnu että, tämmösiä
 44 riskitilanteita oli, kun olit tuota koulukodista karkumatalla...

Reflektoinnin avulla haastattelija heijastaa vangille hänen ambivalenssinsa eri puolia pyrkien siten vahvistamaan vangin muutospuhetta. Haastattelijan tekemään selventävään reflektioon (rivit 8.9 ja 14.17) vanki reagoi tarkentamalla omaa muutostarvettaan (rivit 10, 12.13 ja 18.19). Haastattelijan tehdessä selventäviä reflektioita (rivit 20.21), vanki myös ilmaisee käyttöönsä liittyvän ristiriidan (rivi 22). Hän haluaa käyttää alkoholia niin, ettei siitä syntyisi ongelmia (rivit 36.42). Hänen ristiriitainen ajattelunsa kuvastaa myös, miten vaikea tilanne ambivalenssista johtuva kognitiivinen dissonanssi voi olla (Miller & Rollnick 2002, 38, 45; Festinger 1957).

Päihdehaastatteluissa tulee väistämättä esille myös päihteiden käyttöön johtavia ja siihen liittyviä tilanteita. Keskustelu käy ongelmalliseksi, jos vanki pyrkii oikeuttamaan oman päihteiden käyttönsä esimerkiksi ihmisten tai olosuhteiden syyttämällä. Olosuhteet voivat johtaa niin vaikeaan tilanteeseen, että päihteiden käyttö voi haastateltavasta tuntua väistämättömältä ja jopa pakolliselta toiminnalta. Olosuhteisiin vetoamalla vanki kuitenkin siirtää vastuun omasta käytöksestään itsensä ulkopuolelle, kuten seuraavassa katkelmassa 2.2 / 29.10 2002:

- 1 Haastattelija: ...Sie todellakaan oo ite... Onk sul niinku käsitys mitä se AA on?
 2 Vanki: Oon ja...
 3 Haastattelija: Just. Siviilissä? Vai linnassa?
 4 Vanki: Linnassa.
 5 Haastattelija: Joo, joo. Ootko kattonut sit, et se ei sovi sulle vai?
 6 Vanki: No ku mä aina ajattelen, et kyl mä nyt itekseenkin yhen alkoholiongelman
 7 päihitän. Mut ei se taida ollakaan niin.
 8 Haastattelija: Mm. Nyt kun ajattelee että, viiostoista kerta vankilassa ja aikaa on
 9 menny jo aika paljon, että tota ehkä/
 10 Vanki: Joo, mut ne edelliset...
 11 Haastattelija: /jonkun näköstä remonttitalkoota kaipaa.
 12 Vanki: No kyllä kaipaa!! Mut vielä tohon viiostoista kertaa! Ni yksikin se ---tuomio...
 13 No, kolme edellistä tuomiota on nyt muistaakseni kuukauden!
 14 Haastattelija: Nii. Joo, ja kyl tässä (toisen haastattelijan) kanssa ollaan puhuttukin
 15 et, et sä niinku sellanen roisto rikollinen, perusrikollinen oo, mitä ne kerrat antaa
 16 ymmärtää. Et kyl mä nyt sen ymmärrän, mut tässä nyt halusin muistuttaa/
 17 Vanki: Nii joo.

- 18 Haastattelija: / vaan siitä, että kuitenkin ne ongelmat on aina tullu niinku jostain!
 19 Jostain, että tota... Ja alkoholin kanssa sulla oli sitä... Suurin ongelma, että siinä
 20 kuitenkin on jollain tavalla niinku jo yhteiskunnan ja sanotaanko näitten
 21 kuntoutuslaitostenkin puolelta tarjottavissa apua.
 22 Vanki: Ei niistä mitään hyötyä oo.
 23 Haastattelija: Mm.
 24 Vanki: Kuukauden oon jossain tota ja juon kahvia ja tota polttelen tupakkia siellä.
 25 Ja sit takasin tonne, kadulle.
 26 Haastattelija: Mm. Mut oisko tässäkin tämmönen ideologia, et se että eihän toinen
 27 toiselle ihmiselle voi mitään jossei todella ite, ite niinku, mut sieltähän se lähtee koko
 28 idea! Elikkä se että sitä tarjolla on mutta se että, et et..
 29 Vanki: Ei kun se vaan että, viimekskin sanoin, että jos käy 20 000 markkaa
 30 maksavassa kuukaus. Siellä on kuukauden, eikä sitte.. Itte haluais asuntoo ja muuta
 31 järjestää ja yrittää ja kukaan ei voi.. Sitä asuntoo hommaa millään tavalla... Sit
 32 kuukauden päästä taas tohon torille ilman asuntoo! Ni kyl siinä on vaikee olla selvin
 33 päin. Vaikka haluaiski.
 34 Haastattelija: Mm.
 35 Vanki: niinhän se on se sanontakin, että katko, katkaisulaitos, katkaisuhuolto. Se on
 36 katkaisu! Se melkeen jatkuu uudelleen. Jos ei oo mitään asuntoa...

Katkelman alussa (rivit 1.7) haastateltava keskustelee vangin kanssa AA-kerhosta yhtenä vaihtoehtoisena tuen muotona päihdeettömyyteen myös vankeusaikana. Vanki suhtautuu välttellen näihin neuvoihin (rivit 6.7). Haastattelija hermostuu vangin passiiviseen vastarintaan ja yrittää konfontoinnin avulla (rivit 8.9, 11) hieman herätellä hänen vastuuntuntoa (14.16). Vanki reagoi tähän vastakkainasetteluun puolustautumalla (rivit 10, 12.13). Haastattelija pyrkii vielä siirtämään valinnan vapautta ja vastuuta vangille (rivit 18.21 ja 26.28), mutta hän siirtää vastuun muille ja siten myös oikeuttaa omaa alkoholin käyttöönsä (rivit 22, 24.25 ja 29.33). Päihdehaastattelussa olisi hyvä kiinnittää huomiota siihen, miten vangin passiivinen vastarinta, vastuun siirto, olosuhteiden ja muiden ihmisten syyttely ja käytön oikeuttaminen voitaisiin kiertää konfrontoimatta vankia. Koulutuksessa voitaisiin konkreettisten ongelmatilanteiden ja esimerkkien avulla huomioda, miten muun muassa asunnottomuuden kaltaiseen todelliseen sosiaaliseen ongelmaan voidaan keskustelussa reagoida motivoivassa hengessä, ohittamatta vangin kokemusta.

Viimeiseksi haastattelukatkelmaksi valitsin pidemmän haastattelukatkelman, joka mielestäni kuvaa hyvin, miten päihdeiden käytöstä haastatteluissa keskustellaan. Tästä katkelmasta myös välittyy, miten raskaita haastattelutilanteet voivat olla. Vangin puheesta käy hyvin ilmi, miten päihdeongelma merkittävällä tavalla välittää myös vangin kokonaisvaltaista elämäntapaa (ks. Walters 1990).

Haastattelukatkelma 3.1/24.10.2002:

- 1 Vanki: Sillon mä olin käyttäny, ku mä jouduin sinne (hoitokotiin), mä olin käyttäny
 2 melkeen puol vuotta. Järjestäin melkeen päivittäin. Koko aika. Silleen et, ei ollu
 3 tauon taukoo siinä. Et mä pysyin ainoostaan nukkuun silleen, et mä otin tota
 4 heroiniin, et mä sain sit vähän unta, sit mä vaan jatkoin taas sitä. No sit lopult mä
 5 sekosin... Muija sillon, tai sillon muija sano mulle, et jos (---) meet hoitoon, ja meet
 6 kunnolla sitten. Sit mä olin hoidos vuos ja kaheksan kuukautta.
 7 Haastattelija: Mm. Mitä sitten kun sanoit, et käytit heroiniä, et vähän nukuttua, niin
 8 mitä muuta sä sillon käytit?

- 9 Vanki: Amfetamiinia.
- 10 Haastattelija: Amfetamiinia, joo.
- 11 Vanki: Ja sitte kokaiinia välillä ja pillereitä päivittäin. Hm.
- 12 Toinen haastattelija: Ja sie, minkä ikänen sie olit silloin kun, sie näihin kovempiin
- 13 siirryit? Elikkä se oli .93?
- 14 Vanki: Ei, silloin mä lopetin.
- 15 Haastattelija: Mm.
- 16 Vanki: Silleen sen kokopäiväsen käytön.
- 17 Toinen haastattelija: Joo.
- 18 Vanki: Sithän siihen tuli viina, ja oikeen kunnolla kuvaan sen jälkeen. Et sitä ennen
- 19 mä en ryyppänny niin paljon kuitenkaan. Ei siin kerkee ryyppään, jos narkkaa.
- 20 Haastattelija: No mites tän .93 jälkeen, niin tota, millasta sun huumeiden käyttö on
- 21 sen jälkeen ollu? Onk se ollu semmosta satunnaista vai onko...?
- 22 Vanki: No viikottaista se on ollu, mut en mä sit, sit enää. Mä en oo koko päivää
- 23 ottanu.
- 24 Haastattelija: Mm.
- 25 Vanki: Tai siis päivästä toiseen.
- 26 Haastattelija: Niin.
- 27 Vanki: Et pitää aamusta olla sitä esillä ja... Kylhän sitä koko ajan pyörii, ku ei sitä
- 28 mun kaveripiirissä ei oo ensimmäistäkään täysin rehellistä ja kaikki vetää jotain.
- 29 Niin tota... Siel on vaikee niin kun sanoo: .Ei., kun sitä on koko ajan tarjolla siinä.
- 30 Toinen haastattelija: Olik se niin sosiaalista toimintaa, et jos yhdellä oli niin sitten
- 31 toisillakin oli sitä huumetta?
- 32 Vanki: No ei se oo silleen, ku mun kaveripiirissä sitä on koko aika. Et se on.. Et se ei
- 33 oo yhtä tai kahta grammaa, vaan se on paljon sitten.
- 34 Haastattelija: Kuis pitkään sie nyt oot, tota ollu nyt kiinni?
- 35 Vanki: Neljä kuukautta.
- 36 Haastattelija: Joo, minkäslaista siun päihteiden käyttö oli nyt, sanotaan vaikka puol
- 37 vuotta, ennen kiinni joutumista?
- 38 Vanki: Sillon, silloin se oli aika rajua! Et silloin mä ehdin jo hakeutua tasan puol
- 39 vuotta sitten, niin niihinkä aikoihin mä huomasin, et nyt menee liian kovaa, niin mä
- 40 lähin hakeutuu tonne --- (hoitopaikkaan).
- 41 Haastattelija: Mh.
- 42 Vanki: Sit mä ite aloin tajuumaan sen, et ei täst tuu enää mitään! Mä oisin päässy
- 43 silloin juhannuksen jälkeen sinne, mut tää tapahtu sit vähän enne, viikko ennen
- 44 juhannuksest. Kuus viikko, vähän yli kuus viikkoo kerkesin jonottaan sinne
-
- 45 (hoitopaikkaan).
- 46 Toinen haastattelija: Joo.
- 47 Vanki: Sillon siel kotona ku pyöri... Sillon, kun mä muutin niin ku (paikkakunnan
- 48 nimi), mä tota... mä olin tuol, mikä toi nyt on, --- (hoitopaikan nimi). Ni mä olin
- 49 siellä ja mä aattelin, et en mä nyt (paikkakunnan nimi) viitti saman tien mennä, et
- 50 mähän alan kumminkin vetää taas jotain.
- 51 Haastattelija: Mm.
- 52 Vanki: Sit mä muutin kirjat tonne --- (paikkakunnan nimi) kun sain kämpän, oman
- 53 kämpän sielt. Mut eihän siin montaa kuukautta menny, kun taas tuli, tutustu kaikkiin
- 54 noihin kunnon hörhöihin.
- 55 Haastattelija: Mm.
- 56 Vanki: Vanhoja tuttui on kuitenkin siellä, kenen kans mä olin samas linnas ollu ja
- 57 koulukodeissa ja tälleen. Sit alko taas pyörii liikaa siin nokan ees koko ajan.... Et, ei

- 58 se kyl niin hauskaa oo. Kyllähän mä sit tajusin, et nyt menee liian kovaa taas. Lähin
59 hakeutuu hoitoon, mut vittu jouduin, sain venaa vähän yli kuus viikkoo.
- 60 Haastattelija: Ai jaa.
- 61 Vanki: Sit kun tää tapahtu... Sekopäises olotilas tääki on tehty. Sit ne väittää, et mä
62 oon tajunnu, mitä mä oon tehny!
- 63 Haastattelija: Mistä sää jäit nyt kiinni? Mistä rikoksesta?
- 64 Vanki: Ne syyttää murhasta. Ja mun mielest se on törkee kuolemaan tuottamus.
- 65 Haastattelija: Mm. Mitkä tai minkä päihteen sä koet niin kun tällä hetkellä, et ois
66 siulle pahin ongelma? Tai ei nyt tietysti vankilassa, mut että?
- 67 Vanki: Viina.
- 68 Haastattelija: Viina?
- 69 Vanki: Siis pahin tällä hetkellä.
- 70 Haastattelija: Joo.
- 71 Vanki: Et se on kyl semmonen, et... Tää nyt viimeinen: viina, mut jos siin toi kaikki
72 semmoset... Siihenkin tuli vedettyy taas kaikki, et amfetamiini, pilvi ja viinaa oikeen
73 hullun tavalla. Kyllä siinä menee kaikki muistit ja kaikki muut.
- 74 Haastattelija: Mm.
- 75 Vanki: Siin ei yksinkertaisesti tajuu, mitä tekee. Sitähän pelkäs koko ajan mitä
76 tapahtuu. Kerran se, mä kävin kumminkin kerran viikossa juttelemassa ton
77 (paikkakunnan nimi) päihdetyöntekijän kanssa, niin tota, sehän sano mulle, tai se
78 kerran näki, et mä oli niin hermona, tai silleen, et mul oli pinna tiukalla ja muuta,
79 mä tappelin kaikkien kanssa. Et se oli jo sillon lähettämässä mua sairaalaan. Et se
80 väen väkisin ois työntäny mut hoitoon.
- 81 Haastattelija: Mm.
- 82 Vanki: Et kyl nyt meet sinne asti, et sielt vapautuu se paikka sielt ---(hoitopaikan
83 nimi). Se ois heittäny mut sinne ---mielisairaalaan sillon, heh. Mut mä en lähteny
84 sinne.
- 85 Haastattelija: Sä kuitenkin ite siellä tajusit, sitten että?
- 86 Vanki: Kyllä.
- 87 Haastattelija: Et tarviit apua?
- 88 Vanki: Vähänkin pienet alkoholimäärät, ni kyl sen tajuu, ettei sisuskalut kaikkee
89 kumminkaan kestä, eikä pääkoppa.
- 90 Haastattelija: Niin siul on ollu myös lääkkeitä? Sie mainitsitkin tosta, et sie oot
91 pillereitä?
- 92 Vanki: Joo. Mä oon käyttäny koko ajan niitäkin. Ihan hakenu lääkäreiltä
93 noita...Oksepameja ja sit noit denoksei---. Tai kun mä oon ollu selvinpäin tai sit
94 lopettanu, ni mä oon aina niit vedelly.
- 95 Haastattelija: Joo. Kuis... Ihan useempien vuosien ajan?
- 96 Vanki: Joo.
- 97 Haastattelija: Just. Mites sie nyt ite ajattelet, että? Tietysti siul on nyt pitkä
98 tuomiokin tulossa, mut, että...?
- 99 Vanki: Mä meinaan vetää kunnon kännit, ku täält pääsen! Heh-heh.
- 100 Haastattelija: Meinaat?
- 101 Vanki: Meinaan.
- 102 Haastattelija: No ook sä kuitenkin...?
- 103 Vanki: Tai ainakin yritän. Meinaan ja meinaan... Mist sitä tietää sit, mitä sit tekee.
- 104 Haastattelija: Mm. Mut onk sulla täl hetkellä minkälaisia ajatuksia? Et sie haluaisit
105 pysyä päihdeettömänä kokonaan vai vähentää käyttöä vai?
- 106 Vanki: No siis, mielummin päihdeettömänä! Totta kai! Varsinkin viäl, ku just kuulin
107 tossa pari päivää sitten, et joo poikakin on vierotushoidossa! Heh-heh.

- 108 Haastattelija: Minkäs ikänen poika siul on?
 109 Vanki: Täyttää yheksäntoista.
 110 Haastattelija: Aha.
 111 Vanki: Sen äiti oli vieny sen vierotukseen kans.
 112 Haastattelija: No mites sie sitten, kun sä sanoit, et, kun sä vapaudut, sie vedät pään täyteen, mut sit sie taas sanoit, et sie haluat pysyä päihteettömänä, ni?
 114 Vanki: Siis kun mä en tiä yhtään mitään, koska pääsee pois, ni se nyt on ihan sama, et mitä nyt ajattelee.
 116 Haastattelija: Mm.
 117 Toinen haastattelija: No mitäs sie ajattelet tästä vankilassa olo ajasta nytten, että miten pystyy täällä olemaan päihteettömänä?
 119 Vanki: Täällä?
 120 Toinen haastattelija: Mm. Pystyk sie täällä oleen päihteettömänä?
 121 Vanki: Pystyn.
 122 Toinen haastattelija: Joo.
 123 Vanki: Ei se siit oo kiinni. En oo kertaakaan vetäny tääl ollessa mitään.
 124 Toinen haastattelija: Joo.
 125 Vanki: Enkä meinaa vetää. Mä päätin sillon kun mä tulin tai jäin kiinni ja putkassa ku mä mietiskelin, tällä kertaa mä en vedä mitään. En lähe lomille, enkä lähe karkuun. Koska mä tiedän, et saman tien ku mä pääsen pois, mä oon niin hel-vetin vihanen yhdelle henkilölle, et mä meen ja ammun sen ja tuun takas linnaan! Heh. Mä en oo mitään, mä aattelin, et jos mä vetäisin vielä kännit siinä välissä, niin se vois olla ihan hyvä.. Heh! Mä oon niin helvetin vihanen. Mul on ihan sama onk se nytte vai kahentoista vuoden päästä, mut se ei, se ei... Jos sattumalta kävelee mua vastaan, niin se ei kävele enää sen jälkeen.
 133 Toinen haastattelija: Joo.
 134 Vanki: Näin mä oon ite päättäny. En mä aio tääl mitään ottaa.

Katkelmassa vanki kuvaa omaa päihteiden käyttöönsä ja myös siihen liittyvää elämäntapaa (rivit 1.6, 18.19, 27.29, 32.33). Hänen puhetavastaan myös välittyy olosuhteista syyttämistä (rivit 59, 61.62), vastuun siirtoa ja vähättelyä, muun muassa tilanteessa, jossa hän puhuu tuomiostaan ja vähättelee tekoaan (rivi 64). Vanki puhuu hyvin avoimesti päihteiden käytöstään, mutta kertoessaan käyttämistään eri päihteistä ja käytön haitoista kerronnan sävy on kerskuva (rivit 71.73, 75.80, 82. 84). Hän ei reflektoi kokemaansa, eikä pysähdy pohtimaan ongelmaansa, vaan kuvaa päihteidenkäyttöönsä omasta näkökulmastaan eräänlaisena sankaritarinana. Haastattelijan kysyessä tulevaisuuden suunnitelmista (rivit 97.98), vanki hyvin nopeasti ja ponnekkaasti myös ilmaisee, että aikoo jatkaa päihteiden käyttöönsä (rivit 99, 101, 103). Haastattelijan kysyessä vangin muutosaikomuksia (rivit 104.105) vanki kertoo haluavansa päihteettömyyteen, mutta samalla vaihtaa puheen aihetta kertoakseen, että myös hänen pojallaan on päihdeongelma. Tosin siihenkin hän viittaa ongelmaa vähätelleen, naureskelemalla tilanteelle (rivit 106.107). Haastattelijan reflektoidessa käyttöön liittyvää ristiriitaa: toisaalla vangin halua päihteettömyyteen ja toisaalla halua päihtyä heti vapautumisen jälkeen (rivit 112.113), vanki kieltäytyy ajattelemasta koko asiaa pitäen tulevaisuuden tapahtumia liian kaukaisina tapahtumina, jotta hänen tarvitsisi edes pohtia asiaa (rivi 114.115). Toisen haastattelijan kysyessä vangin senhetkistä päihteiden käytön tarvetta (rivit 117.118, 120), vanki vastaa, että päihteettömyys ei ole hänelle vankilassa ongelma (rivit 121, 123). Katkelman lopussa vanki aloittaa puhumaan omasta päihteettömyyspäätöksestään (rivi 125), mutta ilmaiseekin välissä uhoavasti omia vihan ja koston ajatuksiaan (rivit 127.132). Sitten hän nopeasti myös ohittaa

omat tunnustuksensa palaamalla haastattelun aiheeseen ja aikomukseensa pysyä päihteettömänä (rivi 134).

Haastattelukatkelma kuvastaa hyvin tilannetta, jossa päihteet, rikokset ja myös väkivalta liittyvät vangin elämäntapaan. Vangin päihteidenkäyttöä ja siinä muuttumista ei siten voida tarkastella irrallisena ongelmana hänen elämässään, vaan hänen elämäntilannettaan täytyy lähestyä kokonaisuutena (ks. McMurrin 1996, 211.236). Vankien motivointi onkin erityisen haasteellista, jos päihteet liittyvät näin selkeästi myös muihin sosiaalisiin ongelmiin. Miten reagoida vangin ongelmia vähätteleviin ilmaisuihin tai itselle tai muille haitallisen käyttäytymisen avoimeen kerskuntaan? Tämänkaltainen oikeuttava ja vastuuta siirtävä puhe saattaa herättää haastattelijassa helposti sisäisen arvokonfliktin siitä, että vangin käyttäytyminen ja puhe ei ole sosiaalisesti ja eettisesti hyväksyttävää. Miten haastattelijalla voi viestiä konfrontoimatta, että ei hyväksy vangin tiettyä käyttäytymistä (esimerkiksi väkivaltaa) tai tiettyä puhetapaa siitä (rivit 127.132)? On tärkeää, että vastaavanlaisissa tilanteissa haastattelijalla on riittävät vuorovaikutustaidot kohdata dialogisesti haastattelutilanteessa syntyviä arvokonflikteja myös avoimesti, kuitenkin motivoivan haastattelun hengessä. Näitä tilanteita varten tulisi miettiä käytännön päihdehaastatteluissa ongelmalliseksi koettuja tilanteita, joissa vanki on esimerkiksi osoittanut vastarintaa, syyttänyt muita ihmisiä ja olosuhteita ongelmistaan, vähätellyt ongelmiansa seurauksia, siirtänyt vastuutaan käyttäytymisestään muualle, oikeuttanut tai kerskunut omaa käyttäytymistään. Siten voidaan pohtia myös konkreettisia ilmaisuja, joilla haastattelijalla voi konfrontoimatta reflektoida näitä puhetapoja vangille takaisin tai kiertää ne sivuuttamalla vangin puhetta. (ks. McMurrin 2002, 193.214.)

5.4 Jälkihaastattelut

Kaikki tutkimukseen osallistuneet vangit yhtä lukuun ottamatta suhtautuivat jälkihaastatteluun hyvin myönteisesti ja olivat halukkaita juttelemaan. Yksi vangeista kieltäytyi päihdehaastattelun jälkeen haastattelusta, vaikka oli lupautunut siihen ennen haastattelun aloittamista. Hän oli päihdehaastattelun jälkeen väsynyt ja tuskaisen oloinen, eikä jaksanut enää käsitellä asioita. Keskustelin hänen kanssaan kuitenkin seuraavan istunnon jälkeen myös edellisen haastattelun tunnelmista. Hänen oli vaikea keskittyä kysymyksiini, koska häntä painoivat omaan elämäntilanteeseen liittyvät kysymykset ja ne tekivät hänet levottomaksi. Seuraavasta päihdehaastattelusta hän myös kieltäytyi, koska oli yllättäen mahdollisesti vapautumassa vankilasta ja tämä asia poltteli liikaa mielessä.

Myös toinen haastattelemani vanki oli jälkihaastattelutilanteessa hyvin niukkanainen. Olin kertonut hänelle sen, että tutkimukseni tarkoituksena on arvioida haastattelijoiden vuorovaikutustaitoja ja haastatteluni tarkoituksena oli kysyä hänen ajatuksiaan ja tuntemuksiaan haastattelutilanteen jälkeen. Vaikutti kuitenkin siltä, että hän mielti tarkoin kysymysteni tarkoitusta ja oli hieman varuillaan siitä, että arvioinko myös häntä. Tätä jäätä en osannut keskustelussamme rikkoa ja haastattelutilanne jäi etäiseksi. Hän oli myös päihdehaastattelutilanteessa sanoissaan harkitseva, joten varautuneisuus ei välttämättä kohdistunut tutkimuksen tekoon tai minun tutkijan rooliini.

Vastaavasti kahdessa muussa jälkihaastattelutilanteessa vangit olivat hyvinkin avoimia keskustelemaan kanssani. Pysin kysymyksilläni pitämään keskustelun päihdehaastattelun ja päihteidenkäyttöön liittyvien teemojen ympärillä. Vaikea tilanne kuitenkin syntyi jälkihaastattelutilanteessa, jossa vanki halusi kertoa myös haastatteluun kuulumattomia asioita.

Hän kertoi elämästään tilanteita, joissa hän oli ollut erityisen väkivaltainen ja aiheuttanut kaksi kuoleman tuottamusta. Lisäksi hän kuvasi tappoon johtaneen tapahtumasarjan, josta hän sillä hetkellä istui syytettynä. Hänen kohtaamisensa herätti minussa hyvin ristiriitaisia tunteita. Toisaalta koin, että vangilla oli ollut tarve puhua näistä asioista, hän luotti ja uskoutui minulle vaikeita asioita. Toisaalta tuntui myös siltä, että hän halusi vain kokeilla ja järkyttää minua. En ollut osannut varautua tämän kaltaisiin yllättäviin keskustelun käänteisiin, enkä siten osannut haastattelutilanteessa myöskään reagoida kuulemaani. Tutkimuksen prosessointia nämä jälkikeskustelut vaikeuttivat siten, että oli vaikea kohdata hänet aina uudelleen aineistoa analysoitaessa.

Tutkimukseen osallistuneita haastattelijoina en haastatellut istuntojen jälkeen, mutta olin useiden haastattelujen jälkeen paikan päällä heidän purkaessaan yhdessä haastattelutilannetta. Keskustelimme haastattelun kulusta ja vangin tilanteesta. En kommentoinut vuorovaikutushavaintoja tutkimuksen tässä vaiheessa, vaan annoin henkilökohtaisen palautteen heille kokonaisuudessaan vasta vuorovaikutusanalyysin jälkeen.

6 POHDINTA

Tutkimuksessa on tarkasteltu, missä määrin haastattelijat ovat noudattaneet motivoivan haastattelun mukaisia ilmaisuja, vuorovaikutuksellisia kriteerejä sekä miten käytetty haastattelumenetelmä on heijastunut vangin muutospuheeseen. Tutkimustulosten perusteella yksi haastattelijalla hallitsi motivoivan menetelmän asiantuntijakriteerein, yksi harjoitti vuorovaikutuskriteerien mukaan osin motivoivaa vastaista työskentelymenetelmää ja kolme aktiivihaastattelijaa eivät hallinneet motivoivan haastattelun menetelmiä riittävästi vuorovaikutuskriteerien mukaan.

Tutkittavalla oli haastattelutaidossaan vahvuuksia etenkin yleisarvioinneissa. Kolmella haastattelijalla viidestä oli vuorovaikutuksen yleisarvoissa kriteerien mukaisesti riittävä hallinta. He osasivat viestiä muun muassa hyväksyntää haastateltavaa kohtaan ja olivat ystävällisiä, tasavertaisia sekä aitoja haastattelutilanteessa. Vastaavasti haastattelutaitojen heikkouksia olivat spesifimmät motivoivan haastattelun taidot, kuten reflektioiden ja yhteenvedojen tekeminen sekä vangin muutosuskon vahvistaminen. Varsinaisia motivoivan haastattelun menetelmiä käytettiin jokseenkin sattumanvaraisesti, ei systemaattisena haastattelutyylinä tai -menetelmänä. Tutkimustulokset myös tukivat oletusta siitä, että mitä enemmän haastattelijalla konfrontoi vankia, sitä enemmän tämä vastustaa muutosta sekä haastattelijaa. Vastaavasti motivoivan haastattelun menetelmillä vangin puhe oli muutosmyönteisempää.

Arvioin päihdehaastattelijoiden haastattelutaitoja motivoivan haastattelun vuorovaikutuskriteereihin, koska nämä vuorovaikutuskriteerit ovat toivottavia vuorovaikutustaitoja sekä myös edellytykset motivoivalle työtavalle motivoivan haastattelun tarkoittamassa muodossa (Miller & Rollnick 2002). Mikkelin päihdehaastattelu on kehitetty motivoivan haastattelun pohjalta, joten voidaan pohtia, millaista vastaavuutta päihdehaastatteluilla on tarkoitus saavuttaa. Tutkimustuloksia tuleekin siten peilata Mikkelin vankilan päihdehaastattelukontekstiin.

Tulevaisuudessa tulisi tutkia, missä määrin päihdehaastattelu vastaa motivoivan haastattelun periaatteita, missä määrin sen on tarkoitus vastata motivoivan haastattelun tekniikkaa ja missä

määrin haastattelumenetelmää voidaan soveltaa ilman, että sen motivoiva elementti katoaa. Menetelmää soveltaessa jossain kohtaa tulee vastaan raja siinä, onko käytetty menetelmä enää motivoivaa haastattelua. Tämä raja motivoivan haastattelun ja päihdehaastattelun välillä tulee selkiyttää ennen kaikkea haastattelutyötä tekeville. Motivointityöhön tarvittavat niin sanotut haastattelutaitojen kriteerit tulee olla selkeästi määriteltyjä. Siten myös motivoivan haastattelun koulutuksessa ja konsultaatioissa voidaan tietoisesti tavoitella tiettyjä vuorovaikutustaitoja.

Rinnakkaiskoodaus osoittaa, että puheilmajujen luokittelu ei ole yksiselitteistä, eikä helppoa puheen analyysiä. Jokainen kuulija luo oman merkityskähtyksensä ja tulkintansa kuulemastaan. Varsinaisessa haastattelutilanteessa ei myöskään synny ainoastaan yksiselitteistä, valmiiksi teoriaan luokiteltavaa puhetta, vaan myös monia merkityksiä sisältäviä ilmaisuja, jotka jättävät kuulijalleen tulkinnan varaa. Koodausanalyysin aikana tuntui välillä siltä, ettei tee oikeutta tutkittaville pakottaessaan ilmaisut ahtailta tuntuviin luokkiin, kuten vangin .muutosvastaisuus. tai haastattelijan .kasvattava. toiminta. Tehdessäni koodauksista yhteenvetoja huomasin kuitenkin, että tulokset osoittavat, että haastattelijan vuorovaikutustekniikalla on vaikutusta siihen, miten vanki puhuu muutoksen puolesta tai argumentoi sitä vastaan. Samalla koodaustuloksista voidaan nähdä, vastustaako vanki haastateltavaa. Siten voidaan myös yhdellä tavalla mitata tuleeko vanki kohdatuksi toivotulla tavalla.

Päihdehaastattelujen havainnointi Mikkelin vankilassa antoi hyvän kuvan siitä, miten haastattelut käytännössä toteutetaan. Havainnointi paikan päällä oli kuitenkin psyykkisesti hyvin kuormittavaa. Kuuntelin vaikeita elämäntarinoita ja seurasin kolmen ihmisen reaktioita haastattelun aikana. Tämä terapeutin prosessi ikään kuin siirtyi minuun seurattessani keskustelija passiivisessa roolissa. Tulkintani ja kokemukseni päihdehaastatteluista on siten mahdollisesti ollut erilainen kuin itse haastattelijat tai haastateltavat ovat kokeneet, koska en ole passiivisessa roolissani voinut sanallisesti reagoida kuulemaani. Koin myös, että havainnointijakson aikana heränneet ajatukset ja tunteukset haittasivat vuorovaikutuksen koodaustani, koska myös koodauksia tehdessäni eläydyin haastattelutilanteeseen. Siten havaintoni osaltaan täydensivät koodaustuloksia, koska olin ollut itse paikalla, mutta tunteukseni myös häiritsivät koodausta pyrkiessäni objektiivisuuteen. Vastaavien tutkimusten tekijöille suosittelenkin, että haastattelujen havainnoiteja tulee mahdollisuuksien mukaan tehdä, mutta vuorovaikutuksen koodaukset tulee tehdä haastatteluista, joita itse ei ole paikan päällä havainnoinut.

Motivoivan haastattelun haastattelutekniikkojen lisäksi tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, mitä motivoivan haastattelun .hengellä. tarkoitetaan. Motivoivan haastattelun menetelmillä ja haastattelutekniikalla kuvataan dialogista prosessia, jossa haastattelussa käydyn vuorovaikutuksen positiiviset vaikutukset, kuten uudet ratkaisumahdollisuudet ja voimavarat pyritään siirtämään asiakkaan henkilökohtaisiksi resursseiksi hänen itsemääräämisoikeuttaan kunnioittaen. Siten on myös perusteltua määritellä sekä myös mitata minkälainen haastatteluilmapiiri sekä millaiset vuorovaikutustaidot auttavat ja tukevat asiakasta ja miten vastaavasti estetään hänen aitoa kohtaamistaan.

Motivoivaa haastattelua sekä siihen läheisesti liittyvää muutosvaihemallia on kritisoitu siitä, että ne kuvaavat muutosprosessia, mutta eivät selitä, miksi toinen asiakkaista muuttuu ja toinen ei. Erityisen kiinnostavia motivoinnin kannalta ovat niin sanotut juuttuneet asiakkaat, joiden muuttumattomuutta ei voida enää selittää ambivalenssin käsitteellä, vaan ristiriidan käsittelystä huolimatta he jäävät esiharkintavaiheeseen. Tulevaisuudessa tutkimusta tulisikin tehdä muun muassa sen selvittämiseksi, miksi käyttäytymisen muutos onnistuu ja mitkä tekijät aiheuttavat

retkahduksia tai asiakkaan ongelmaan juuttumista. (Knuutila 2002, 43.44; Miller 1998, 169.170.)

Motivoivaa haastattelua on arvosteltu kriittisesti myös siitä näkökulmasta, että haastattelu olisi ohjaavuutensa vuoksi asiakkaan manipuloimista. Motivoivan haastattelussa onkin ensisijaisen tärkeää haastattelun ilmapiiri, haastattelijan aitous, empaattinen kuuntelu, tasavertaisuus, asiakkaan kunnioitus sekä hyväksyntä. Motivoivan haastattelun ohjaavaa elementtiä ei haastattelussa tule käyttää väärällä tavalla asiakkaan muutokseen .huijaamiseen.. Asiakkaan liian aikainen tai vääränlainen ohjaavuus toimiikin itse asiassa motivoinnin vastaisesti, asiakas vetäytyy ja passivoituu muutoksesta tai puolustaa muuttumattomuuttaan. Motivoivan haastattelun henki on itse asiassa täysin manipuloinnin vastainen. Miller itse (2000b) puhuu asiakkaan välittämisestä ja agape rakkaudesta, joka tarkoittaa asiakkaan kohtaamista aidosti epätsekkäällä ja hyväksyvällä tavalla. Tämä hyväksyntä ja välittäminen on myös yksittäisten haastattelutekniikkojen (kuten reflektion ja vahvistamisen) tarkoitus. (Rollnick, Heather & Bell 1992, 25.37.)

Institutionaalinen vuorovaikutus, kuten Mikkelin päihdehaastattelu on sidottu tiettyyn toiminnalliseen ideologiaan. Rangaistuslaitos, jonka sisällä tehdään kuntouttavaa työtä, on asetelmallisesti osin ristiriitainen. Käytännön asiakastyössä nämä keskenään ristiriitaiset toimintakulttuurit saattavat myös törmätä, joko työntekijän tai vangin kokemusmaailmassa. Kuunteleminen, kohtaaminen ja keskusteleminen kuntouttavina ja hoidollisina toimina eivät perinteisesti kuulu vankilakontekstiin ja myös sen myötä resursseja käytännön työhön on vaikea määrittää. Voidaankin kysyä, millaisin edellytyksin motivoiva päihdehaastattelu toimii vankilakontekstissa ja milloin vastaavasti ei. Yksiselitteistä vastausta tähän ei varmasti ole olemassa, mutta tulee kuitenkin huomioida, että nämä kysymyksenasettelut eivät ole itsestäänselviä. Vaikka vankilaa voidaankin luonnehtia eräänlaisena pienoisyhteiskuntana, jossa ovat osin samat lainalaisuudet kuin siviilimaailmassakin, kaikki asiat eivät kuitenkaan ole ja toimi siellä samalla tavoin. Vangin toiminnallinen vapaus on määritelty tiettyjen rajojen ja sääntöjen sisäpuolelle. Päihteitä on tosin saatavilla niin muurien sisä- kuin ulkopuolellakin. Houkutukset ja mahdollisuudet päihteiden käyttöön ovat siten samat. Resurssit päihdeongelman hoitamiseen eivät kuitenkaan ole vankilan sisä- ja ulkopuolella samat. Henkilökohtaiset resurssit ovat hyvin yksilö- ja tapauskohtaisia. Valinnanvapaus eri hoitomuotoihin on tosin jopa parempi vankilan sisällä kuin sen ulkopuolella, mutta toimintaympäristö on erilainen. Perhe ja ystävät, niin hyvässä kuin pahassa, ovat kuitenkin vankilan ulkopuolella. Vankilan sisällä ollaan siten tämän merkittävän vuorovaikutuskulttuurin ulkopuolella, osa turvassa huonoilta sosiaalisilta vaikutteilta, mutta osa on tahtomattaan erossa myös rakentavan sosiaalisen tuen, kuten perheen tukiverkosta.

Tarve päihteiden käyttöön vankilan sisällä on myös yksilökohtaista. Osa käyttää siviilissä, mutta vankilassa ei. Osalla vangeista tilanne on toisinpäin. Vastaavasti osalla ympäristö ei vaikuta heidän päihteiden käyttöönsä. Päihdehaastatteluissa ongelmallista on se, että senhetkisestä päihteiden käytöstä ei pääsääntöisesti puhuta. Siitä puhumalla aiheuttaa vain ikävyyksiä itselleen ja mahdollisesti myös muille vangeille. Siten senhetkisen sisäisen motivaation tarkasteleminenkin on vaikeaa. Päihdehaastatteluja havainnoidessa tuntui kuin suuri vaaleanpunainen elefantti olisi istunut nurkassa ja seurannut keskustelua. Toisin sanoen tuntui, että kaikki huoneessa olleet tiedostivat, että tuossa se on, siitä tulisi puhua, mutta keskustelussa käyttäydettiin usein ikään kuin ongelmaa ei olisi olemassakaan. Sisäisen motivaation tarkastelun kannalta on kuitenkin hieman ongelmallista, jos päihteiden käytöstä puhutaan vain joko menneessä tai tulevassa ajassa. Motivoivasta haastattelusta häviää yksi keskeisin .terä. ja vaikutin, jonka merkitystä ei tule jättää huomioimatta. Menneestä ja tulevasta puhuminen

etäännyttää kertojan erilaiseen näkökulmaan kuin mitä motivoivassa haastattelussa on tarkoitus. Tarkoitushan on käsitellä juuri senhetkistä, käsillä olevaa ambivalenssia ja muutospuhetta. Tähän ambivalenssin käsittelyyn tai muutospuheeseen ei päästä käsiksi motivoivan haastattelun tarkoittamalla tavalla, jos myös vastuu kerronnallisesti siirretään koskemaan joko mennyttä tai tulevaa. Haastattelutekniikan kehittämisessä tulee tämä vankilakontekstin vaikutus ottaa huomioon, siten että kiinnitettäisiin erityistä huomiota myös vangin senhetkisen sisäisen motivaation kohtaamiseen motivoivassa hengessä sekä muutosmyönteisen ja -vastaisen puheen tunnistamiseen. Oikein toteutettuna nämäkään vankilakontekstin tuomat ongelmat eivät ole este motivoivalle haastattelulle. Haastatteluissa tulee vain kiinnittää huomiota vastuun siirtämiseen ja ongelmien oikeuttamiseen kiertämällä nämä muutosesteet motivoivan haastattelun hengessä.

Tämän vuorovaikutustutkimuksen tarkoituksena on tarjota työvälineitä käytännön asiakastyöhön käsitteitä avaamalla ja eräitä ongelmakohtia osoittamalla. Koodausmenetelmä ei ole nopea, eikä myöskään ainut mahdollisuus arvioida hoidon vaikuttavuutta, mutta perusteellinen tapa analysoida käytännön vuorovaikutuksen ja hoitoidelogian vastaavuutta. Motivoivan haastattelun koodaustulosten avulla haastattelutyötä tekeville voidaan antaa luotettavaa palautetta ja ohjausta. Omassa tutkimuksessani annoin jokaiselle MISC :in mukaan koodatulle viidelle päähaastattelijalle henkilökohtaisen palautteen heidän vuorovaikutustyylistään sekä arvioinnin heidän haastattelutekniikkansa vahvuuksista ja heikkouksista. Palautetilanteessa katsoimme yhdessä osan haastatteluvideosta, jonka jälkeen annoin koodauksen pohjalta suullisen sekä kirjallisen palautteen haastattelun kulusta. Haastateltavat saivat halutessaan itselleen myös litteroidun haastattelun, josta he voivat seurata haastattelun kulkua tarkemmin sekä nähdä, miten heidän ilmaisunsa on koodattu (ks. liite 15).

Tutkimustulokset ja haastattelijoiden kanssa käyty keskustelu osoittivat, että tehty tutkimus tuli tarpeeseen. Osalla haastateltavista koodaustulokset vahvistivat haastattelijoiden omia ennako-odotuksia tiettyjen taitojen puutteista. He olivat itsekkin huomanneet tietyt vuorovaikutustavat itselleen ongelmallisina. Yhdessä pohdimmekin uusia lähestymistapoja ongelmallisten tilanteiden kohtaamiseen käytännön työssä. Dialogisen vuorovaikutusorientaation kautta voi reflektoida myös omia vuorovaikutusmenetelmiä ja kohtaamisen taitoa. Dialoginen lähestymistapa voi omalta osaltaan avata sekä omaa työskentelytapaa että työyhteisön vuorovaikutuskulttuuria avoimempaan suuntaan.

Haastattelun mahdollisia päämääriä asettaessa on hyvä muistaa, että tärkeintä on kuitenkin se, että vanki on osoittanut tiettyä luottamusta ja muutosuskoa haastatteluun tullessaan. Kohtaamisen lähtökohta on juuri sinä siinä ja se matka ja muutos, jonka sinä mahdollisesti haluat elämässäsi tehdä. Keskustelut omista heikkouksista ja ongelmista eivät ole kenellekään helppoja. Vaikeissa elämäntilanteissa, ristiriitaisissa tunteissa ja ajatuksissa ei ole myöskään helppoa luottaa omaa elämäänsä muiden käsiteltäväksi. Päihdehaastatteluja toteuttavat työntekijät ja ennen kaikkea haastatteluihin tulevat vangit osoittavat keskustelussaan luottamusta muutosmahdollisuutta ja myös toisiaan kohtaan. Haastattelijat eivät voi ratkaista ongelmia vangin puolesta, mutta he voivat auttaa vankia ajattelemaan, tuntemaan ja uskomaan, että hän voi sen tehdä.

7 KEHITTÄMISEHDOTUKSIA

Olen koonnut raportin tähän osaan tutkimuksen aikana keräämiäni havaintoja ja tehnyt muutamia käytännön kehittämisehdotuksia niiden pohjalta. Tutkimustulosten mukaan päihdetyöntekijät tarvitsevat kertausta ja lisäkoulutusta motivoivan haastattelun menetelmien ja taitojen perusteissa, muun muassa: avointen kysymysten tekemiseen, vangin puheen heijastamiseen eli reflektointiin, vangin muutokseen vahvistamisessa ja tukemisessa sekä yhteenvedojen tekemiseen vangin puheesta. Lisäksi tulisi kiinnittää erityishuomiota haastattelutapoihin, joilla vangin vastarintaa, muiden ihmisten ja olosuhteiden syytelyä, käytön oikeuttamista ja kerskuntaa, voidaan kiertää ja vastaavasti, miten houkutellessa muutospuhetta esiin vangista. (Miller & Rollnick 2002; Walters 1994, 51.71.)

Haastatteluihin tulee varata riittävästi aikaa sekä haastattelun valmistelua että purkua varten, kuten myös Niina Väkeväinen (2001) omassa tutkimuksessaan totesi. Haastatteluissa ilmeni usein tietynlainen suunnittelemattomuus ja niissä oli kiireen tuntu. Haastattelutilaan saavuttiin muiden työtehtävien keskeltä ja sovittiin toisen päihdetyöntekijän kanssa keskustelun kulusta, sekä mahdollisista tehtävistä, joita vanki tekisi keskustelun avaamiseksi. Suunnittelemattomuus johtui usein muiden töiden kasaantumisesta. Haastattelu-aika suunniteltuihin ja purkuineen vie puolitoista . kaksi tuntia muusta työajasta. Työrauhan takaamiseksi olisi tärkeää, että tuon ajan voisi ottaa siten, että haastattelutyö ei kuormittaisi muita työtehtäviä. (ks. Riittinen 2001/2002, 167.168.)

Haastatelllessani vankeja istunnon päätteeksi muutama totesi, että haastattelutilanne oli samankaltainen kuin aikaisemmissa kuntoutuspaikoissa ja näissä yhteyksissä he olivat käsitelleet päihdehistoriaansa useita kertoja läpi. Päihdehaastattelussa tarvittava tilannekartoitus ja päihdehistorian käyttöhistoria olisikin hyvä tehdä ennen haastattelua paperille kyselynä tai niin sanottuna elämänkaaritehtävänä, jolloin ensimmäiselläkin haastattelukerralla päästäisiin keskustelemaan vangin senhetkisestä sisäisestä motivaatiosta (ks. Riittinen 2001/2002, 38).

Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta aikatauluja ei sovittu etukäteen, jolloin vanki jäi ikään kuin tyhjän päälle. Vankien liikkuvuuden takia tämä on hyvin ymmärrettävää, mutta mahdollisuuksien puitteissa tulisi tehdä haastatteluistakin hoitosuunnitelma. Suunnittelemattomuus saattaa heikentää vangin muutokseen sitoutumista, jos keskustelut tapahtuvat vangille sattumanvaraisesti. Tutkitusti niin sanotun jonotuslistalla olon aikana tapahtuu hyvin vähän tai ei lainkaan muutosta (Miller & Rollnick 2002, 8; Miller 1998, 165). Toisin sanoen, jos vanki ei tiedä, että hän on viikon päästä tulossa seuraavaan päihdehaastatteluun, hän jää odottamaan seuraavaa yhteydenottoa ja luultavammin jättää myös työstämättä ongelmiaan. Aikatauluista sopimalla ja kiinni pitämällä sovitaan yhteinen ajanjakso, jolloin ongelmiin paneudutaan (ks. Riittinen 2001/2002, 70). On kenties kohtuutonta odottaa, että vanki asennoituu omien ongelmiansa kohtaamiseen vain päivän tai muutaman tunnin odotusajalla tai vailla minkäänlaista henkistä valmistautumista.

Yksi vanki ilmoitti heti päihdehaastattelun alussa, että toisena haastattelijana toiminut vartija häiritsi häntä vartijan valvontahenkilökunnan roolin takia. Jälkihaastattelussa hän toi vielä ilmi, että hänen ja haastateltavan välinen henkilökemia aikaisemmista yhteyksistä ei hänen kokemuksensa mukaan toiminut ja hänen oli vaikea arvostaa kyseistä työntekijää. Tästä ei kuitenkaan muodostunut este haastattelun toteutumiselle, vartijan selvittäessä vangille virkaan kuuluvat velvoitteet puuttua asioihin, jos keskustelussa ilmenisi valvontaan liittyviä ongelmia. Seuraavassa haastattelussa vartija myös vaihdettiin toiseen haastattelijaan. Vaikka yleensä

vartijan läsnäolo ei ole vangille ongelma, tulisi haastattelua sovittaessa vangilta kysyä, ettei häntä häiritse, jos toinen haastatteliijoista on valvontahenkilökunnasta. (ks. Riittinen 2001/2002, 20.21).

Olisi hyvä, että päihdehaastatteluja tekevät muodostaisivat vakituisen työparin. Näin tottuisi toisen haastattelutyöyliin ja oppisi luottamaan toisiinsa. Satunnaisissa työparisuhteissa on vaikea antaa toiselle henkilökohtaista palautetta ja tarvittaessa myös rakentavaa kritiikkiä. Eräs tähän liittyvä tapahtuma oli haastattelussa, jossa toinen haastatteliijoista lopuksi päätti, että haastatteluja ei enää jatketa. Toisen haastattelijan on hyvin vaikea olla loukkaantumatta tällaisesta työskentelytavasta, ja vaikea antaa suoraa palautetta työparilleen. Parityöskentelyn yksi tarkoitushan on, että haastattelijat tukisivat ja täydentäisivät toisiaan haastattelutilanteessa, sekä antaisivat toisilleen palautetta haastattelun kulusta. Yksi esille noussut kysymys siis on, miten työskennellä parin kanssa, joka ei noudata motivoivia periaatteita. Ja miten vastaavasti voisi muodostaa persoonallisuuksiltaan ja työtavoiltaan toimivia ja luottamuksellisia haastattelupareja. (Riittinen 2001/2002.)

Päihdetyöntekijöiden kanssa keskustellessani olin havaitsevani motivaation omaan työhön olevan välillä kateissa. Moni viesti hienovaraista turhautumista: .Voihan sitä yrittää., .moni tulee pian kuitenkin takaisin. ja .siviilissä on niin eri kuviot.. Myös haastattelujen jälkeen keskusteltiin varsin usein siitä, oliko vanki motivoitunut, ja jos oli, miten vilpitön hän mahtoi olla. Tuntui siltä, että odotukset vankien sisäisestä motivoituneisuudesta olivat korkealla ja tätä sisäistä motivaatiota yritettiin mitailla. Näissä olosuhteissa konkretisoitui tiettyjä tausta-ajatuksia ja uskomuksia. Sisäisen motivaation ollessa vangilla heikkoa ja muutostoiveiden tuntuessa haastattelijasta epärealistisilta tuntui vaikealta uskoa oman työn vaikuttavuuteen. On tärkeää, että näitä ajatuksia voi myös pohtia ääneen työkavereiden kanssa ja miettiä työn mielekkyyttä. Motivointityössä tärkeintä on kuitenkin työntekijän usko oman työnsä vaikuttavuuteen, sekä usko myös vangin mahdollisuuksiin muuttua. Jos on vaikea uskoa vangin muutosmahdollisuuksiin, niin on hyvin vaikea viestiä hänelle luottamusta ja rohkaisua. (Miller 1998, 165.)

Suurin osa vangeista koki, että keskustelu sinänsä jonkun kanssa helpotti oloa ja oli tärkeää, että joku jaksoi kuunnella. Yksi vangeista kuitenkin kysyi minulta, että miksi näitä haastatteluja järjestetään, kun keskustelu ei edennytkään hänen toivomallaan tavalla, eivätkä hänen tulevaisuuden suunnitelmansa selkiintyneet. Hänen ajatuksensa kuvastivat minusta haastattelun jälkeistä tilannetta, jossa ristiriitaisiin ajatuksiin ei haastattelussa löydetty yhteistä kieltä ja niin epävarmuuden tunteet nousivat hänellä pintaan tulevaisuutta pohtiessa. Näitäkin ristiriitaisia tunteita haastattelijan olisi hyvä käsitellä auki silloin kun ne nousevat esiin haastattelutilanteessa. Tulevaisuudesta keskusteltaessa haastatteliija voisi reflektoida vangin puhetta ja tukea häntä tulevaisuuden suunnittelussa esimerkiksi: .Sinua tuntuu huolettavan tulevaisuus.. Haastatteluissa ei tule jossitella liikaa tulevaisuudesta ja ajankohdista, jotka voivat olla vuosienkin päässä, mutta silti tulisi kohdata vangin huolen aiheet aidosti ja välittävästi. Tulevaisuuden pelkojen kautta saatetaan epäsuorasti heijastaa myös senhetkistä jaksamisen ja pystymisen epävarmuutta. Näitä pelkoja ja epävarmuuksia jakamalla ja kohtaamalla haastatteliija tukee vangin pystyvydentunnetta ja rakentaa myös haastattelutilanteeseen keskinäistä luottamusta.

Vuorovaikutuskoodausta tehdessäni huomasin, että suurin osa ilmaisuista viittasi menneisiin kokemuksiin eikä senhetkiseen tilanteeseen tai siinä muuttumiseen. Ongelmia käsiteltiin menneessä muodossa ja huolia tulevaisuudessa. Tarkoitukseni oli käyttää asiakkaan vuorovaikutuksen koodauksessa sen päivitettyä versiota, jonka olin kääntänyt ohjeistuksineen

koodausta varten, mutta se osoittautui toimimattomaksi liiallisen tulkinnanvaraisuuden vuoksi (ks. Miller, Moyers, Ernst & Amrhein 2003.) Uudessa versiossa asiakkaan motivaation astetta mitataan suhteessa tavoitteena olevaan käyttäytymisen muutokseen. Tutkimuksen päihdehaastatteluihin osallistuneet vangit olivat vasta esiharkinta- tai harkintavaiheessa käyttäytymisen muutoksen suhteen, eikä selkeitä tavoitteita itselleen asettanut yksikään tutkittavista. Pääsääntöisesti vangit tunnistivat päihdeongelman tai olivat ristiriitaisia ongelman suhteen, mutta eivät vielä olleet muutosprosessissaan valmistelu- tai päätöksentekovaiheessa. Ongelman tunnistaminenhan ei vielä tarkoita, että haluaisi ryhtyä konkreettisiin toimiin sen ratkaisemiseksi. (Miller, Moyers, Ernst & Amrhein 2003.) Tulevaisuudessa päihdehaastattelun kehittämistyössä tulisikin kiinnittää erityistä huomiota siihen, miten muutospuhetta ja konkreettisia muutostavoitteita voitaisiin haastatteluissa ottaa vielä paremmin esille motivoivan haastattelun hengessä. (Riittinen 2001/2002, 52.61.)

Päihdehaastatteluja havainnoidessa ja koodatessa laitoin merkille, että tunteita ei haastattelussa käytännössä kohdattu eikä käsitelty, vaikka esille tulleet asiat ja tuntemukset olivat usein käsin kosketeltavan vaikeita. Elämäntapahtumia, kokemuksia ja kriisejä katseltiin yhdessä ikään kuin sivusta, vieraan ja poissaolevan ulkopuolisen elämää. Vaikka päihdehaastattelun tarkoituksena ei olekaan .terapoida. asiakasta ja hänen tunteitaan, silti esille nousseisiin huoliin ja pelkoihin voidaan ottaa rohkeasti kantaa ja siten sallia tunteista puhuminen. Riittävän empatian ja ymmärryksen välittämiseksi olisi tärkeää kohdata perustunteita iloa, surua, epävarmuutta ja pelkoa vaikeiden kysymysten keskellä. Kuulluksi ja ymmärretyksi sekä hyväksytyksi tuleminen tunteet syntyvät usein hyvinkin pienistä ilmeistä ja eleistä, joita peilaamme toisen käyttäytymisessä. (Ackerman & Hilsenroth, 2003.)

Päihteiden käytön hyötyjä ja haittoja käsitellessä haastattelijan tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen tapaan, jolla hän reagoi vangin muutosmyönteiseen ja muutosvastaiseen puheeseen. Osa haastatteliijoista käsiteli vangin ambivalenssia konfontoivasti ja kasvattavasti ikään kuin pyrkien lisäämään vangin epämiellyttävyyden tunteita omaa päihteiden käyttöään kohtaan. Motivoivan haastattelun tarkoitus on herättää tyytymättömyyden tunteita omaa käyttäytymistä kohtaan, mutta lisäksi tämä ahdistuneisuuden tunnetta tulisi ohjata siten, että vanki voisi haastattelijan avulla käsitellä ristiriitaa, löytää itsestään muutosvoimavaroja ja siten kääntää ristiriidan omaksi muutosvoimavarakseen (ks. Miller & Rollnick 2002, 36.42, 65.84; Riittinen 2001/2002, 8.). Jos vangin ongelmia kohdataan vastakkainasettelun kautta ja siten lisätään hänen ristiriitaan liittyvää ahdistuneisuuttaan, mutta hänen vaikutususkooaan ja pystyvyyden tunnettaan ei riittävästi tueta, hän saattaa lähteä haastattelutilanteesta huomattavasti nopeammin muutosedellytyksin kuin sinne tullessaan. Onkin tärkeää pitää keskustelussa riittävä tasapaino ristiriidan herättämisen ja vangin muutosuskon tukemisen välillä. (ks. Miller & Rollnick 2002).

Erilaiset filosofiat, teorit ja menetelmät ovat käytännön työssä toisarvoisessa asemassa suhteessa toisen ihmisen kohtaamiseen ja ymmärtämiseen. Työntekijän aitous, empaattisuus, hyväksyntä ja keskustelun dialogisuus pyrkivät käsitteinä kuvaamaan ideaalisia vuorovaikutustaitoja ja tilanteita. Auttamistyössä ymmärtäjän tehtävä ei kuitenkaan ole näin yksiselitteinen tai helppo. Empaattisuus, ymmärtäminen ja dialogiset vuorovaikutustaidot eivät ole niin sanottuja vuorovaikutuksen taikatemppeja, joita käyttämällä päihdehaastattelu yksiselitteisesti .toimisi. vangissa toivotulla tavalla. Vuorovaikutus on kuitenkin aina kaikkien siihen osallistuneiden välinen .kauppa., joten myös vangin tulee antaa dialogille oikeutus ja lupa (ks. Mönkkönen 2002, 13, 34, 58). Motivoivan haastattelun periaatteiden mukaan haastatteliija tarjoaa vangille mahdollisuuden dialogiin, jossa hänen ongelmiaan voidaan yhdessä käsitellä. Jos vanki tasavertaisesta keskustelusta huolimatta ei haluakaan muutosta, on se hänen henkilökohtainen valintansa.

Haastattelutilanne vangin kanssa on ajallisesti melko lyhyt, mutta dialogi ja työ ei lopu päihdehaastattelun päättyessä. Haastattelun jälkeen haastattelijat työstävät käytyä keskustelua yksin ja työparin kanssa. Kaikkea haastattelutilanteen herättämiä tunteita ei varmasti pysty edes pukemaan sanoiksi. Miten käsitellä näitä haastattelutilanteen herättämiä vaikeita tunteita, ongelman ympärillä pyöriviä ajatuksia ja keskustelussa syntyneitä arvokonflikteja? Keskustellessani päihdetyöntekijän kanssa yksi heistä sanoi: .Kyllä sitä varmaan on niin sanotusti kovettunut ja tullut vähän kyynisemmäksi, kun on kuunnellut kaikkia näitä juttuja.. Tiettyä kovanahkaisuutta kuntoutustyössä kyllä tarvitaan, mutta on tärkeää, ettei yksittäinen työntekijä joutuisi tekemään liian suuria henkilökohtaisia kompromisseja työssä jaksakseen. Vuorovaikutustyötä tehdään kuitenkin työntekijän omalla elämäkokemuksella ja persoonalla, ja siten on hyvin tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että heillä on myös riittävästi resursseja työssä jaksamiseen. Koulutuksessa ja ohjauksessa työntekijöiden käytännön kokemukset ja osaaminen tulee myös ottaa huomioon siten, että he myös itse pääsevät vaikuttamaan oman työnsä kehittämiseen. (Ahonen 1992, 70.80.)

Haastattelujen jälkeiseen keskusteluun tuleekin varata riittävästi aikaa, jotta haastattelussa nousseet ajatukset ja tunteet sekä mahdollisesti vaikeat asiat saadaan heti käsiteltyä. Päihdetyöntekijöillä tulisi olla myös mahdollisuus tarvittaessa henkilökohtaiseen työnohjaukseen. Laadulliseen päihdekuntoutukseen panostettaessa on tärkeää panostaa olemassa olevien voimavarojen eli työntekijöiden tukemiseen ja jaksamiseen, jotta ennaltaehkäistään uupumista ja sairastumista sekä työn liiallisesta kuormituksesta johtuvia työpaikanvaihtoja. (Ely 1991, 107.136; Inkinen ym. 2000, 225.227; Riittinen 2001/2002.) Vankeinhoidon tutkijat tulisi jatkossa myös huomioida siten, että heillä olisi tarvittaessa mahdollisuus keskustella henkilökohtaisista kokemuksistaan työnohjauksessa.

Jälkikeskusteluissa haastattelijat keskittyivät paljon siihen, mikä oli vangin ongelma ja sisäinen este muutokselle, sen sijaan, että olisi pohdittu, mitä positiivista haastattelussa tapahtui ja mitä hyvää voisi vangin muutostavoitteissa vahvistaa ja seuraavalla haastattelukerralla nostaa esiin. Liiallinen asiakaskeskeisyys ja vangin ongelmiin keskittyminen saattaa johtaa ajatukselliseen umpikujaan, jossa voi olla vaikeaa löytää uusia ratkaisumahdollisuuksia. Siksi ajattelu- ja työtapaa tulisi kehittää dialogiseen ja vuorovaikutukselliseen suuntaan.

Oman työotteen reflektointi on edellytys työssä kehittymiselle ja tätä reflektointia voi tehdä esimerkiksi työparin kanssa pohtien omien vuorovaikutustaitojen lisäksi esimerkiksi: autoiko käyty keskustelu vankia pohtimaan tarkemmin suhdettaan päihteisiin ja kiinnostuiko vanki keskustelun pohjalta hakeutumaan hoitoon? Eräs haastattelihoita totesi haastattelun jälkeen: .Kylläpä oli hankala haastattelu!.. Mielestäni tämä kuvastaa rakentavaa ajattelutapaa. Haastattelihoita pohtii sitä, miten keskustelu ja siten myös haastattelusuhte oli ollut hankala. Katseen kiinnittämällä vuorovaikutukseen voi pohtia niitä asioita, joita itse voi seuraavassa haastattelussa tehdä toisella tavalla.

Päihdehaastatteluissa käytettiin asiantuntijakeskeistä, asiakaskeskeistä sekä dialogista vuorovaikutusorientaatiota. Yksi haastattelihoita harjoitti motivoivan haastattelun vuorovaikutuskriteerien menetelmää ja dialogista vuorovaikutustyyliä. Yksi haastattelihoita käytti asiantuntijavaltaa konfrontoimalla vangin ongelmia. Loput tutkimukseen osallistuneista viidestä haastattelijasta käyttivät pääsääntöisesti asiakaskeskeistä vuorovaikutustapaa. Sekä asiantuntija että asiakaskeskeisen vuorovaikutuksen ongelma kyseisissä päihdehaastatteluissa on, että keskustelussa ei reflektoida ambivalenssia eikä myöskään pyritä vahvistamaan vangin muutospuhetta, jolloin haastatteluista puuttuu sen motivoiva elementti, muutokseen tähtäävä

ohjaavuus. Tulevaisuudessa tulee miettiä, millä keinoin työskentelyotetta voitaisiin kehittää dialogisempaan ja motivoivampaan suuntaan.

Motivoivan haastattelun omaksumisessa on tärkeää saada henkilökohtaista palautetta ja ohjausta oman haastattelutavan kehittämiseksi. Vaikka motivoiva haastattelu vaikuttaa hyvin yksinkertaiselta ja helpolta menetelmältä, on sen kokonaisvaltainen omaksuminen ja sisäistäminen osoittautunut myös tutkimuksissa yllättävän vaikeaksi. Millerin ja Mountin (2001) tutkimuksessa selvitettiin, miten viikonlopun aikana annettu motivoivan haastattelun koulutus vaikutti osallistujien haastattelutaitoihin. Tutkimustuloksista selvisi, että osallistujat itse arvioivat haastattelutaitonsa paremmiksi kuin ne todellisuudessa MISC: in avulla mitattuina olivat. Asiakkaiden muutospuheiden koodaustulos ei myöskään viitannut tulevaan käyttäytymismuutokseen, joten haastattelut eivät olleet asiakkaan motivoinnin kannalta erityisen tuloksellisia. Heidän tutkimustuloksien mukaan yhden viikonlopun motivoivan haastattelun koulutuksessa ei vielä saavuteta sellaisia käytännön taitoja, jotka vaikuttaisivat ratkaisevalla tavalla asiakkaaseen. Motivoivan haastattelun koulutuksessa tulee ottaa huomioon myös eri ammatteihin sisältyvät vuorovaikutusmenetelmät, jotka ovat ristiriidassa motivoivan haastattelun menetelmien kanssa. Työnohjauksen avulla nämä ammatti-taudit voidaan niin sanotusti poisoppia, jotta ne eivät huomaamatta sekoitu haastattelijan käyttämään motivoivaan haastattelumenetelmään konfrontoivana haastattelutyylinä. Opittuja haastattelutaitoja voidaan parhaiten ylläpitää ja kehittää henkilökohtaisen palautteen ja työnohjauksen sekä tarpeen mukaisen lisäkoulutuksen avulla.

Vangin päihteiden käytön taustalta löytyy varsin usein hoitamattomia mielenterveysongelmia. Vastaavasti runsas päihteiden käyttö myös laukaisee mielenterveyshäiriöitä ja mielisairauksia, kuten erilaisia ahdistuneisuushäiriöitä ja masennusta. Päihteistä koetun mielihyvän ja vieroitusoireiden korjaamisen lisäksi päihteitä käytetäänkin siten myös niin sanottuina mielialalääkkeinä eli itsehoitona psyykkisiin oireisiin. Päihdehaastatteluun tulevilla vangeilla saattaakin olla hyvin vaikean ja pitkäaikaisen päihdeongelman lisäksi myös eriasteisia mielenterveysongelmia. Motivoivissa päihdehaastattelussa tulisikin jatkossa kiinnittää erityistä huomiota kaksoisdiagnostisten vankien hoitoon ohjaukseen. Jos päihteiden käyttöön liittyvää mielenterveysongelmaa ei hoideta, on hyvin todennäköistä, että vanki ei myöskään pysty sitoutumaan omiin muutostavoitteisiinsa tai samaansa päihdehoitoon. (Miller & Rollnick 2002, 362.376; Sannemann 2004, 23.24.)

Motivoivan päihdehaastattelun ja muun vankiloiden sisäisen kuntoutustoiminnan tulee toimia mahdollisimman yhtenäisenä toimintakulttuurina. Päihteistä eroon pyrkivän yksittäisen vangin näkökulmasta katsoen on erityisen tärkeää, että hänellä on riittävät toiminnalliset resurssit pyrkiä päihdeettömyyteen siten, ettei muu toimintakulttuuri ole hänen muutoksensa esteenä. Toisin sanoen, koska vangin toimintaympäristö on rajattu, eikä hän voi itse sitä valita, tulee tämän ympäristön mahdollisuuksien mukaan myös tukea vangin muutostavoitteita. Mikkelin vankilassa on tähän mielestäni osattu kiinnittää huomiota päihdetyön moniammatillisuuden ja koulutuksen kautta. On tärkeää, että eri toimintaideologiat kirjoitetaan auki ja niiden käytännön toimivuutta suhteessa koko toimintaympäristöön ja työyhteisöön myös säännöllisesti tarkistetaan. Koko työyhteisön tulee olla avoimessa vuorovaikutuksessa keskenään siten, että kaikkia osapuolia kuunnellaan ja erilaisetkin näkökulmat voivat keskustelussa kohdata toisensa rakentavassa hengessä.

Olen tutkimuksessani tarkastellut vuorovaikutuskäytäntöjä ja analysoinut niissä käytettyjä haastattelumenetelmiä. Aineiston käsittely koodeina ja numeroina sai minut miettimään sitä mikä vuorovaikutuksessa on koodien, numeroiden, taulukoiden, teorioiden ja menetelmien

takana .oikeasti. tärkeää. Tutkimukseni aikana kohdatuissa vangissa ja päihdeongelmaisessa, vieraalta tuntuvassa toisessa löysin myös inhimillisesti jaetun kokemuksen meistä tavoittelemassa parempaa elämää, ja joskus myös taivaita.

Katkelma jälkihaastattelusta 1.1/24.10.2002:

Vanki: Tällä hetkellä tuntuu, et päihteis ei oo muuta ku niit hyvii puolii, mut et se puoli et mun terveys ei kestä, et mie saatan joutuu oleen mielisairaalassa loppuikäni, ni se painaa aika paljon siinä vaakakupissa.

Haastattelija: Mut et sul on periaatteessa positiivinen suhtautuminen päihteisiin?

Vanki: Oon! En tiedä niin positiivinen, se aina vaihtelee se mieliala. Jos se ois oikeen positiivinen niin vetäisin tällä hetkelläkin!

Haastattelija: Oot pysynyt sille?

Vanki: Oon. Sen kun tiedostaa, et pää ei kestä, ni se ei kestä! Ihan turha ruveta leikkimään...

Haastattelija: Mut sä toivoisit, et se pää kestäis, niinkö?

Vanki: Ehkä! Sitä ku on narkkari, ni sitä tulee niitä... Sitä voi kuivana narkata vaikka loppuelämänsä.

Haastattelija: Mitä sä eniten kaipaat siinä?

Vanki: En mie tiä. Ehkä siin... pysyy murheet kaukana ja velat muuttuu saataviks. Se on sellanen korvike.

Kokemus ja päihtynyt tunne siitä, että velat muuttuvat saataviksi, on varmasti ihmeellinen. Mietin sitä, miten vaikeaa voi olla luopua vastaanlaisesta kokemuksellisesta paikasta, kun sen kerran on löytänyt ja tietää, miten helpon matkan päässä tuo kokemus, paikka ja tila on saavutettavissa, jossa murheet ovat hetken kaukana. Entä millainen tunne, unelma tai kokemus tarvitaan vastapainoksi, että tuo matka ei enää tuntuisikaan niin merkitykselliseltä.

Toivon, että tutkimus on palvellut ennen kaikkea käytännön työn tekijöitä, jotka laittoivat itsensä arvioinnille alttiiksi. Toivon, että tutkimus omalta osaltaan auttaa ennen kaikkea päihdeongelmaisia vankeja ja luo työntekijöille uskoa tärkeään ja haasteelliseen työhönsä. Riippuvuudesta maksettu velka voi muuttua elämän saatavaksi.

LÄHTEET

- Ackerman, Steven, J. & Hilsenroth, Mark, J. 2003. A review of therapist characteristics and techniques positively impacting the therapeutic alliance. *Clinical Psychology Review* 23. 1-33.
- Ackerman, Steven, J. & Hilsenroth, Mark, J. 2001. A review of therapist characteristics and techniques negatively impacting the therapeutic alliance. *Psychotherapy*. Vol. 38. Number 2.
- Ahonen, Heidi 1992. Vuorovaikutus auttamisen välineenä. Tampere: Kirjayhtymä. 70.80.
- Berger, Peter, L. & Luckmann, Thomas 2002. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Alkuperäisteos 1966. 3.painos. Suomentanut Vesa Raiskila. Yliopistopaino. Helsinki: Gaudeamus. 29.57, 65.81.
- Buber, Martin 1999. Minä ja sinä. Suomentanut Jukka Pietilä. Alkuteos 1923. Juva: WSOY.
- Deci, Edward, L. & Ryan, Richard, M. 1985. Intrinsic motivation and self-determination in human behaviour. New York: Plenum Press. 3, 26.40.
- Downie, R. S. & Telfer, Elizabeth 1980. Caring and curing. A philosophy of medicine and social work. Cambridge: Methuen & Co.
- Ely, Margot & Anzul, Margaret & Friedman, Teri & Garner, Diane & McCormack Steinmetz, Ann 1991. Doing Qualitative Research: Circles within Circles. London: The Falmer Press. 107.136.
- Engeström, Ritva 1999. Toiminnan moniäänisyys. Tutkimus lääkärinvastaanottojen keskusteluista. Helsinki: Helsinki University Press. 64.73.
- Eskola, Antti 1987. Persoonallisuustyypeistä elämäntapaan. Persoonallisuuden tutkimuksen metodologisia opetuksia. Juva: WSOY. 60.73, 89.94.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere: Gummerus. 90.111.
- Faulkner, Ann & Maguire, Peter 1999. Vuorovaikutustaidot potilastyössä. Syöpäpotilaan ja hänen omaisensa kohtaaminen. Suomentanut: Eriksson Eija-Liisa. Alkuteos 1994. Hämeenlinna: Duodecim.
- Festinger, Leon 1957. A Theory of Cognitive Dissonance. Stanford: Stanford University Press.
- Goleman, Daniel 1997. Tunneäly. Lahjakkuuden koko kuva. Suomentanut: Jaakko Kankaanpää. Keuruu: Otava.

Grönfors, Martti 1982. Kvalitatiiviset kenttätöyömenetelmät. Juva: WSOY. 77.80, 82, 98.99, 174.179.

Haakana, Markku 2001. Lääkäri, potilas ja nauru. Teoksessa: Marja-Leena Sorjonen, Anssi Peräkylä & Kari Eskola (toim.): Keskustelu lääkärin vastaanotolla. Jyväskylä: Vastapaino. 135.160.

Halonen, Mia 2002. Kertominen terapian välineenä. Tutkimus vuorovaikutuksesta myllyhoidon ryhmäterapiassa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 899: Helsinki. 37.82.

Helkama, Klaus, Myllyniemi, Rauni & Liebkind, Karmela 1998. Johdatus sosiaalipsykologiaan. Helsinki: Edita. 11.19, 69.76, 92.95, 147.163.

Hankamäki, Jukka 2003. Dialoginen filosofia. Teoria, metodi ja politiikka. Helsinki: Yliopistopaino. 11, 25, 30.33, 37.39, 60.65.

Jaatinen, Jaana 1996. Terapeuttinen keskustelutodellisuus. Diskurssianalyttinen tutkimus alkoholiongelmien sosiaaliterapeuttisesta hoidosta. STAKES. Tutkimuksia 72: Helsinki. 237.

246.

Jokinen, Arja & Eero Suoninen (toim.) 2000. Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Jyväskylä: Vastapaino. 16.18, 110, 118, 120.

Järvinen, Saija & Kuivajärvi, Kirsti & Suomela, Maarit 2001. Vankiloiden toimintaohjelmien hyväksymismenettely. Rikosseuraamusvirasto.

Kalliopuska, Mirja 1995. Sosiaaliset taidot. Helsinki: Edita.

Knuutila, Vesa 2002. Muutos on välttämätön. Filosofinen ja empiirinen lähestymistapa päihdeongelmaisen ihmisen muutosvalmiuteen. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Pro gradu -tutkielma. 43.44.
<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00174.pdf> 24.2.2004

Koski-Jännes, Anja & Mäki, Jukka & Jungner, Marketta 2003. From deprivation of freedom to rehabilitation. Changing the treatment of substance abusers in the Finnish prison system. Abstract from lecture in Heidelberg. 1.2, 4.6.

Koski-Jännes, Anja & Hänninen, Vilma 1998. Dialogiset prosessit ja riippuvuudesta vapautuminen. Teoksessa: Anja Riitta Lahikainen & Anna-Maija Pirttilä-Backman: Sosiaalinen vuorovaikutus. Keuruu: Otava. 175.187.

Koski-Jännes, A., Jussila, A. & Hänninen, V. 1998. Miten riippuvuus voitetaan. Keuruu: Otava. 24.29, 35, 49, 166.167.

Koski-Jännes, Anja 1995. Huppu silmiltä. Katsaus vankien päihteiden käytön vähentämismenetelmiin ja niiden tuloksellisuuteen. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 1/1995. Helsinki.

3, 5.17, 21, 95.104.

Kriminaalihuollon ja vankeinhoidon vuosikertomus 1993. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 1/1993. Helsinki.

Kriminaalihuollon ja vankeinhoidon vuosikertomus 2002. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 1/2002. Helsinki.

Lahti, Jari 2001. Miksi joisin vähemmän. Motivaatiota edistävä terapia (MET) alkoholiingelman hoidossa. Kognitiivisen psykoterapian ylempään erityistason koulutuksen 1998.2001 lopputyö. 8.9.

Laine, Matti 2002. Kuntoutus vankilan tehtävänä. Teoksessa Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Helsinki: Tietosanoma Oy. 123.136.

Lehtovuori, Pirjo 2004. Millainen on hyvä terapeutti? Psykologi 1. 9.10.

Lipponen, Kristiina 1998. Yhteistyön luominen asiakastyössä. Teoksessa Antti Mattila (toim.). Voimavarat, ratkaisut ja tarinat. Kuntoutussäätiö. Helsinki: Yliopistopaino. 40.55.

McMurran, Mary (edit.) 2002. Motivating offenders to change. A guide to Enhancing Engagement in Therapy. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd. 15.28, 193.214.

McMurran, Mary 1996. Alcohol, Drugs and Criminal Behaviour. In Clive R. Hollin (edit.) Working with Offenders. Psychological Practice in Offender Rehabilitation. Chichester: John Wiley & Sons. 211.236.

Miller, William, R., Moyers, Theresa, B., Ernst, Denise & Amrhein Paul 2003. Manual for the Motivational Interviewing Skill Code (MISC) Version 2.0. Coding Client Behavior in MISC

2.0. Center on Alcoholism, Substance Abuse and Addictions. The University of New Mexico. <http://motivationalinterview.org/training/misc2changetalk.pdf> 8.8.2003.

Miller, William, R. & Rollnick, Stephen 2002: Motivational Interviewing. Preparing people for change. New York: The Guilford Press.

Miller, William, R. & Mount, Kathy, A. 2001. A small study of training in motivational interviewing:

Does one workshop change clinician and client behavior? Behavioral and Cognitive Psychotherapy 29, Cambridge University Press. 457.471.

Miller, William, R. 2000a. Motivational Skill Code (MISC). Coder's manual. (unpublished). <http://motivationalinterview.org/training/MISC.PDF> 10.8.2003. Suomentanut Maria

Rakkolainen (2002). Motivoivan haastattelun koodaus. Koodaajan käsikirja. Julkaisematon.

Miller, William, R. 2000b. Rediscovering Fire: Small Interventions, Large Effects. *Psychology of Addictive Behaviors*. Vol. 14. No. 1. 6.18.

Miller, William, R. 1998. Why do people change addictive behaviour? The 1996 H. David Archibald Lecture. *Addiction* 93 (2), 163.172.

Miller, W. R. & Benefield, R. G. & Tonigan, J. S. 1993. Enhancing motivation for change in problem drinking: A controlled comparison of two therapist style. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 61. 455.461.

Miller, William, R. & Rollnick, Stephen 1991. *Motivational Interviewing. Preparing people to change addictive behavior*. New York: The Guilford Press.

Miller, William, R. 1985. Motivation for treatment: A Review With Special Emphasis on Alcoholism. *Psychological Bulletin*. 1985. Vol. 98. No. 1. 84.107.

Miller, William, R. 1983. Motivational interviewing with problem drinkers. *Behavioural Psychotherapy*. 11. 147.172.

Mäki, Jukka 2002. Päihdestrategiat. Teoksessa Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Helsinki: Tietosanoma Oy. 239.249.

Mönkkönen, Kaarina 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Väitöskirja. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 94. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.

Niitamo, Petteri 2002. Tunneperäinen ja tietoperäinen motivaatio. Teoksessa Katariina Salmela-Aro &

Jan-Erik Nurmi (toim.) 2002. Mikä meitä liikuttaa. Modernin motivaatiopsykologian perusteet. Keuruu: PS-kustannus. 40.52.

Peräkylä, Anssi (tulossa): Making links in psychotherapeutic interpretations. A conversation analytical view. *Psychotherapy Research*.

Peräkylä, Anssi 2001. Diagnoosin kertominen ja vastaanottaminen. Teoksessa Marja-Leena Sorjonen, Anssi Peräkylä & Kari Eskola (toim.). *Keskustelu lääkärin vastaanotolla*. Jyväskylä Vastapaino. 71.88.

Peräkylä, Anssi & Vehviläinen, Sanna 1999. Vuorovaikutustutkimus ja vuorovaikutusideologiat. *Psykologia* 34. 329.342. 340.

Prochaska, James O., Norcross, John C. & DiClemente, Carlo C. 1994. Changing for good. New York: Avon Books.

Prochaska, James O., DiClemente, Carlo C. & Norcross, John C. 1992. In Search of How People Change. Applications to Addictive Behaviors. American Psychologist. Vol. 47. No. 9. 1102. 1114.

Raevaara, Liisa 2003. Potilaan alkoholinkäyttö. Ongelmallinen puheenaihe terveystieteiden tutkimuskeskuksen vastualueella. Duodecim 4/2003. 313.320.

Raevaara, Liisa & Sorjonen, Marja-Leena 2001. Lääkärin kysymykset ja potilaan vastaukset. Teoksessa: Marja-Leena Sorjonen, Anssi Peräkylä & Kari Eskola (toim.). Keskustelu lääkärin vastaanotolla. Jyväskylä: Vastapaino. 49.70.

Riittinen, Liisa 1998. Vankien elämänhallinta. Jyväskylän yliopisto. Psykologian laitos. Psykologian ammatillinen lisensiaattitutkimus.

Riittinen, Liisa 2001. Huumetyö vankiloissa. Teoksessa: Ritva Piisi: Huumetyö. 154.170. Tampere: Tammi.

Riittinen, Liisa 2001/2002. Parityönä toteutettu päihdehaastattelu vankilassa. Käsikirja. Mikkelin vankila.

Robson, Colin 2001. Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluaation tekijöille ja tilaajille. Suomentanut työryhmä: Tuija Lindqvist, Maisa Maaniittu, Eila Niemi, Petteri Paasio ja Leea Paija. Tampere: Tammer-Paino Oy. 21.30.

Rollnick, Stephen & Heather, Nick & Bell, Alison 1992. Negotiating behaviour change in medical settings: The development of brief motivational interviewing. National Drug & Alcohol Centre, University of New South Wales. Sydney, Australia 2033. Journal of Medical Health. 1, 25.37.

Ronkainen, Suvi 1999a. Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Tampere: Gaudeamus. 26.55.

Ronkainen, Suvi 1999b. Tieto, susi ja survey. Psykologia 34. Helsinki: Hakapaino. 258.263.

Rosenberg, Marshall, B. 2001. Myötäelämisen taito. Johdatus väkivallattomaan vuorovaikutukseen.

Suomentanut Tiina Ekman, Leena Maija Hurme, Ville Karanko, Liisa Korhonen, Soili Lehtonen ja Jussi Vapaasalo. Alkuteos 1998. Juva: Dialogia Oy.

Ruokolainen Johanna, 2002. Vertaileva vuorovaikutustutkimus kahden huumevieroitusyksikön kognitiivisen ryhmäterapian istunnoista. Kuopion yliopisto. Sosiaalipsykologian ja sosiologian

laitos. Pro gradu -tutkielma.

Saarinen, Esa 1995. Filosofia. Porvoo: WSOY. 12.14, 147.

Saastamoinen, Mikko 2000. Identiteettien hybridisoituminen ja sosiaalinen konstruktionismi . nuorallatanssia dualismien rajoilla. Teoksessa Kuusela, Pekka & Saastamoinen, Mikko (toim.). Ruumis, minä ja yhteisö. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 21. 259.302.

Saastamoinen, Mikko 1999. Narratiivinen sosiaalipsykologia - teoriaa ja menetelmiä Teoksessa Jari Eskola (toim.): Hegelistä Harréen, narratiivista nudistiin. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 10. 165.192.

Salmela-Aro, Katariina & Nurmi, Jan-Erik (toim.) 2002. Mikä meitä liikuttaa. Modernin motivaatiopsykologian perusteet. Keuruu: PS-kustannus. 10.27.

Sannemann, Ritva-Liisa 2004. Psykologi Arja Konttila on töissä kiven sisällä. Haastattelu. Psykologi

1. 22.24.

Saunders, Bill & Wilkinson, Celia. 1990. Motivation and addiction behaviour: a psychological perspective. Drug and Alcohol Review. 9. 133.142.

Stroebe, W. & Stroebe, M. S. 1996. Social Psychology and Health. Buckingham: Open University Press. 77.177.

Suomela, Maarit 2002. Kognitiivis-behavioraaliset toimintaohjelmat. Teoksessa Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Helsinki: Tietosanoma Oy. 221.

238.

Tourunen, Jouni 2002. Vankiloiden sosiaalinen rakenne ja konfliktitilanteet. Teoksessa Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002. Helsinki: Tietosanoma Oy. 26.33.

Vankeinhoitolaitoksen päihdestrategia. 1999. Mikkelin lääninvankilan päihdetyön suunnitelma.

Vierros, Anne 1998. Yhteistyön luominen asiakastyössä. Teoksessa Antti Mattila (toim.): Voimavarat,

ratkaisut ja tarinat. Kuntoutussäätiö. Helsinki: Yliopistopaino. 144.173.

Vilkkumaa, Ilpo 1999. Kuntoutuksen tuloksellisuus. Teoksessa Risto Eräsaari & Tuija Lindqvist &

Mikko Mäntysaari & Marketta Rajavaara (toim.):Arviointi ja asiantuntijuus. Tampere:

Gaudeamus. 71.89.

Virjonen, Kaija 1999. Ammatillisen auttamistyön lähtökohtia. Hämeenlinna: Kirjayhtymä Oy.

Väkeväinen, Nina 2001. Ihan kuin kaikki kolme ois puhaltanu yhteen hiileen. Vankeinhoidon

koulutuskeskuksen julkaisu 2/2001. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Wagner, Hugh 1999. The psychobiology of human motivation. London: Routledge. 2.7, 122.135.

Walters, Glenn, D. 1994. Drugs and Crime in Lifestyle Perspective. Drugs, Health, and Social Policy

Series. Volume 1. Thousand Oaks: SAGE Publications. 49.93. 51.71.

Walters, Glenn, D. 1990. The Criminal Lifestyle. Patterns of Serious Criminal Conduct. Newbury

Park: SAGE Publications.

LIITTEET

Liite 1

Tutkimustiedote

Tutkimus Millerin ja Rollnickin haastatteluperiaatteiden toteutumisesta Mikkelin vankilan parityönä tehdyssä päihdehaastattelussa

Tutkimuksen tekijä: yht. yo. Maria Rakkolainen
Ohjaaja: Anja Koski-Jännes

Hei.

Opiskelen Kuopion yliopistossa sosiaalipsykologiaa ja olen Mikkelin vankilassa tekemässä Rikosseuraamusviraston rahoittamaa pro gradu .tutkielmaa päihdehaastattelusta. Tutkimukseni tarkoitus on selvittää, miten Millerin ja Rollnickin kehittämät haastatteluperiaatteet toteutuvat käytännössä Mikkelin vankilan parityönä toteutetussa päihdehaastattelussa. Tutkimuksen tavoitteena on kehittää menetelmiä haastattelutyön arviointiin.

Käytän tutkimuksessa sekä video-että ääninauhoitusta tutkiakseni haastattelijoiden käyttämää vuorovaikutustyyliä. Istunnon jälkeen keskustelen haastateltavan kanssa tämän haastattelukokemuksesta ja nauhoitan keskustelun ääninauhalle. Sekä haastattelijoiden että haastateltavien henkilöllisyydet eivät tule tutkimuksen missään vaiheessa julki. Nauhat tulevat vain minun ja ohjaajani käyttöön ja ne toimitetaan aineiston koodauksen jälkeen Mikkelin vankilalle asianmukaisesti hävitettäviksi.

Kiitos luottamuksestasi ja suostumuksestasi tutkimukseen.

Ystävällisin terveisin,

Maria Rakkolainen

Liite 2

Haastateltavan/haastattelijan lupa haastattelun videointiin ja ääninauhoitukseen

Annan suostumukseni sekä päihdehaastattelun että jälkihaastattelun videoimiselle ja ääninauhoitukselle, siten, ettei henkilöllisyyteni tule julki haastattelutilanteessa. Nauhat säilytetään asianmukaisesti ja hävitetään aineiston käsittelyn jälkeen.

Allekirjoitus

Mikkelissä, päiväys

Liite 3

Motivoivan haastattelutaidon koodaus

(<http://motivationalinterview.org/training/MISC.PDF>; päivitetty 23.8.2000)

(Motivational Interviewing Skill Code (MISC))

by William R. Miller)

Koodaajan käsikirja

Motivoivan haastattelutaidon koodauskäsikirja on kehitetty asiakkaan ja terapeutin välisen vuorovaikutuksen koodaamiseen, joko ääninauha- tai videonauhaotoksilta. Terapeutilla tarkoitetaan tässä yhteydessä ketä tahansa ammattihenkilöstöön kuuluvaa henkilöä, joka toimii haastattelijana, ja "asiakkaalla" viitataan haastateltavaan. Koodauskäsikirjan on suunnitellut Motivoivan haastattelun kehittänyt William R. Miller yhdessä tutkijaryhmän kanssa. Koodauskäsikirjaa olivat kehittämässä ja testaamassa seuraavat työtoverit: Kathy Mount, Steve Berg-Smith, Denise Ernst, Douglas Breneman, sekä Janice Krumeracker Kaiser-Permanente Center for Health Research -laitokselta.

Kolme koodaukertaa

Aineiston täydellinen koodaaminen edellyttää, että aineisto läpikäydään vähintään kolme kertaa.

Ensimmäisellä koodaukerralla arvioitsija kuuntelee koko haastattelun läpi (tai vain sen haastattelun osuuden, joka on tarkoitus koodata), yleensä nauhaa pysäyttämättä. Koodaaja voi tehdä muistiinpanoja jo haastattelun kuluessa ja istunnon päätyttyä hän tekee yleiset arviot haastattelusta siihen varatulle arviointiasteikolle. Ensimmäisellä kuuntelukerralla ei tule tehdä merkintöjä käyttäytymisestä. Tarkemmat käsitteiden määrittelyt ja suuntaviivat arvioiden tekoon on oheisessa koodausohjekirjassa. Arvioita, jotka on tehty ensimmäisellä koodaukerralla, ei saa muuttaa myöhempien kuuntelukertojen jälkeen.

Toisella koodaukerralla arvioitsija kirjaa sekä terapeutin että asiakkaan vuorovaikutustavat. Tähän tarkoitukseen on kaksi lomaketta - yksi terapeutin vuorovaikutukselle ja toinen asiakkaan vuorovaikutukselle - lomakkeet tulisi sijoittaa rinnakkain koodaajan eteen toisen koodaukerran ajaksi. Jokainen terapeutin ilmaisu luokitellaan yhteen (ja ainoastaan yhteen) toisensa poissulkevista arviointiluokista (erotettu paksulla viivalla) terapeutin vuorovaikutuksen arviointilomakkeelle. Jokainen asiakkaan ilmaisu luokitellaan yhteen ja ainoastaan yhteen toisensa poissulkevaan arviointikategoriaan, jotka on esitetty toisen koodaukerran asiakaslomakkeessa. Sekä terapeutin että asiakkaan arvioissa ilmaisulla tarkoitetaan kokonaista ajatusta. Ilmaisuu päättyy joko yhden ajatuksen loppuunsaattamiseen ja uuden ajatuksen ilmenemiseen samalla puhujalla tai sitten, kun puheenvuoro siirtyy kuulijalle. Yksittäinen ilmaisu luokitellaan ainoastaan yhteen kategoriaan, eikä sitä saa merkitä useisiin eri kategorioihin kuuluvaksi. On kuitenkin yleistä, että eri kategorioihin luokiteltavat ilmaisut seuraavat yhdessä puheenvuorossa toisiaan (esimerkiksi terapeutti reflektoi asiakkaan puhetta, jonka jälkeen hän esittää kysymyksen). Koodaaja joutuu tavallisesti aika ajoin pysäyttämään nauhan ja kelaamaan tilanteita, joissa arviointi vaatii selkeyttämistä oikean koodin löytämiseksi. (Kokemuksen karttuessa ja arvioinnin selkiintyessä nauhaa ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista pysäyttellä jokaisen ilmaisun päätteeksi.) Toisen koodaukerran merkintöjä terapeutin ja asiakkaan vuorovaikutuksesta ei saa muuttaa kolmannen koodaukerran jälkeen.

Kolmas koodaukerta on omistettu ainoastaan terapeutin ja asiakkaan välisten puheenvuoroaikojen laskemiselle. Tämä tulisi suorittaa kaikkein viimeiseksi, vasta sitten kun ensimmäinen ja toinen koodaus on jo suoritettu tai sitten ajan oton voi suorittaa erillinen koodaaja. Tavallisesti nauhaa ei tarvitse pysäyttää aikoja laskiessa.

Liite 4

Ensimmäisen koodauskerran yleisarviot

Yleisarviointi terapeutista

Lomakkeen luokitukset on tehty 7-kohtaisen Likert -asteikon mukaan. Luokituksen tulee perustua *terapeutin* vuorovaikutuksen arvioimiseen istunnon aikana. Ympäröi yksi ja ainoastaan yksi numero jokaisesta kohdasta, älä jätä yhtään kohtaa tyhjäksi. Älä tee kokonaislukujen väliin sijoittuvia merkintöjä. Nämä ovat yleisarviot, jotka koskevat *koko* haastatteluistuntoa tai otosta siitä. Esimerkiksi arvio terapeutin hyväksyvistä suhtautumisesta asiakkaaseen annetaan *koko* haastatteluistunnosta, joka voi sisältää pitempiä, sävyiltään hyväksyviä jaksoja ja muutamia sävyiltään kriittisiä poikkeuksia.

Hyväksyntä (varaukseton myönteisyys, arvostus)

Terapeutit, joilla on korkeat arvot tällä asteikolla viestivät asiakkaalleen hyväksyntää ja kunnioitusta. Hyväksynnän tulee suuntautua asiakkaan persoonaan (*varaukseton positiivinen arvostus*), eikä hänen (mahdollisesti ongelmalliseen) käyttäytymiseensä.

Terapeutit, jotka saavat heikon arvion tällä ulottuvuudella, voivat vaikuttaa tuomitsevilta, ankarilta, epäkunnioittavilta, leimaavilta tai alentuvilta asiakastaan kohtaan.

Tasavertaisuus (vastakohtana autoritaarisuus)

Terapeutit, jotka saavat korkean arvon tasa-arvoisuudesta painottavat sanoillaan ja käytöksellään asiakkaan autonomiaa, valinnanvapautta sekä vastuullisuutta. He saattavat tarjota asiantuntemustaan asiakkaan niin pyytäessä tai saadessaan asiakkaalta luvan neuvojen antamiseen.

Terapeutit, jotka arvioidaan vähemmän tasa-arvoisiksi, suhtautuvat asiakkaaseen autoritaarisemmin: ohjaten, käskien, moittien tai uhkaillen asiakasta, panemalla hänet seinää vasten. Terapeutin asenne asiakasta kohtaan on näin varsin yksisuuntainen hänen viestiessään "Kuuntele minua. Minä tiedän parhaiten, mikä sinulle on hyväksi."

Empatia (oikea ymmärrys)

Tässä tarkastellaan terapeutin *kykyä ymmärtää* asiakasta hänen perspektiivistään, painopiste ei ole terapeutin ystävällisyydessä, hyväksynnässä, aitoudessa tai samaistumisessa asiakkaaseen.

Korkea arvo empatia-asteikolla kuvaa terapeutin *oikeaa ymmärrystä*. Empaattinen terapeutti kykenee ymmärtämään asiakastaan, hänen käsityksiään, tilannettaan, henkilökohtaisia merkityksiä ja tunteita. Heijastavan kuuntelun kautta terapeutti saavuttaa yhteisymmärryksen asiakkaan kanssa tämän tilanteesta. Terapeutin reaktiot, ilmeet ja eleet viestivät asiakasta kohtaan ymmärrystä ja eläytymistä hänen näkökulmaansa ja henkilökohtaisiin kokemuksiinsa. Terapeutti tekee tarkentavia kysymyksiä saadakseen kokonaiskuvan asiakkaan näkemyksistä ja kokemuksista.

Vähäinen empatiakyky kuvaa terapeuttia, joka osoittaa hyvin vähän kiinnostusta ja arvostusta asiakkaan näkökulmaa kohtaan. Hän osoittaa vain vähän avointa ymmärrystä asiakkaalle, eikä reflektoi asiakkaan kokemuksia riittävästi. Terapeutti ei myöskään yritä saavuttaa syvällisempää ymmärrystä ja yhteyttä asiakkaaseen, vaan suhtautuu tähän passiivisesti ja mielenkiinnottomasti. Heikon empatiakyvyn omaava terapeutti saattaa kysellä monia kysymyksiä saadakseen täsmällistä tietoa asiakkaasta tai saavuttaakseen omat päämääränsä, mutta ei pyri kysymyksillään ymmärtämään asiakkaan henkilökohtaista perspektiiviä.

Aitous (teeskentelemättömyys, yhtäpitävyys)

Avoin, vastaanottavainen ja rehellinen kuvaa terapeuttia, joka on aitous-asteikolla korkealla. Terapeutti näyttää kertovan, mitä hän kokee tässä terapiatilanteessa ja hän osoittaa sen yhtäpitävästi sanoillaan, eleillään ja käyttäytymisellään. Hän suhtautuu asiakkaaseen henkilökohtaisesti ja ainutkertaisesti. Aitoutta ei tulisi sekoittaa muihin arviointiluokkiin, kuten hyväksyntään tai ystävällisyyteen. Korkea aitousarvo saattaa pitää sisällään esimerkiksi negatiivisia tunteilmauksia tai kritiikkiä.

Terapeutti, jolla on alhainen aitousaste, ei vastaa avoimesti tai rehellisesti vuorovaikutukseen asiakkaan kanssa, vaan vaikuttaa välinpitämättömältä ja teeskentelevältä. Jos hän kertoo itsestään, hän saattaa viitata pikemmin menneisiin kokemuksiinsa kuin senhetkiseen tilanteeseen. Heidän palautteensa asiakkaalle saattaa vaikuttaa lattealta, sulkeutuneelta tai teknisen ulkokohtaiselta. He voivat reagoida asiakkaaseen rutiininomaisesti ja mekaanisesti, osoittamatta kiinnostusta asiakkaan persoonaa kohtaan.

Ystävällisyys

Korkean arvon saavia terapeutteja pidetään lämminhenkisinä, ystävällisinä, paneutuvina, myötätuntoisina, auttavaisina ja välittävinä. Terapeutti, joka saa heikon arvion ystävällisyydestä vaikuttaa kylmältä, etäiseltä, erilliseltä tai epäystävälliseltä ja työkeiltä, eikä hän osoita asiakkaalle juurikaan auttavaa huolenpitoa tai myötätuntoa.

Motivoivan haastattelun sisäistäminen (oikea asenne)

Tämä on kattava yleisarvio koko istunnosta osoittaen, missä määrin terapeutti osaa ilmentää motivoivan haastattelun peruseräiteitä ja *henkeä*. Arviota ei tule tehdä ainoastaan muiden arviointiasteikkojen keskiarvosta, vaan arvioitsijan tule tulkita, missä määrin terapeutti on ollut läsnä haastattelussa ja löytänyt yhteisen sävelen asiakkaan kanssa. Tässä ei siis tule mitata ainoastaan puhutapa tai tekniikkaa, vaan haastattelijan luomaa yhteishenkeä ja sävelsointua asiakkaansa kanssa.

Korkean arvion saa terapeutti, jonka ohjaustyyli on asiakaskeskeistä, valmentavaa ja neuvottelevaa. Terapeutti kunnioittaa ja arvostaa asiakkaan näkökulmaa ja hänen vuorovaikutustyyliinsä on luonteva ja ystävällinen tai luovan taiteellinen. Terapeutti on virittänyt kuuntelemaan asiakastaan ja herkkä tunnistamaan asiakkaan motivaatiolähteitä.

Heikon arvion saa terapeutti, joka ei hallitse tasapainoista, asiakaskeskeistä haastattelutyyliä, vaan erehtyy joko liian passiiviseen tai ylikontrolloivaan ohjaustyyliin (tai molempiin). Passiivisessa ohjaustyyliissä terapeutti ei huomaa tai ole riittävän tarkkaavainen asiakkaan merkittävälle viesteille tai hän saattaa vaikuttaa välinpitämättömältä, eristäytyneeltä, vähättelevältä ja poissa tai erillään olevalta. Ylikontrolloivalla tyyllillä ohjaava terapeutti saattaa viestiä asiakkaalle epäluottamusta, huomioimattomuutta ja epäkunnioitusta tai hän saattaa yksinkertaisesti ajaa omia tavoitteitaan välittämättä riittävästi asiakkaan tarpeista.

Yleisarviointi asiakkaasta

Lomakkeen luokitukset on tehty 7-kohtaisen Likert -asteikon mukaan. Luokitusten tulee perustua *asiakkaan* vuorovaikutuksen arvioimiseen koko tarkkailtavan istunnon aikana. Ympäriöi yksi ja ainoastaan yksi luku jokaisesta kohdasta, älä jätä yhtään kohtaan tyhjäksi. Älä tee merkintöjä kokonaislukujen väliin, vaan merkitse aina yksi kokonainen numero kerrallaan. Asiakkaan käyttäytyminen vaihtelee usein hyvinkin paljon haastattelun aikana. *Tarkoitus ei ole arvioida käytöstä keskiarvona koko istunnosta*, vaan huomio tulisi kiinnittää haastattelun kohokohtiin, vaiheisiin, joissa asiakas parhaiten ilmaisee itseään, tunteitaan ja ajatuksiaan.

Tunneilmaisu

Asiakkaat, jotka saavat tunneilmaisustaan korkean arvon, osoittavat selkeästi ja avoimesti erilaisia tunteitaan haastattelun aikana (ei välttämättä koko istunnon aikana). Tunne *on sanallisesti ilmaistu* ja saattaa olla positiivisesti ja/tai negatiivisesti väritynyt sisältäen kiukkua ja vihaisuutta, tyytymättömyyttä, surua, pelkoa ja ahdistusta, rakkautta jne. Älä päättelee asiakkaan tunteita ainoastaan hänen nonverbaalisesta vuorovaikutuksestaan. Tunne tulee olla koodattavissa pelkästään ääninauhamateriaalista, jolloin kuvallista viestintää ei tulisi tässä huomioida. Älä tulkitse tai päättelee tunteita, jos epäröit. Tunneilmaisun tulisi olla sanallisesti selkeä ja siten ns. maallikonkin ymmärrettävissä. Huomioi, että tunneilmaisu ei viittaa asiakkaan yleiseen vireystilaan. Esimerkiksi surullisuus on tunneilmaisu, joka usein sekoitetaan alhaiseen vireystilaan ja toiminnan tasoon. Heikon arvion saava asiakas osoittaa haastatteluistunnon aikana hyvin vähän tunteita tai ei osoita niitä lainkaan.

Yhteistyökyky

Asiakkaat, jotka saavat korkean arvion tällä asteikolla, kykenevät ns. virittäytymään terapeutin kanssa samalle aaltopituudelle. He vastaavat terapeutin kysymyksiin ja työskentelevät terapeutin kanssa yhdessä päämäärien saavuttamiseksi osoittamatta sanottavaa vastarintaa. Myöntäväiset asiakkaat ovat usein myös hyvin yhteistyökykyisiä. Älä arvio yhteistyökykyä heikoksi, vaikka asiakas "tuntuu vain menevän terapeutin mukana" tai "ei tarkoita sitä".

Asiakkaat, jotka saavat alhaisen arvon tällä asteikolla, käyttäytyvät epäystävällisesti ja yhteistyökyvyttömästi. He eivät pyri pääsemään terapeutin kanssa yhteisymmärrykseen, vaan erillisyyden ja välinpitämättömyyden (passiivinen vastarinta) tai vastakkainasettelun (aktiivinen vastarinta) kautta he viestivät haluttomuuttaan sitoutua yhteistyöhön.

Avoimuus

Korkean arvon saavat tällä asteikolla asiakkaat, jotka kykenevät ilmaisemaan itsestään merkityksellisiä asioita avoimesti ja rehellisesti.

Asteikon heikossa päässä ovat asiakkaat, jotka paljastavat vain vähän henkilökohtaisia asioitaan ja saattavat vaikuttaa etäisiltä, suojelevilta, epäilyttäviltä, vältteleviltä tai epärehellisiltä.

Sitoutuneisuus

Korkean arvon (aktiivisuus) asteikolla saavat asiakkaat, jotka suhtautuvat haastatteluun aktiivisesti ja etsivät uusia lähestymistapoja ongelmaansa. He ovat kiinnostuneita ja osallistuvat keskusteluun avoimesti. He osoittavat ajattelevansa ja reflektiovansa kuulemaansa haastattelun kuluessa prosessoiden uutta tietoa ja löytäen uusia mahdollisuuksia ajatella ja toimia.

Heikon arvon (passiivisuus) saavat asteikolla ne asiakkaat, jotka osoittavat heikkoa sitoutuneisuutta, mielenkiinnon puutetta ja erillisyyttä käyttäytyen siten kuin odottaisivat vain haastatteluistunnon päättymistä.

Yleisarviointi vuorovaikutuksesta

Lopuksi arvioidaan terapeutin ja asiakkaan välistä *vuorovaikutusta* kahdella arviointiasteikolla. Kuten aiemmin nämä arviot tehdään *koko* haastatteluistunnon tai otoksen perusteella. Siten esimerkiksi arvio yhteistyöstä annetaan *koko* haastattelusta, joka saattaa sisältää pitkiä jaksoja paritanssia ja vain muutamia "painiotteita".

Yhteistyö

Tämä asteikko mittaa terapeutin ja asiakkaan välistä vuorovaikutusta erityisesti vallan jakautumisen näkökulmasta.

Vuorovaikutus, joka saa korkean arvon tällä asteikolla ("tanssi") kuvaa tilannetta, jossa terapeutin ja asiakkaan välinen suhde ilmenee kumppanuutena tai yhteistyölle perustuvana neuvontasuhteena. Terapeutti kulkee asiakkaan mukana työstäen yhdessä asiakkaan kanssa tämän ongelmaa: neuvotellen, rohkaisten ja tehden yhteistyötä asiakasta tukien. Haastattelussa on synergiaa, terapeutti ja asiakas löytävät yhteisen sävelen ja etenevät keskustelussa samaan suuntaan.

Vuorovaikutusta, joka saa heikon arvon tällä asteikolla ("painiminen"), voidaan kuvata eräänlaisena valtataisteluna. Vuorovaikutuksesta välittyy yhteistyökyvyttömyys, kilpailuhenkisyys ja taistelu vallasta. Terapeutti ja asiakas eivät neuvottele asioista yhteisesti, vaan vaikuttavat kamppailevansa toisiaan vastaan. Painiminen ei kuitenkaan edellytä, että asiakas "pistää vastaan", tappelee takaisin. Kamppailevaan terapeuttiin asiakas saattaa reagoida kamppailevaan terapeuttiin myöntymällä ja alistumalla.

Hyöty

Tämä yleisasteikko keskittyy kuvaamaan asiakkaan edistymistä ja hyötyä haastatteluistunnosta. Tässä kohtaa tulee koodaajan esittää oma selkeä arviointinsa ja tulkintansa haastatteluistunnosta. Pääsikä asiakas eteenpäin (kohti positiivista muutosta), jäikö hän paikalleen vai mentiinkö kehityksessä taaksepäin (positiivisesta muutoksesta poispäin) istunnon aikana?

Korkean arvion tällä asteikolla saa yhteistyö, jossa voidaan nähdä asiakkaan selkeästi liikkuneen kohti suotuisaa muutosta. Asiakas on edistynyt istunnon aikana ja saanut luottamusta muutosmahdollisuuteen.

Asteikon puoliväliin (4) sijoittuvat ne haastattelut, joissa näkyvää muutosta positiiviseen tai negatiiviseen suuntaan ei esiintynyt ja asiakas lähtee haastattelusta samasta tilanteesta kuin sinne tullessaan.

Heikon arvion saa vuorovaikutus, jolla on ollut *vahingollisia* seuraamuksia asiakkaan edistymisen kannalta. Asiakas poistuu istunnosta huonommin muutosedellytyksin kuin mitä hänellä oli haastatteluun saapuessaan.

Liite 5

Toisen koodauskerran vuorovaikutusarviot Terapeutin vuorovaikutuksen arviointi

Ilmaisu on kokonainen ajatus. Kaksi erillistä ajatusta ilmaistaan usein samassa yhteydessä keskeytyksettä. Jos peräkkäiset ajatukset merkitsevät eri koodeja (esimerkiksi haastattelijan reflektio, josta seuraa kysymys), merkitään ne ehdottomasti eri ilmaisuiksi. Asiakkaan vastaus lopettaa aina terapeutin ilmaisun ja terapeutin seuraava ilmaisu on uusi responssi.

Kun yksi ilmaisu on päättynyt (nauhan voi pysäyttää), päätä ensin, mihin vuorovaikutuksen pääkategoriaan se kuuluu. Joissain tapauksissa tulee merkitä, mihin alaluokituksen ilmaisu kuuluu kategorian sisällä. Tee selkeä merkintä asianmukaiseen vuorovaikutuksen arviointiruutuun, sille tarkoitetulle riville. Jatka sitten seuraavaan ilmaisuun. Samalle ilmaisulle ei saa koskaan antaa kahta erillistä koodia.

Ilmaisuusarja on keskeytymätön ilmaisu tai ilmaisujen sarja toiselta keskustelun osapuolelta ennen toisen osapuolen puheenvuoroa. Samaa vuorovaikutuskoodia ei koskaan käytetä kahdesti saman ilmaisusarjan aikana. Esimerkiksi, jos terapeutti samassa sarjassa ensin konfrontoi (käy ongelmia vastaan), sitten reflektoi kokonaistilannetta, palaten lopuksi vielä konfrontaatioon (ennen asiakkaan puheenvuoroa), koodataan konfrontaatio ainoastaan *kerran* yhdessä reflektio vastauksen kanssa.

Neuvominen. Terapeutti antaa neuvon, tekee ehdotuksen, tarjoaa ratkaisun tai mahdollisen toimintatavan. Tämä voidaan todeta usein jo puhettavasta, joka viittaa neuvojen antamiseen: pitäisi, mikset sinä, harkitse, kokeile, ehdotan, neuvon, sinä voisit, jne. NEUVON arviointi vaatii alaluokituksen sen määrittämiseksi, annettiinko neuvo asiakkaan suostumuksella vai ilman sitä. Edeltävä suostumus voi perustua asiakkaan kysymykseen tai terapeutin esittämään luvan pyytämiseen. Epäsuoraa luvan kysymistä voi myös esiintyä, esimerkiksi tilanteessa, jossa terapeutti antaa asiakkaalle luvan olla huomioimatta hänen neuvoaan ("Tämä voi olla sinulle avuksi tai sitten ei, mutta...").

Huomioi: *Koodaa ilmaisu INFORMOINTIin, jos ilmaisussa annetaan tietoa, mutta siihen ei sisälly suoraista neuvoa tai ehdotusta. Älä päättele, että terapeutti yritti neuvoa antaessaan tietoa.*

Huomioi: *Jos ilmaisu on käskymuodossa, koodaa se arvioinnin osaan OHJEIDEN ANTAMINEN.*

Esimerkiksi

Yksi vaihtoehto olisi juomisen välttäminen kun olet alamaissa.

Neuvominen

Älä juo kun olet alamaissa.

Ohjaaminen

Huomioi: *Koodaa KYSYMYKSENÄ ne selvät neuvot, jotka on muotoiltu kysymyksen muotoon. Poikkeus sääntöön on tilanne, jossa terapeutti pyytää lupaa antaa neuvoja*

Voisit pyytää, että ystäväsi eivät toisi sinulle huumeita, kun he tulevat kylään.

Neuvominen

Voisitko pyytää ystäviltaisi, että he eivät toisi sinulle huumeita, kun tulevat luoksesi kylään?

Suljettu kysymys

Mitä voisit pyytää ystäviäsi tekemään, jotta pysyisit kuivilla?

Avoin kysymys

Sopiiko sinulle, että ehdottaisin jotain?

Neuvo, luvan kanssa

Vahvistaminen. Terapeutti sanoo asiakkaalle jotain positiivista tai sanoo hänelle kohteliaisuuden. Seuraavat esimerkit kuvaavat terapeutin VAHVISTAVIA vastauksia, joissa ei tarvita alaluokituksia.

Arvostaminen. Terapeutti antaa myönteistä palautetta asiakkaan luonteenpiirteestä, ominaisuudesta tai vahvuudesta. Arvostuksella viitataan usein asiakkaan "pysyviin ja sisäisiin" luonteenpiirteisiin, positiivisiin ominaisuuksiin, jotka ovat suhteellisen pysyviä ajasta ja paikasta riippumatta

(älykäs, kekseliäs, kärsivällinen, vahva, jne.). Arvostusta voidaan osoittaa myös asiakkaan vaivannäköä kohtaan ("Arvostan halukkuuttasi.", "Arvostan sitä, että tulit tänään tänne.").

Vaikutususkko. Terapeutti osoittaa kommentteissaan luottamusta asiakkaan muutoksenkykyyn ja vahvistaa tämän itseluottamusta. Luottamuksellinen viestintä ennustaa myönteistä muutosta asiakkaan elämään tai muulla tavalla tukee asiakkaan pystyvyyttä tietyn tehtävän, päämäärän tai muutostavoitteen yhteydessä.

Positiivinen palaute. Näillä yleiskommenteilla terapeutti rohkaisee tai osoittaa hyväksyntää asiakkaalle. Kommentteja ei osoiteta suoraan asiakkaan persoonaa kohtaan, eikä niitä ole suunnattu varsinaisesti pystyvyyden vahvistamiseenkaan. Rohkaisut ovat usein lyhyitä. "Hyvin hoidettu tilanne!" "Hyvä ratkaisu!" "Hieno!" "Kiitos!"

Huomioi: *Jos terapeutin vastaus voidaan tulkita sekä vahvistamisena että hallinnan painottamisena on hallinnan painottaminen ensisijainen luokitus. "Tiedän, että sinä pystyt tämän tekemään" on selkeästi vahvistamista, mutta voitaisiin koodata myös hallinnan painottamiseksi, jolloin se siis koodataan sinne.*

Konfrontaatio. Terapeutti on *avoimesti* eri mieltä asiakkaan kanssa: väittelee, korjaa, häpäisee, syyttää, kritisoi, tuomitsee, leimaa, moralisoi, pilkkaa, yrittää taivutella asiakasta tai epäilee tämän rehellisyyttä. *Mukaan luetaan kysymyksen tai reflektion muodossa esitetyt ilmaisut, jotka viestivät asiakkaalle eriarvoista valtasuhdetta, paheksuntaa ja kielteisyyttä häntä kohtaan ja painokkaan äänensävyä kautta synnyttävät vuorovaikutukseen esteen asiakkaan ja terapeutin välille.*

Esimerkiksi:

Retorinen	"Eikö sinusta.", "Eikö ole mahdollista, että."
Johdatteleva	"Mikä saa sinut ajattelemaan, että voisit selvittää kuin koira veräjältä?"
Väittelevä	"Miten voit väittää minulle, että.", "Miten saatoit."
Syyttävä	"Mitä sinä teit", "Mitä sinä oikein ajattelit?", "Odotatko minun uskovan, että."
Epäkunnioittava	"Sinä siis tosiaankin haittoit tällä viikolla" (sarkasmi) "Sinä poltit pilveä tällä viikolla" (epäusko, paheksunta)

Kielteisten seurannaisvaikutusten uudelleen painottaminen muodostuu vastakkainasetteluksi, jos asiakas on jo tietoinen näistä ongelmista. Poikkeuksen muodostavat tilanteet, joissa punnitaan ongelman hyviä ja huonoja puolia sekä tilanteet, joissa terapeutti esittää yhteenvedon asiakkaan tilanteesta. Hienovaraisen päättelyn perusteella terapeutin käytöstä ei pidä koodata vastakkainasetteluksi. Jos olet epävarma siitä, tulisiko terapeutin käyttäytyminen koodata vastakkainasetteluun vai johonkin muuhun kategoriaan (ts. se *saattaisi* olla tulkittavissa vastakkainasetteluksi), *älä* silloin merkitse sitä tähän kategoriaan.

Ohjeiden antaminen. Terapeutti antaa käskyn, määräyksen tai ohjeen. Ilmaisua annetaan käskymuodossa. "Älä sano noin!" "Mene ja hanki itsellesi työpaikka." Käskemiseen sisältyvät myös sanat, joilla on käskävä sävy "Sinun täytyy." "Sinun tulisi." "Haluan sinun." "Sinun on pakko." "Et voi." ja "Sinä voit."

Hallinnan painottaminen. Terapeutti myöntää avoimesti asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja painottaa asiakkaan valinnanvapautta, kykyä tehdä päätöksiä ja henkilökohtaista vastuuntuntoa yms. Asian voi viestiä myös negatiivisesti, tyylillä "Kukaan muu ei voi saada sinua muuttumaan kuin sinä itse". Viesti ei saisi olla sävyiltään syyllistävä tai syyllistä etsivä. Ilmaisut, joilla tuetaan asiakkaan kykyä saada jotain aikaan, koodataan myös vastuun painottamiseen.

Kannustaminen. Näillä yksinkertaisilla lausahduksilla viestitään asiakkaalle hyväksyntää ja rohkaisua "kerro lisää". Mm. Hmm. Aivan. Kyllä. "Kerro vielä." "Ymmärrän" Lyhyet lausahdukset kuulostavat kysymyksiltä, mutta toimivat silti kannustuksina: "Niinkö teit?" "Ihanko totta!" ellei äänensävy *selkeästi* viesti sarkasmia ("Ai teit vai, niin varmasti")

ÄLÄ koodaa kannustamiseksi lausahdusta, joka toimii johdantona jollekin terapeutin seuraavalle ilmaisulle kuten kysymykselle tai reflektiolle. Jos kummatkin esiintyvät (esim. kannustus ja reflektio) koodaa vain jälkimmäinen. Kannustavia lausahduksia ei seuraa muunlaiset ilmaisut.

Mm. Joten et ole aivan varma, mitä tekisit. (koodaa ainoastaan reflektioon)

M-hh. Miksi ajattelet niin? (koodaa ainoastaan avoimeksi kysymykseksi)

ÄLÄ myöskään koodaa kannustamiseksi ilmausta, jos se toimii ns. harkinta-aikana (mmm.), jolloin asiakkaan vastausta pikemminkin siirretään kuin kannustetaan sillä hetkellä. Näitä äännähdyksiä ei koodata lainkaan.

Videomateriaalia koodattaessa, ÄLÄ koodaa kannustukseksi nyökkäystä tai muita sanattomia vastauksia, jos niitä ei vahvisteta sanallisella ilmaisulla.

Huomioi: *Terapeutti saattaa satunnaisesti vastata asiakkaalle "vastustavalla murahduksella" - joka transkridoituna voi vaikuttaa kannustukselta, mutta on selkeästi viesti erimielisyydestä. Terapeutti epäilee asiakkaan rehellisyyttä, ilmaisee sarkasmia tms. Nämä murahtelut saattavat ilmaista epäuskkoa asiakkaan ajatuksia kohtaan tai ovat luonteeltaan kyynisiä "Vai niin!". Käytä em. tilanteessa koodina vastakkainasettelua, mutta jos epäröit, koodaa ilmaisu mieluummin kannustuksen kuin vastakkainasettelun puolelle.*

Täydennys. Tämä on koodi niille ilmaisuille, jotka eivät täytä muiden koodiluokkien kriteerejä, esimerkiksi leikilliset huomautukset merkitään tähän. Täydennyskoodausta ei tulisi käyttää kovin useasti.

Tiedon välittäminen. Terapeutti välittää asiakkaalle tietoa, selittää asioita tai antaa asiakkaalle palautetta. Tiedon välitys ei ole neuvomista, jos ilmaisussa on NEUVO, koodaa ilmaisu sinne. Tiedon välittäminen vaatii alaluokituksen, joko:

Henkilökohtainen palaute. Asiakas saa uutta tietoa itsestään, palautetta, joka ei ole ilmennyt keskustelun aikana (ts. ei reflektio asiakkaan ajatuksista). Nämä lauseet pitävät usein sisällään, eivät aina, sinutteen ("sinä") ilmaisun. Älä tulkitse, että välitetty tieto oli tarkoitettu asiakasta koskevaksi. Jos tieto ei koske henkilökohtaisesti asiakasta, se on yleistä tietoa.

Huomioi: *Määritelmän mukaan henkilökohtainen palaute ei tarkoita reflektiota. Jos terapeutti reflektoi sitä, mitä asiakas on juuri sanonut, tieto on jo asiakkaalla ja tätä tietoisuutta vahvistetaan. Reflektio ei anna asiakkaalle uutta tietoa. Kielteisten kokemusten toistaminen, silloin kun annettu tieto ei ole uutta, muodostaa KONFRONTAATION, paitsi silloin kun se sisältyy reflektioon tai yhteenvedoon.*

Itseilmaisu. Terapeutti antaa asiakkaalle tietoa itsestään. Hän jakaa asiakkaan kanssa tapahtumia ja kokemuksia elämästään tai kertoo asiakkaalle senhetkisistä tunteistaan ja henkilökohtaisista reaktioistaan asiakkaan herättämistä ajatuksista.

Huomioi: Jos terapeutin itseilmaisu on koodattavissa tuen antamiseksi, koodaa se siihen. Tuen antaminen on koodauksessa etusijalla itseilmaisuun nähden. Esimerkiksi:

Olen huolissani sinusta.

Olen iloinen puolestasi

Tarinaasi kuunnellessani tulen hyvin surulliseksi.

Minusta tuntuu, että välttelet minua, enkä saa kontaktia sinuun.

Tukeminen

Tukeminen

Itseilmaisu

Itseilmaisu

Huomioi: *Koodaa erilleen terapeutin senhetkinen, välitön itseilmaisu asiakkaalle suunnatusta välittömästä henkilökohtaisesta palautteesta. Jos terapeutti tuo ilmaisullaan julki tietoa enemmän asiakkaasta kuin itsestään, koodataan ilmaisu henkilökohtaiseen palautteeseen. Näiden kahden, itseilmaisun ja henki-*

lökohtaisen palautteen erottaminen toisistaan saattaa olla hyvinkin vaikea tehtävä, etenkin jos terapeutti käyttää sanaa "tuntea" palautetta antaessaan. Yhtenä erottavista tekijöistä voidaan pitää henkilökohtaisen palautteen yhteydessä "tuntuu" sanan kanssa käytettyä "kuin" ja "että" sanoja. Esimerkiksi:

"Tuntuu kuin työntäisit minua pois luotasi, pidät välimatkaa"
on henkilökohtaista palautetta.

Huomaa, että sama lause on silti henkilökohtaista palautetta, vaikka sana "kuin" poistettaisiin. Terapeutin ilmaistessa omia tunteitaan (itseilmaisu), sanaa "että" ei voida loogisesti lisätä "tuntemisen" jälkeeseen. Muodollisesti ilmaisu "Minusta tuntuu, että" pitää sisällään mielipiteen tai tietoa jostakin, ei varsinaista tunnetta tai tuntemista

Yleinen tieto. Tieto, joka ei koske asiakasta itseään. Toisin sanoen kaikki tieto ihmisistä yleensä, jolloin tieto ei suoranaisesti viittaa asiakkaaseen: hypoteettiset, oletetut "Ihmiset, jotka." "Joillakin ihmisillä.". Mutta ilmaisut kuten "Kaikki, jotka." koodataan ehdottomasti henkilökohtaiseen palautteeseen, koska ilmaisu sisältää johdonmukaisesti asiakkaan ja on siten sovellettavissa myös häneen. Tähän koodataan myös selvennykset siitä, mitä terapeutti tarkoitti vastatessaan asiakkaan kysymykseen.

Kysyminen. Terapeutti kysyy kysymyksen kootakseen asiakkaan tietoja, ymmärtääkseen häntä ja saadakseen hänet kertomaan tarinansa. Yleensä nämä ilmaisut alkavat kysyvillä sanoilla: Kuka, Mitä, Miksi, Milloin, Miten, Missä, jne. Kysymys saattaa olla myös käskevässä muodossa:

Kerro minulle perheestäsi.
Kerro vielä.
Kerro minulle, miten vanha olet.

Avoim kysymys
Kannustus
Suljettu kysymys

KYSYMYKSEEN koodattavat ilmaisut vaativat alaluokituksen johonkin alla olevista luokista:

Suljettu kysymys. Annettu kysymys viittaa lyhyeen vastaukseen: Kyllä tai ei, tietty tosiasia, numero tms. Tämä pitää sisällään ns. "pilalle menneet avoimet kysymykset", joissa terapeutti aloittaa avoimella kysymyksellä, mutta päättää sen lopulta suljettuun kysymykseen:

Mitä haluat tehdä huumeidenkäytöllesi?
Mitä haluat tehdä huumeidenkäytöllesi? Vai haluatko mitään?
Kerro minulle juomisestasi.
Kerro minulle juomisestasi. Miten vanha olit, kun joit ensimmäisen kerran?

Avoim kysymys
Suljettu kysymys
Avoim kysymys
Suljettu kysymys

Suljetut kysymykset voidaan esittää myös monivalinta-muodossa (kuten kyselyssä), jolloin terapeutti antaa asiakkaalle muutamia vaihtoehtoja, joista valita:

Missä kaupungissa asut? Helsingissä? Vantaalla?
Mitä haluat tehdä juomisellesi?
Mitä haluat tehdä juomisellesi: lopettaa vai vähentää käyttöä?

Suljettu kysymys
Avoim kysymys
Suljettu kysymys

Avoim kysymys. Kysymykset, jotka eivät ole suljettuja ja rajattuja. Avoim kysymys jättää asiakkaan vastaukselle ajatteluvapauden ja liikkumisvaran. Muista, että jos kysymykseen voidaan vastata kyllä/ei, se on suljettu kysymys.

Miten voisit sen tehdä?
Onko sinulla ajatusta siitä, miten voisit sen tehdä?

Avoim kysymys
Suljettu kysymys

Yleisohjeena, niin sanotut kasautuneet kysymykset (ennen kuin asiakas on ehtinyt vastata) eli kysymysten sarja koodataan vain yhdeksi kysymykseksi. Joskus terapeutti lastaa asiakkaalle kysymyssarjan. Hän

avaa puheenvuoronsa avoimella kysymyksellä ja jatkaa sitä esimerkkien sarjalla ennen kuin asiakas ehtii vastata esitettyyn kysymykseen. Nämä koodataan vain *yhdeksi* avokysymykseksi [ei, kuten seuraavassa esimerkissä, kahdeksi avokysymykseksi ja kahdeksi suljetuksi kysymykseksi].

*Millä tavalla juomisesi on aiheuttanut sinulle ongelmia? [Esimerkiksi] Onko se aiheuttanut mitään ongelmia ihmissuhteisiisi tai muistiisi? Entä onko sinulla ollut juomisestasi johtuvia lainrikko-
muksia tai terveyshaittoja? Oletko kokenut itsesyttöksiä? Tai muuta vastaavaa.*

Huomioi: KANNUSTAVAT ilmaisut saattavat ilmetä kysymysten muodossa: "Mitä tarkoitat?" "Ihanko totta?" "Niinkö todella?" "Kerro, mitä sitten tapahtui." Koodaa nämä ilmaisut KANNUSTUKSIKSI.

Huomioi: Älä koodaa selvästi johdattelevia, retorisia, syyttäviä, väitteleviä, sarkastisia tai epäkunnioitavia "kysymyksiä" tähän. koodaa ne KONFRONTAATIOKSI (katso edellä). Kysymyksen muotoon piilotetun KONFRONTAATION tarkoituksena on usein asiakkaan tiedossa olevien negatiivisten tekijöiden uudelleenpainottaminen, eikä niinkään uuden tiedon hankkiminen.

*Muistuta minua vielä, miksi olitkaan ehdonalaisessa?
Miksi minä luottaisin sinuun tällä kertaa?*

*Konfrontaatio
Konfrontaatio*

Huomioi: Älä koodaa REFLEKTOIVIA vastauksia KYSYMYKSIKSI, vaikka ääni taipuisikin lopussa nousevasti kysymyksen tapaan. REFLEKTIO on koodauksessa ensisijainen luokka silloin, kun vastauksessa ei ole suoria kysymyssanoja.

*Sinä olet vihainen äidillesi.
Sinä olet vihainen äidillesi?
Oletko sinä vihainen äidillesi?*

*Reflektio
Reflektio
Suljettu kysymys*

Huolen ilmaisu. Terapeutti nostaa esille mahdollisia ongelmia koskien asiakkaan tavoitteita, suunnitelmia tai aikomuksia. Terapeutti voi ottaa huolet käsittelyyn joko asiakkaan luvalla, tai ilman lupaa. Samalla tavalla kuin Neuvoa luokitellessa, merkitään, onko terapeutti kysynyt joko suorasti tai epäsuorasti lupaa asiakkaalta huolien käsittelyyn. Luvan sopiminen on voinut lähteä asiakkaan aloitteesta (Mitä mieltä olet suunnitelmastani?) tai sitten terapeutti on pyytänyt asiakkaan suostumusta huolien ja mahdollisten ongelmakohtien käsittelyyn (Sopiiko sinulle, että kerron sinulle yhden asian, joka huolestuttaa minua suunnitelmassasi?). Suostumusta voidaan pyytää myös epäsuorasti siten, että terapeutti antaa asiakkaan ymmärtää, että asiakas voi jättää terapeutin huolenaiheen halutessaan huomioiden ("Tämä saattaa huolestuttaa sinua, tai sitten ei, mutta minua mietityttää suunnitelmassasi").

Huomioi: NEUVO koodataan silloin, kun terapeutti antaa asiakkaalle toimintaehdotuksen. HUOLEN ILMAISU ei pidä sisällään toiminnallisia neuvoja, vaan nostaa lähinnä esille mahdollisia ongelmakohtia ja niiden seurauksia asiakkaan pohdittavaksi.

*Mietin tässä, että mitä mahdat tehdä, kun eteesi tulee tilanne, jossa olet aina aikaisemmin käyttänyt huumeita.
Esimerkiksi tilanne, jossa olet ikävystynyt.*

*Huolen ilmaisu,
ilman lupaa*

Pohdin tässä, että voisitko ajatella lähteväsi vaikka ulkoilemaan, silloin kun tunnet itsesi ikävystyneeksi, sen sijaan, että käyttäisit huumeita.

*Neuvo,
ilman lupaa*

Huomioi: Asiakkaan TUKEMINEN ilmenee esitystavassa, jolla terapeutti välittää myötätuntoa asiakasta kohtaan. Ilmaisultaan tuen antaminen saattaa olla hyvinkin samankaltainen kuin huolen herättäminen. Erona näillä koodausluokilla on se, että HUOLIN ILMAISU viittaa johonkin erityiseen asiaan, ongelman tai riskitekijän.

Olen huolissani sinusta. *Tuen antaminen*

Olen ollut huolissani sinusta kuluneella viikolla. *Tuen antaminen*

Olen huolissani siitä, että tämä ei ehkä sovikaan sinulle, koska. *Huolen ilmaisu, ilman lupaa*

Olen huolissani siitä, että sairaalasta lähtiessäsi joudut kohtaamaan paljon enemmän houkutusia. *Huolen ilmaisu, ilman lupaa*

Huomioi: KYSYMYS on ensisijainen koodausluokka, jos huoli esitetään kysymyksen muodossa. Yksi poikkeus tästä säännöstä on tilanne, jossa terapeutti pyytää asiakkaalta lupaa huolensa esittämiseen suljetun kysymyksen muodossa.

Olen huolissani siitä, että sinun saattaa olla vaikea pitäytyä suunnitelmassasi, jos olet vanhojen ystäväsi seurassa. *Huolen ilmaisu, ilman lupaa*

Miten pitäytyisit suunnitelmassasi vanhojen ystäväsi seurassa? *Avoin kysymys*

Pystytkö pysymään suunnitelmassasi vanhojen ystäväsi seurassa? *Suljettu kysymys*

Käykö, että kerron, mikä suunnitelmassasi huolestuttaa minua? *Huolen ilmaisu, luvan kanssa*

Huomioi: KONFRONTAATIOon kuuluu avointa erimielisyyttä, väittelyä, suostuttelua, arvostelua, jne. HUOLEN ESITTÄMINEN edellyttää kieltä, joka osoittaa terapeutin ilmaisevan huolta (eikä niinkään faktoja) asiakkaasta tai antaa asiakkaalle luvan olla erimieltä asiasta.

Etkö pysty näkemään sitä, että tämä sinun suunnitelmasi kaatuu sillä hetkellä kun astut ulos sairaalasta? *Konfrontaatio*

Sinulla ei ole mitään mahdollisuutta pysyä selvänä ilman ulkopuolista tukea. *Konfrontaatio*

Pohdin tässä, että oletko miettinyt, mikä voisi mennä vikaan suunnitelmassasi? *Huolen ilmaisu, ilman lupaa*

Tämä ei ehkä tunnu sinusta kovin tärkeältä, mutta olen huolissani siitä, että ilman ylimääräistä sosiaalista tukea tästä tulee sinulle liian rankaa selviytyäksesi siitä yksin. *Huolen ilmaisu, luvan kanssa*

Reflektio. Terapeutti heijastaa sisällöltään sekä merkitykseltään samankaltaisen ilmaisun asiakkaalle kuin mitä asiakas on hänelle aiemmin sanonut, useasti välittömästi asiakkaan ilmaisun jälkeen. Älä koskaan koodaa kysymystä (Kuka, Miksi, Mitä, jne.) REFLEKTIOKSI. Jos terapeutin vastaus sisältää sekä REFLEKTION että toisen koodattavan vastauksen (kuten vastauksessa, joka sisältää REFLEKTION, jonka jälkeen esitetään KYSYMYS), koodaa *molemmat* toimintatavat. REFLEKTIO vaatii alaluokituksen, jossa merkitään reflektion taso/tyyppi ja samanaikaisesti merkitään, heijastettiinkö siinä asiakkaan tunnetilaa. Luokittele ensin, mihin näistä neljästä luokasta reflektio kuuluu:

Toisto. Nämä reflektiot eivät lisää mitään siihen, mitä asiakas on sanonut, ainoastaan toistavat tai uudelleen ilmaisevat asiakkaan sanoman joko osittain samoja sanoja käyttäen tai sanasta sanaan asiakasta toistaen.

Toisin ilmaiseminen. Nämä reflektiot pysyvät hyvin lähellä sitä, mitä asiakas on sanonut, aavistuksen verran toisella tavalla ilmaistuna ja uudelleen muotoiltuna, useasti korvaavaa synonyymia käyttäen. Asiakkaan ilmaisu toistuu hienovaraisesti uudella tavalla.

Selventävä reflektio. Nämä reflektiot muuttavat tai lisäävät asiakkaan sanomaa merkittävällä tavalla päätelläkseen asiakkaan *tarkoituksen*. Terapeutti sanoo asioita, joita asiakas ei ole vielä suoraan ilmaissut. Näihin kolmannen asteen reflektioihin sisältyy (mutta ei ole missään nimessä näihin rajattu):

Vahvistettu reflektio, jossa asiakkaan sanoman sisältöä suurennetaan, liioitellaan, lisätään vahvuutta tai sitä voimistetaan muulla tavalla.

Kaksisuuntainen reflektio, jossa ambivalenssin molemmat puolet sisältyvät samaan heijastavaan vastaukseen.

Ajatusketjun jatkaminen, jossa terapeutti ennakoii asiakkaan *seuraavan* lauseen, ennen kuin asiakas on sitä ääneen sanonut.

Vertaus tai kielikuva reflektiossa.

Tunteen reflektointi, tilanteessa, jossa asiakas ei ole aikaisemmin suoraan sanallisesti ilmaissut tunteitaan.

Yhteenveto. Nämä reflektiot keräävät yhteen vähintään kaksi asiakkaan ilmaisua, joista vähintään toinen ei sisältynyt asiakkaan välittömästi edeltäneeseen ilmaisuun. Kaksisuuntaiset reflektiot koodataan YHTEENVETOON vain ja ainoastaan silloin, kun asiakkaan lähin puheenvuoro on sisältänyt ainoastaan ambivalenssin toisen puolen ja terapeutti palauttaa keskusteluun toisen puolen aiemmista puheenvuoroista. Jos asiakkaan välitön puheenvuoro sisältää ambivalenssin molemmat puolet, kaksipuolinen reflektio koodataan joko TOISTOON, TOISIN ILMAISUUN tai (usein) SELVENTÄVÄÄN REFLEKTIOON.

Seuraavaksi, ennen kuin teet merkintöjä lomakkeen oikealle riville, päätä sisälsikö reflektio suoria viittauksia asiakkaan tunteisiin. Varmista, että reflektio viittaa todella asiakkaan todellisiin, sen hetkisiin tunteisiin, eikä sanan "tuntea" muihin käyttötarkoituksiin. "Sinusta siis tuntuu, ETTÄ esimiehesi on sinua kohtaan epäoikeudenmukainen" ei ole asiakkaan tunteiden reflektointia. Merkitse asianmukaisille riveille, mihin luokkaan/tyyppiin reflektio kuuluu. Merkitse lisäksi jokaisen reflektiokoodauksen jälkeen vieheiselle riville, oliko mukana tunteiden reflektointia.

Näkökulman muuttaminen. Terapeutti ehdottaa asiakkaan kertomalle kokemukselle uutta merkitystä esittämällä saman asian uudessa valossa. Tällä on usein se vaikutus, että negatiivisiin tunnekokemuksiin ja ajattelutapoihin löydetään vastapainoksi positiivisia merkityksiä (esim. nalkutuksen näkeminen huolenpitona) ja vastaavasti positiivisiin tunnekokemuksiin ja ajattelutapoihin tuodaan esille niiden negatiivisia merkityksiä ("viinan kestäminen" riskitekijänä).

Tuen antaminen. Nämä ovat tukea antavia ja ymmärtäviä kommentteja, jotka eivät ole koodattavissa vahvistamiseksi tai reflektoinniksi. Tuen ilmaisulle on tunnusomaista senhetkisen tilanteen kommentointi tai selkeä ilmaus siitä, että terapeutti on asiakkaan puolella ja hänen kanssaan samaa mieltä. "Ymmärrän, mitä tarkoitat." "Se on varmasti ollut hyvin vaikeaa sinulle", "Kuulostaa hirveältä." Lauseet, joissa välitetään myötätuntoa (ei VAHVISTAMISTA) koodataan myös tälle sarakkeelle TUEN ANTAMISEKSI. (Olen huolestunut sinusta. Olen ollut tällä viikolla huolissani sinusta.) Jos terapeutti samassa ilmaisussa kertoo asiakkaalle olevansa hänen kanssaan samaa mieltä (tuen antaminen) tarjoten lopuksi uudenlaista perspektiiviä käsiteltyyn kysymykseen (näkökulman muuttaminen), tämä ilmaisu koodataan sekä tuen antamiseksi että näkökulman muuttamiseksi.

Huomioi: Älä koodaa TUEN ANTAMISEKSI vastausta, jossa terapeutti vain REFLEKTOI, mitä asiakas on juuri sanonut.

Huomioi: Joskus KONFRONTOIVAT vastaukset piiloutuvat kielellisesti huolen ilmaisun taakse ("olen huolissani"). Edelleen KONFRONTAATION kautta annetaan lisävahvistusta asiakkaan tiedossa olevalle kielteiselle tiedolle tai viestissä on kielteinen vivahde.

Olen huolissani, kun et ole tullut sovittuihin tapaamisiimme.

Konfrontaatio

Kiva nähdä sinua. Olin jo vähän huolissani sinusta.

Tuen antaminen

Olen huolissani siitä, että olet alkoholisti.

Konfrontaatio

Kertomiesi vaikeuksien perusteella olen huolissani sinusta.

Tuen antaminen

Työskentelysuunnitelman tekeminen. Nämä ovat kommentteja, joissa selvitetään asiakkaalle, mitä istunnossa tulee tapahtumaan, selvitetään osa-alueesta toiseen siirtymistä ja autetaan asiakasta ennakoimaan ja siten varautumaan tulevaan keskustelunkulkuun, jne.

Varoittaminen. Terapeutti antaa asiakkaalle varoituksen tai uhkauksen ja antaa asiakkaan ymmärtää, mitä kielteisiä vaikutuksia seuraa, jos asiakas ei muuta toimintaansa. Uhka saattaa perustua terapeutin mahdollisuuteen toteuttaa se (esim. kielteisen seurauksen täytäntöönpano) tai ennuste ikävistä seurauksista, jos asiakas päättää valita tietyn toimintalinjan. VAROITTAMINEN eroaa sisältämiensä kielteisten seurannaisvaikutusten kautta NEUVOMISESTA.

Sivuuttaminen. Terapeutti vähättelee asiakkaan puhetta tai sivuuttaa tämän ilmaisun. Terapeutti puuttuu asiakkaan puheeseen ja keskeyttää hänet odottamatta sopivaa taukoa tai hiljaisuutta.

Kasvattaminen. Terapeutti antaa elämänohjeita. Hän saattaa joko suorasti tai epäsuorasti vedota asiakkaan järkeen, tunteisiin tai moraaliin. Terapeutti osoittaa asiakkaalle tietä mihin suuntaan tämän tulee elämässään kulkea tai miten hänen tulee asioihin ja tapahtumiin suhtautua.

Liite 6

Asiakkaan vuorovaikutuksen arviointi

Asiakkaan vuorovaikutus luokitellaan neljään toisensa vastavuoroisesti poissulkevaan luokkaan.

Muutoksen vastustaminen koodataan myös alaluokkaan sen mukaisesti vastustiko asiakas muutosta vai terapeuttia. Mikä tahansa terapeutin lausahdus, *kannustusta lukuun ottamatta*, päättää asiakkaan vastauksen ja seuraava asiakkaan ilmaisu saa siten uuden koodin. Asiakkaan responsit ovat:

? **Kysyminen.** Asiakas pyytää tietoa, kysyy kysymyksen tai pyytää terapeutin mielipidettä tai neuvoa.

0 **Seuraaminen/neutralius.** Asiakkaan vastaus seuraa keskustelunkulkua, mutta ei ole muutosvastainen (muutoksesta etäännyvä), eikä muutospuhetta (muutokseen hakeutuva) kuten alla olevissa määritelmissä. (Huomaa kuitenkin, että vastaukset, jotka eivät seuraa keskustelun kulkua, koodataan yleensä Muutosvastaisuudeksi) Seuraaminen/neutralius luokka pitää sisällään lyhyet lausahdukset, kuten "selvä," "aivan," jne. *Jos epäröit luokkien Neutraali ja . tai+ välillä, koodaa ilmaisu Neutraaliksi.* Jos ilmaisussa on vivahde, joka viittaa sen *saattavan olla* itseään motivoiva tai muutosvastainen ilmaisu, sitä ei aleta tulkitsemaan vaan se koodataan Neutraaliksi. Huomaa, että sanatomat ilmaisut, kuten " Hmm", "Aha" jätetään asiakkaan kohdalla koodaamatta (kun taas terapeutin sanomina ne koodataan kannustukseksi).

- **Muutoksen vastustaminen.** Asiakkaan vastaus ei ole muutoksen suuntainen ja kuvastaa asiakkaan haluavan *pois* muutoksesta. Huomaa, että "muutos" tässä yhteydessä viittaa tiettyyn päämäärähakuihseen muutokseen eikä mihin tahansa muutokseen. Ongelmajuomisen hoidossa MUUTOSPUHE ja MUUTOKSEN VASTUSTAMINEN viittaavat juomisen muuttamiseen. Asiakkaat voivat käyttää muutospuhetta muista aiheista (esim. parisuhteesta, asunnon vaihdosta), mutta näitä ei koodata elleivät ne suoraan liity tavoitteena olevaan käyttäytymisen muutokseen. Muutoksen vastustamisen ei tarvitse ilmaista erimielisyyttä, eikä siinä tarvitse olla tunnelatausta. Avain on siinä, että asiakkaan puhe suosii *muuttumattomuutta* ja on tässä mielessä muutokselle vastakkaista.

Koodaa muutoksen vastustaminen alaluokkaan sen mukaan suhtautuuko asiakas kielteisesti muutokseen (kieltäminen) vai terapeuttiin (väittely, keskeyttäminen tai tavoittamattomuus).

Tavallisia *muutoksen vastustusmuotoja* ovat:

Kieltäminen. Näissä vastauksissa asiakas ilmentää kyvyttömyyttä tunnistaa ongelmaa tai haluttomuutta yhteistyöhön, vastuunkantamiseen, neuvojen seuraamiseen tai muutokseen. Ne ovat sisällöltään itseään motivoivien lauseiden vastakohtia. Esimerkkeihin sisältyy: syiden antaminen sille, miksi muutosta ei voi tapahtua tai annettu ehdotus ei voi toimia, muiden ihmisten syyttäminen ongelmista, terapeutin ehdotusten vastustaminen, tekosyiden keksiminen omalle käytökselle, negatiivisten seurausten väittäminen vaarattomiksi, vahingonuhkien ja vaarojen minimointi, pessimismi, vastahakoisuus ja haluttomuus muutokselle sekä siihen liittyville aikeille. *Huomioi*, että Kieltämiseen koodataan silloinkin, jos asiakas vastaa kysymykseen (esim. terapeutti pyytää mainitsemaan nykyiseen toimintatapaan liittyviä "hyviä juttuja") tai ilmaisee muutoksen sekä etu- että haittapuolia. Älä koodaa useiden eri vastausten sarjaa yhdeksi Kieltämiseksi; jokainen *erillinen* kieltävä vastaus lasketaan.

Tavallisia *terapeutin vastustusmuotoja* ovat:

Väittely. Asiakas on terapeutin kanssa erimieltä, asettaa suoraan kyseenalaiseksi terapeutin sanoman paikkansapitävyyden, kyseenalaistaa terapeutin henkilökohtaista arvovaltaa tai ammatillisuutta tai osoittaa avointa vihamielisyyttä terapeuttia kohtaan. Väittelyyn sisältyvät "Niin, mutta." vastaukset.

Keskeyttäminen. Asiakas puuttuu terapeutin puheeseen ja keskeyttää hänet puolustavalla tavalla puhumalla terapeutin puheen päälle, odottamatta sopivaa taukoa tai hiljaisuutta. Tai sitten asiakas puuttuu terapeutin puheeseen saadakseen sen katkeamaan . "Odotas nyt hetki."

Tavoittamattomuus. Asiakas ei seuraa keskustelua, hän ei vastaa tai osoittaa muulla tavoin, ettei ole mukana keskustelussa, eikä huomioi terapeuttia. Tähän liittyy tarkkaamattomuus (ei seuraa, mitä terapeutti sanoo), kysymyksiin vastaamatta jättäminen, puhumattomuus vastatessa tai puheenaiheen kääntäminen pois suunnasta, johon terapeutti on halunnut mennä. Sanalliset vastaukset, joissa ei anneta minkäänlaista tietoa (esim. "En tiedä") voidaan koodata tälle sarakkeelle. [Huomioi kuitenkin, että "En tiedä" voi olla myös asiakkaan todenmukainen vastaus suljettuun ja lyhyeen kysymykseen, jolloin se tulee koodata sarakkeelle Seuraaminen/neutraalius.]

+ **Muutospuhe.** Asiakas ilmaisee joko suorasti tai epäsuorasti puheessaan ominaispiirteitä, jotka viittaavat muutokseen ja ilmentävät vähintään yhtä seuraavista neljästä luokasta. Muutospuheen sisällön ei tarvitse olla sidottuna siihen, minkä terapeutti tai koodaaja katsovat olevan "ongelman". Jokainen *erillinen* itseä motivoiva ilmaisu otetaan huomioon; älä koodaa useiden eri itseä motivoivien lauseiden sarjaa vain yhdeksi + vastaukseksi. Jos asiakas esimerkiksi listaa useita eri syitä muutokselle tai siitä koituvia etuja, kukin niistä koodataan erikseen muutospuheeksi.

Ongelman tunnistaminen. Asiakas myöntää haittatekijät, vaarat, kielteiset vaikutukset itselleen ja muille; ottaa henkilökohtaisen vastuun negatiivisista seurauksista, jne.

Huolestuminen. Asiakas ilmaisee olevansa huolissaan senhetkisestä tilanteestaan.

Muutoshalu/ja.aikomus. Asiakas ilmaisee halunsa muutokseen tai tuo julki aikomuksensa muuttua.

Optimismi. Asiakas osoittaa optimistisuutta omaa muutostavoitettaan kohtaan ja uskoo kykenevänsä muutokseen (joko ääneen lausutun muutoshalun kanssa tai ilman sitä).

Muutospuhe voi ilmetä reaktiona terapeutin kysymykseen. Itse asiassa avoimet kysymykset edustavat yhtä yleistä tapaa käynnistää muutospuhetta motivoivassa haastattelussa. Jopa yksinkertaiset yhden sanan vastaukset voivat ilmaista asiakkaan muutospuhetta. Seuraavassa kukin [] viittaa muutospuhekoodiin. Tästä segmentistä voidaan erottaa 7 muutospuheresponssia.

TERAPEUTTI: Mitä sitten ajattelet marihuanan käytöstä? Haluatko jatkaa sen käyttöä kuten olet tehnyt viime vuoden aikana? (suljettu kysymys)

ASIAKAS: En. ([ ])

T: Mitä syitä näet muutoksen tekemiseen? (avoin kysymys)

A: Tarkoitatko marihuanan käyttöön? (kysymys)

T: Kyllä (yleinen info)

A: No, joudun sen takia vaikeuksiin töissä, kuten nyt tässä virtsatestissä. ([ ])

T: M-hh. (kannustus)

A: Enkä pysty oikein ajattelemaan seuraavana päivänä, en tarkoita yksinkertaisia asioita vaan kun yritän tehdä jotain monimutkaista, kuten tilastotiedettä, pääni ei vain toimi. ([ ])

T: Marihuana siis näyttää vaikuttavan sinuun sillä tavoin. Se vaikuttaa kykyyn ajatella ja keskittyä. (reflektio/ selventävä reflektio/ ei affektiivinen)

A: Niin. ([ ]) (Koodataan muutospuheeksi, koska se seuraa terapeutin puheenvuoroa)

T: Entä muuta? (avoin kysymys)

A: Jotkut sanovat, että se vie pois motivaatiota, olo tulee "vetämättömäksi".

T: Oletko itse sitä mieltä? (suljettu kysymys)

A: No minusta tulee aika velto, eikä tee oikein mieli tehdä mitään, niin että taidan olla. ( ) Enkä pidä siitäkään ajatuksesta, että minun täytyisi saada sitä, ymmärrätkö mitä tarkoitan? ( )

T: Sinä tavallaan vastustat sitä, että joudut riippuvaiseksi jostakin. (reflektio/ selventävä reflektio/ tunnepitoinen)

A: Niin. ( ) Mutta en silti pidä itseäni minään addiktina. (muutoksen vastustaminen)

Liite 7

Kolmannen kuuntelukerran ajan koodaus

Kolmannella erillisellä kuuntelukerralla haastattelu koodataan asiakkaan ja terapeutin välisinä puheenvuoroaikoina. Tämä koodauskerta ei saa edeltää ensimmäistä ja toista koodauskerta, jos koodaajana toimii sama henkilö. Tarvitaan kaksi ajanottokelloa, jotka voidaan helposti käynnistää ja pysäyttää katkaisimesta. Täydellinen hiljaisuus, jossa kumpikaan osapuoli ei sano mitään (molemmat kellot pysäytettyinä) tulee myös ottaa huomioon, jolloin tavallinen shakkikello ei tule kyseeseen. Puhujan (joko asiakas tai terapeutti) kello käynnistetään, kun hän aloittaa lauseen ja kello pysäytetään kun lause päättyy tai toinen puhuja jatkaa omalla puheenvuorolla, kumpi sitten tuleekin ensin. Jos puhuja keskeyttää puheensa lauseen keskellä ilmeisenä aikomuksenaan lauseen loppuunsaattaminen, kellon annetaan juosta kunnes ajatus on saatu päätökseen tai toinen aloittaa oman puheenvuoronsa. Kun koodaat haastattelua videonauhalla, *käytä ainoastaan äänimateriaalia* kolmanteen koodaukseen, koska kuvaan keskittyminen saattaa muuttaa arviota. *Älä katso kuvaa*. Katso ajanottokelloja kolmatta koodausta tehdessäsi ja käännä selkäsi kuvamateriaalille.

Kokonaispuheajat luetaan lopuksi kummastakin kellosta ja merkitään tähän tarkoitettulle kolmannen koodauskerran arviointilomakkeelle. Ole hyvin huolellinen siitä, että ajat eivät mene keskenään sekaisin; varmista että merkitset terapeutin puheajan sille osoitetulle sarakkeelle.

Merkitse aika minuutin desimaaleina (60 sekuntia = 1.00), kolmen numeron tarkkuudella, jotta se on laskettavissa, älä merkitse aikaa minuutteina ja sekunteina.

sekunnit	=	minuutit	sekunnit	=	minuutit	sekunnit	=	minuutit
01		.017	21		.350	41		.683
02		.033	22		.367	42		.700
03		.050	23		.383	43		.717
04		.067	24		.400	44		.733
05		.083	25		.417	45		.750
06		.100	26		.433	46		.767
07		.117	27		.450	47		.783
08		.133	28		.467	48		.800
09		.150	29		.483	49		.817
10		.167	30		.500	50		.833
11		.183	31		.517	51		.850
12		.200	32		.533	52		.867
13		.217	33		.550	53		.883
14		.233	34		.567	54		.900
15		.250	35		.583	55		.917
16		.267	36		.600	56		.933
17		.283	37		.617	57		.950
18		.300	38		.633	58		.967
19		.317	39		.650	59		.983
20		.333	40		.667	60		1.00

Liite 8 Koodauslomake ensimmäisen kuuntelukerran yleisarviolle

Nauha # _____

Koodaaja: _____

Koodattava: _____

Ensimmäisen kuuntelukerran arviot

Yleisarviot terapeutista (koko istunto)

Hyväksyntä		1	2	3	4	5	6	7
		Heikko			Korkea			
Tasavertaisuus		1	2	3	4	5	6	7
		Autoritaarinen			Tasa-arvoinen			
Empatia / oikea ymmärrys		1	2	3	4	5	6	7
		Heikko			Korkea			
Aitous		1	2	3	4	5	6	7
		Heikko			Korkea			
Ystävällisyys		1	2	3	4	5	6	7
		Välinpitämätön			Välittävä			
Motivoivan haastattelun omaksuminen		1	2	3	4	5	6	7
		Heikko			Korkea			

Yleisarviot asiakkaasta (istunnon kohokohdat)

Tunneilmaisu		1	2	3	4	5	6	7
		Heikko			Korkea			
Yhteistyökyky		1	2	3	4	5	6	7
		Vastustava		Yhteistyökykyinen				
Avoimuus		1	2	3	4	5	6	7
		Heikko			Korkea			
Sitoutuneisuus		1	2	3	4	5	6	7
		Passiivinen			Aktiivinen			

Yleisarviot vuorovaikutuksesta (koko istunto)

Yhteistyö		1	2	3	4	5	6	7
		Paimminen			Paritanssi			
Hyöty		1	2	3	4	5	6	7
		Haitallinen		Merkityksetön			Edistävä	

Liite 9 Koodauslomake toisen kuuntelukerran terapeutin vuorovaikutusarvioille

Nauha # _____

Koodaaja: _____

Koodattava: _____

Terapeutin vuorovaikutusarviot toisella kuuntelukerralla

Vuorovaikutuksen taulukointi

Päähaastattelija 2. haastattelija Yht.

Neuvo (alaluokitus)	Suostumuksella			
	Ilman suostumusta			
Vahvistaminen	Arvostaminen, luottamuksen vahvistaminen, positiivinen palaute			
Konfrontaatio				
Ohjeiden antaminen				
Hallinnan painottaminen	Asiakkaan itsemääräämis-oikeuden, valinnanvapauden ja vastuun painottaminen			
Kannustus				
Täydennys	Kevennykset, kesken jääneet kysymykset jne.			
Tiedon välittäminen (alaluokitus)	Henkilökohtainen palaute			
	Itseilmaisu			
	Yleinen tieto			
Kysymys	Suljettu kysymys			
	Avoin kysymys			
Huolen ilmaisu	Suostumuksella			
	Ilman suostumusta			
Reflektio (alaluokitus)	Reflektion TYYPPI/TASO	Asiakkaan tunteita EI reflektoida	Asiakkaan tunteita reflektoidaan	
	Toistava			
	Toisin ilmaiseva			
	Selventävä reflektio			
	Yhteenvedollinen			
	Reflektioiden kokonaissumma: + =	Tunteettomien reflektioiden summa: + =	Tunteita koskevien reflektioiden summa: + =	
Näkökulman muuttaminen				
Tuen antaminen				
Suunnittelu				
Varoittaminen				
Sivuuttaminen				
Kasvattaminen				

Liite 10 Koodauslomake toisen kuuntelukerran asiakkaan vuorovaikutusarvioille

Nauha # _____

Koodaaja: _____

Koodattava: _____

Asiakkaan vuorovaikutusarviot toisella kuuntelukerralla

Vuorovaikutuksen taulukointi

Yhteensä

? Kysyminen	Asiakas pyytää tietoa, kysyy kysymyksen, tai pyytää terapeutilta neuvoa tai mielipidettä		
0 Seuraaminen/ Neutraalius	Ei muutosvastaisuutta, eikä muutospuhetta; keskustelun seuraamista, kysymyksiin vastaamista		
- Muutosvastaisuus (alaluokitus)	Muutoksen vastustaminen	Kieltäminen	
	Terapeutin vastustaminen	Väittely	
		Keskeyttäminen	
		Tavoittamattomuus	
+ Muutospuhe	Ongelmien tunnistaminen		
	Huolestuminen		
	Muutosoptimismi		
	Muutoshalu/-tarkoitus		

Liite 11 Koodauslomake kolmannen kuuntelukerran ajan koodaukselle

Ajan mittaus   Koodaaja: _____

Aika mitataan desimaaliminuutteina, ei minuutteina ja sekunteina (katso taulukko)

Kokonaispuheaika	Terapeuttien puheaika: ____ · ____ + ____ · ____ = _____ min	Asiakkaan puheaika: = _____ min
Jaettuna:	Terapeuttien + asiakkaan puheaikojen summa: = _____ min	
Saadaan:	Terapeuttien puheaika prosentteina: _____ %	

Liite 12 Koodauslomake motivoivan haastattelun vuorovaikutuskriteereille

Motivoivan haastattelun vuorovaikutuskriteerit

Vuorovaikutuksen mittarit	Ihanteellinen (asiantuntija) hallinta	Riittävä hallinta	Koodaus-tulos
Terapeutin yleisarvosana	> 6.0	> 5.0	
Reflektioiden ja kysymysten suhde	> 2.0	> 1.0	
Avointen kysymysten %-osuus	> 70%	> 50%	
Monimuotoisten reflektioiden %-osuus	> 50%	> 40%	
Reflektioiden määrä / 10 minuuttiin	> 15	> 10	
Motivoivan haastattelun mukaisten responssien määrä	> 90%	> 80%	
Terapeutin puheajan %-osuus	< 50%	< 60%	

Liite 13

Motivoivan haastattelutaidon koodauksen yhteenvetopisteet

Seuraavia vuorovaikutuksen mittareita suositellaan väliaikaisina yhteenvetoina, jotka osoittavat, missä määrin motivoivan haastattelun periaatteet ovat toteutuneet. Nämä ovat peräisin toisen kuuntelukerran terapeutin käyttämisen koodauksesta.

Reflektoinnin ja kysymysten suhde (R/K)

(R/K) mittaa Reflektoitujen vastausten lukumäärän ja kaikkien esitettyjen Kysymysten määrän välistä suhdetta.

Avointen kysymysten prosentit (% AK)

% AK on suhdeluku, jossa osoittaja on kysytyjen avokysymysten lukumäärä ja nimittäjä on kaikkien esitettyjen kysymysten summa (avoimet + suljetut).

Monimuotoisten reflektioiden prosentit (% MR)

% MR on suhdeluku, jossa osoittaja on Selventävien + Yhteenveto reflektioiden summa nimittäjän ollessa kaikkien Reflektioiden kokonaissumma.

Motivoivan Haastattelun mukaiset ilmaisut (MHM)

MHM ilmaisut ovat samat, jotka ovat kuvattuna (esim. vahvistaminen, asiakkaan oman vastuun painottaminen, reflektointi, näkökulman muuttaminen) kirjassa *Motivational Interviewing* (Miller & Rollnick 1991) MHM vastauksia ovat:

Neuvominen luvan kanssa

Vahvistaminen

Hallinnan painottaminen

Avoimet kysymykset

Näkökulman muuttaminen

Tukeminen

Motivoivan Haastattelun vastaiset ilmaisut (MHV)

MHV vastaukset ovat selkeästi kiellettyjä (esim. neuvominen ilman lupaa, vastakkain asettuminen, käskeminen, varoittaminen) *Motivoivassa Haastattelussa*. MHV ilmaisuja ovat:

Neuvominen, ilman lupaa

Vastakkain asettuminen

Käskeminen

Huolien esittäminen, ilman lupaa

Varoittaminen

Motivoivan Haastattelun mukaiset ilmaisu prosentit (% MHM)

% MHM on suhdeluku, jossa osoittajana on kaikki MH -mukaiset ilmaisut (MHM) ja nimittäjänä on MH -mukaisten sekä MH -vastaisten (MHV) ilmaisujen summa.

Terapeutin puheaika prosentit (% TPA)

% TPA on suhdeluku, jonka osoittajana on terapeutin puheaika minuutteina (TPA) ja nimittäjänä on terapeutin ja asiakkaan puheaikojen summa.

Terapeutin vastausten määrä

Terapeutin vastausten kokonaismäärän mittaaminen voi olla myös hyvin valaisevaa ja tietoa antavaa. Tässä otetaan huomioon koko koodattavassa istunnossa käytetty puheaika. Voidaan esimerkiksi laskea reflektoinnin suhdetta muuhun istuntoon jakamalla kaikki refleктоivat vastaukset kokonaispuheajasta (terapeutti + asiakas). Tämä voidaan standardoida luvuksi, joka kuvaa reflektoinnin määrää aina kymmenen minuutin sisällä (RR10).

Asiakkaan vastaukset

Asiakkaan muutospuhe prosentit (% AMP)

Asiakkaan vastauksista voidaan myös mitata motivoivan haastattelun vaikuttavuutta. % AMP on suhdeluku, jonka osoittaja on asiakkaan Muutospuheen (+) kokonaissumma jaettuna asiakkaan Muutospuheen (+) ja Muutoksen vastaisen (-) puheen summalla. Kerätty aineisto osoittaa, että asiakkaan pelkkä AMP luku antaa huonommin tietoa kokonaistilanteesta kuin AMP :n vaihtelu istunnon aikana ja suhdeluku, joka kuvaa tätä vaihtelevuutta.

Liite 14

Keskeiset vuorovaikutuskriteerit Motivoivan haastattelun harjoittamisessa
Alkoholismiin, päihteiden väärinkäyttöön ja addiktioihin
erikoistunut keskus, New Mexicon yliopisto

Aloittelevien sekä asiantuntevien terapeuttien haastatteluesitysten perusteella seuraavat arvot ovat asetettu mahdollisiksi suosituksiksi ja suoritusten kriteereiksi. Motivoiva haastattelu toteutuu riittävän pätevästi ja taitavasti seuraavilla vuorovaikutuksen arvoilla:

Vuorovaikutuksen mittarit	Ihanteellinen (asiantuntija) hallinta	Riittävä hallinta
Terapeutin yleisarvosana	> 6.0	> 5.0
Reflektioiden ja kysymysten suhde	> 2.0	> 1.0
Avointen kysymysten %-osuus	> 70%	> 50%
Monimuotoisten reflektioiden %-osuus	> 50%	> 40%
Reflektioiden määrä / 10 minuuttia	>15	> 10
Motivoivan haastattelun mukaisten responssien määrä	> 90%	> 80%
Terapeutin puheajan %-osuus	< 50%	< 60%

Tai vielä yksinkertaisemmin sanottuna:

- *Puhu vähemmän kuin asiakkaasi*
- *Yleisin vastauksesi asiakkaan puheeseen tulisi olla reflektio*
- *Reflektoi keskimäärin kahdesti jokaista kysymääsi kysymystä*
- *Käytä reflektoidessasi monimutkaisempia reflektioita enemmän kuin puolet käyttämästäsi ajasta*
- *Esittäessäsi kysymyksiä, käytä pääasiallisesti avokysymyksiä.*
- *Vältä kiirehtimästä asiakkaasi muutosvalmiuden edelle (varoittelu, konfrontaatio, eitervetulleiden neuvojen ja ohjeiden antaminen, väittelyn "mukavalle" puolelle asettuminen)*

Liite 15

Koodattu haastattelukatkelma 1.1 / 8.10. 2002:

1 Haastattelija: Joo, aivan, ja sit siinä oli käräjiä ja muuta semmosta, ni tota, missäs

2 kunnossa sä tulit tänne? (Tiedon välittäminen/yleinen + Suljettu kysymys)

3 Vanki: Aika romuna. (+)

4 Haastattelija: Aika huonossa kunnossa, aivan, aivan eli tota sä oot niin kun siitä

5 taaksepäin ajateltuna, ni ryypänny? (Reflektio/toisin ilmaisu + Konfrontaatio)

6 Vanki: No, siis, en voi sanoa, et oisin ryypänny. Otin yhen kerran ja siit tuli tapon

7 yritys, et se, sitä ei voi sanoa niin ku, et oisin ryypänny koko ajan- (T.)

8 Haastattelija: Aivan että se oli--- (Kannustaminen)

9 Vanki: En mie oo juonu moneen vuoteen, mie oon vetäny vaan rojua! (0)

10 Haastattelija: Aivan, aivan, kyllä, kyllä, joo, kuitenkin tämmöstä sekakäyttöä, eiks

11 nii? (Konfrontaatio)

12 Vanki: No en mie tiä onk se omast mielestäni sekakäyttöä jos mie otan yhen kerran

13 viinaa monee vuoteen, jo loput veän. (T.)

14 Haastattelija: Aivan, mitäs se roju on nimeltään? (Suljettu kysymys)

15 Vanki: Aineita! (0)

16 Haastattelija: Kyllä, mutta että, siin on amfetamiinia plus sitten? (Suljettu kysymys)

17 Vanki: Siin on ihan amfetamiini ja heroini. (0)

18 Haastattelija: Joo, ajattelin vaan ihan sitä että, jos on niinku yhen aineen käyttäjä

19 niin sitten käyttää sitä, mut et jos siin on näin monta, vaikei ne meniskään ihan

20 saman aikasesti niin kuitenkin siinä on tänä päivänä tuota ja huomenna tuota, eri

21 merkkiä, niin se on sekakäyttöä. (Tiedon välittäminen/yleinen)

22 Vanki: Ei se miun mielestä oo sekakäyttöä! et se on niin ku huumeet ja alkoholi,

23 mummieldest on ihan eri juttu. ainakin niin mie oon sen työstäny päässäni. (T./+)

24 Haastattelija: Joo, joo, mites sie koet lähinnä, lähinnä sen käytön, näitten

25 keskenään? (Avoin kysymys)

26 Vanki: En mie tie niinko... Amfetamiiniist tulee se, et tulee valvottuu monta viikkoo,

27 sit pitäis saaha nukuttuu. Et heroini tekee sen et saa nukuttuu. (2.)

28 Haastattelija: Mitä se tuo sulle, tämä tämmönen elämänrytmi? Se et sie nyt vekslaat

29 näitten kanssa? Avoin kysymys

30 Vanki: Ehkä siin on semmonen et on normaaliolo. Sit ku on selvinpäin ni on ihan

31 pihalla. (.)

32 Haastattelija: Minkälainen sun mielestä on sellanen "normaali olo"? Mitä sie

33 niinku sillä--? (Avoin kysymys)

34 Vanki: Mmm-h... Mie en osaa sitä selittää! Se on aika monimutkanen... Et sitä ehkä

35 veti noit aineit sen takii et pysyis tasanen olo ja sit jos lopetti sen yhtäkkii, ni oli

36 pihalla ko lumiukko! (2.)

37 Haastattelija: No sit kun on pihalla ku lumiukko, ni minkälainen sie sitten koet ite

38 olevas? (Avoin kysymys)

39 Vanki: Mie oon aika, aika tota säikky. Ei uskalla mihinkään mennä. (0)

40 Haastattelija: Aivan, aivan, elikkä se antaa sulle niinku tämmöstä itseluottamusta ja

41 uskallusta ja? (Reflektio/selventävä)

42 Vanki: Aivan, aivan! (.)

43 Haastattelija: ja, sitä ei selvinpäin oo pystyny pitämään? Suljettu kysymys

44 Vanki: On sitä varmaan pystyny pitämään. Olihan tossa monta vuotta selvillä

45 olookin et ... (0)

Koodattu haastattelukatkelma 4.1 / 2.12 2002:

1 Haastattelija: Joo. Aivan. Joo. No haluaisit sä kattoo tätä, mitä tänne on saatu, miltä

2 tää näyttää tää sun tilanne tässä? (Työskentelysuunnitelma)

3 Vanki: Voin mä kattoo, joo. (0)

- 4 Haastattelija: *No, miltä se susta tossa näyttää? Jos sä ajattelet, ku sä katot tätä.* (Avoin kysymys)
- 5 Vanki: *No, ei se nyt niin, hirveen pahalta näytä.* (.)
- 6 Haastattelija: *Mm.* (Kannustaminen)
- 7 Vanki: *Mut kyllä, vois paremminkin olla!* (+)
- 8 Haastattelija: *Joo. Mikä siin on semmosta mikä, tuntuu siltä, et ei näytä hirveen pahalta? Mikä niin ku sun kannalta?* (Reflektio/selventävä)
- 10 Vanki: *No, et mä oon näinkin pitkään pysyny noista kovista huumeista erossa.* (+)
- 11 Haastattelija: *Mm-m.* (Kannustaminen)
- 12 Vanki: *Mull on aika vähästä toi käyttö, et en oo täysin alkoholisoitunu, enkä oo*
- 13 *mitään kovia aineita esimerkiks käyttäny.* (2 .)
- 14 Haastattelija: *Mm, et sä oot käyttäny kauan, mut se on kuitenkin pysyny sikäli*
- 15 *rajoissa että, sä et oo siirtyny koviin huumeisiin. Pitäny alkoholin käyttöökin*
- 16 *aisoissa. Sulla on niitä raittiita jaksoja, ja arvioit riippuvuutta sillä tavalla, että se*
- 17 *ei oo mikään semmonen, ajankohtainen asia.* (Reflektio/selventävä)
- 18 Vanki: *Niin. Et ehkä ihan, toi alkoholin käyttökin on ehkä ihan normaali, must*
- 19 *ainakin vaikuttaa siltä...* (.)
- 20 Haastattelija: *Mm-m, joo. Sit toisaalta viittasit, mites sä ilmasitkaan sen? Sä viittasit*
- 21 *näihin vaikeuksiin, mitä täst on tullu.* (Reflektio/selventävä)
- 22 Vanki: *Niin, et ei niin pahalta näytä, mut vois olla paremminkin.* (+/.)
- 23 Toinen haastattelija: *Mm.* (Kannustaminen)
- 24 Haastattelija: *Joo, joo. Mitä sä ajattelet siinä kohtaa, et vois olla paremminkin?* (Avoin kysymys)
- 25 Vanki: *Lähinnä sitä, ku tohon alkoholin käyttöön liittyy niitä, tilanteita. Et löytäis*
- 26 *itelleen jotain ratkasumalleja, mitä vois käyttää, ettei niinku ryssis kaikkia hommia*
- 27 *aina humalapäissään.* (+)
- 28 Haastattelija: *Mm.* (Kannustaminen)
- 29 Vanki: *Säilyis kontrolli itseensä.* (+)
- 30 Haastattelija: *Joo. että haluaisit hallita ne tilanteet paremmin, jossa käytät alkoholia*
- 31 *niinkö? Vai niinkö, että et käyttäis alkoholia, että et joutuis niihin tilanteisiin?*
- 32 *Kuinka päin sä koet sen?* (Reflektio/selventävä)
- 33 Vanki: *...No, kumminkin päin ois tietysti ihan hyvä.* (T.)
- 34 Haastattelija: *Pääasia, et ratkaisu löytyy?* (Reflektio/selventävä)
- 35 Vanki: *Niin.* (+)
- 36 Haastattelija: *Mm, joo.... Joo, tota... Milt sust se, että päihteiden käyttöön liittyvät*
- 37 *asiat ei liity siihen, mikä sun suhde on päihteisiin, vaan se, miten sä alat käyttäytyä*
- 38 *päihtyneenä?* (Reflektio/selventävä)
- 39 Vanki: *Se on lähinnä.* (.)
- 40 Haastattelija: *Joo.* (Kannustaminen)
- 41 Vanki: *Se, pääpointti.* (.)
- 42 Haastattelija: *Mm. Mitä sulle seuraa siitä, käytöstä. Joo. Joo. No tossa katotaaks me*
- 43 *tota keskimmäistä saraketta... Käyttötilanteista. Sä oot maininnu että, tämmösiä*
- 44 *riskitilanteita oli, kun olit tuota koulukodista karkumatalla...*(Reflektio/selventävä + Reflektio/yhteenvedo)